प्रकाशक — स्व माणिकचद ग्रंथमाला मुंबई,
मोतीलाल हिराचद गांधी, उस्मानाबाद,
यांनी प्रकाशित केलें

मुद्रक — श्री पं
कल्याण प्रेस,

निवेदन

पण्डितप्रवर आशाधर विक्रम की तेरहवीं सदीके उत्तरार्ध और चौदहवीं सदीके प्रारम्भमें एक असाधारण विद्वान् हो गये हैं। उनकी प्रतिमा सर्वतोमुखी थी। न्याय, व्याकरण, काव्य, साहित्य, धर्मशास्त्र, वैद्यक आदि विविध विषयोंपर उनका अधिकार था। वे 'भवाङ्गभोगेषु निर्विण्ण' और 'दु:खमीलक' थे फिर भी उन्होंने गृहस्थ रहते हुए ही स्वपर कल्याण में प्रवृत्त रहना पसन्द किया। यद्यपि उन्होंने निर्ग्रन्थमुनिलिङ्ग धारण न किया फिर भी अनेक मुनियोंसे भी अधिक जैनधर्मकी सेवा और प्रभावना की।

ऐसा जान पडता है कि वे अपने समय के सब से बडे विद्वान् थे और शायद दिगम्बरसम्प्रदायमें उनके बाद उनकी जोडका तत्वस्पर्शी विद्वान् कम से कम ग्रन्थकर्ता तो दुर्लभही है। उनके पास अनेक मुनिभट्टारकोंने और दूसरे अनेक विद्वानोंतकने ग्रन्थाध्ययन किया।

वे अपने बाद विविध विषयोंका विशालसाहित्य छोड गये हैं। जिसका उल्लेख उनके अनेक ग्रन्थोंकी अन्त्यप्रशस्तियों में मिलता है। परन्तु उसका अधिकांश अभीतक अप्रकाशित है और बहुतसे महत्वपूर्ण ग्रन्थोंका तो अभी तक पताही नहीं चल रहा है। भरताभ्युदयचम्पू, राजीमतीविप्रलम्भ (काव्य) अष्टाङ्गहृदयोद्योतिनी (वाग्भटके सुप्रसिद्ध वैद्यकग्रन्थकी टीका), धर्मामृतकी पञ्जिका टीका, प्रमेयरत्नाकर (न्याय) अध्यात्मरहस्य, अमरकोष टीका रुद्रटके काव्यालंकार की टीका, आदि ऐसेही ग्रन्थ हैं जिनका अभीतक कहीं पता ही नहीं लगा है और दु:खकी बात है कि लगानेका कोई प्रयत्न भी नहीं किया जा रहा है।

यह 'त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्र' सुलभ होनेपर भी अभीतक अप्रकाशित था। यह *भगवज्जिनसेन और गुणभद्रस्वामीके महापुराणका सार है। और 'जाजाक'* नामक पण्डितकी प्रार्थना और प्रेरणासे नित्यस्वाध्याय करने के लिए रचा गया था। इसके पाठमें महापुराणका सारा कथाभाग स्मृतिगोचर हो जाता है। इसकी पञ्जिकाटीका टिप्पणी के तौर-पर प्रत्येक पेजके अन्तमें दे दी गई है।

प्रकाशक — स्व माणिकचद ग्रंथमाला मुंबई,
मोतीलाल हिराचद गांधी, उस्मानाबाद,
यांनी प्रकाशित केलें

मुद्रक — श्री प वर्धमानशास्त्री,
कल्याण प्रेस, सोलापूर

निवेदन.

पण्डितप्रवर आशाधर विक्रम की तेरहवीं सदीके उत्तरार्ध और चौदहवीं सदीके प्रारम्भमें एक असाधारण विद्वान् हो गये हैं। उनकी प्रतिमा सर्वतोमुखी थी। न्याय, व्याकरण, काव्य, साहित्य, धर्मशास्त्र, वैद्यक आदि विविध विषयोंपर उनका अधिकार था। वे 'भवाङ्गभोगेषु निर्विण्ण' और 'दुःखमीलक' थे फिर भी उन्होंने गृहस्थ रहते हुए ही स्वपर कल्याण में प्रवृत्त रहना पसन्द किया। यद्यपि उन्होंने निग्रन्थमुनिलिङ्ग धारण न किया फिर भी अनेक मुनियोंसे भी अधिक जैनधर्मकी सेवा और प्रभावना की।

ऐसा जान पडता है कि वे अपने समय के सब से बडे विद्वान् थे और शायद दिगम्बरसम्प्रदायमें उनके बाद उनकी जोडका तत्वस्पर्शी विद्वान् कम से कम ग्रन्थकर्ता तो दुर्लभही है। उनके पास अनेक मुनिभट्टारकोंने और दूसरे अनेक विद्वानोंतकने ग्रन्थाध्ययन किया।

वे अपने बाद विविध विषयोंका विशालसाहित्य छोड गये हैं। जिसका उल्लेख उनके अनेक ग्रन्थोंकी अन्त्यप्रशस्तियों में मिलता है। परन्तु उसका अधिकांश अभीतक अप्रकाशित है और बहुतसे महत्वपूर्ण ग्रन्थोंका तो अभी तक पताही नहीं चल रहा है। भरताभ्युदयचम्पू राजीमतीविप्रलम्भ (काव्य) अष्टाङ्गहृदयोद्योतिनी (वाग्भटके सुप्रसिद्ध वैद्यकग्रन्थकी टीका), धर्मामृतकी पञ्जिका टीका, प्रमेयरत्नाकर (न्याय) अध्यात्मरहस्य, अमरकोष टीका रुद्रटके काव्यालंकार की टीका, आदि ऐसेही ग्रन्थ हैं जिनका अभीतक कहीं पता ही नहीं लगा है और दुःखकी बात है कि लगानेका कोई प्रयत्न भी नहीं किया जा रहा है।

यह 'त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्र' सुलभ होनेपर भी अभीतक अप्रकाशित था। यह भगवज्जिनसेन और गुणभद्रस्वामीके महापुराणका सार है। और 'जाजाक' नामक पण्डितकी प्रार्थना और प्रेरणासे नित्यस्वाध्याय करने के लिए रचा गया था। इसके पाठसे महापुराणका सारा कथाभाग स्मृतिगोचर हो जाता है। इसकी पञ्जिकाटीका टिप्पणी के तौर-पर प्रत्येक पेजके अन्तमें दे दी गई है।

धाराशिव के सुप्रसिद्ध जैनसाहित्योद्धारक और विद्याव्यासङ्गी श्रीयुत सेठ मोतीलाल हिराचंद गांधीने इसका सुंदर मराठी अनुवाद महाराष्ट्रप्रान्तके जैन बन्धुओंका बहुत उपकार किया है। यद्यपि ग्रन्थमालामें मूल संस्कृत प्राकृत ग्रन्थही प्रकाशित किये जाते हैं परन्तु मोतीलालजीके इस आग्रहको कि मराठी अनुवाद भी साथमें रहे, हम अस्वीकार न कर सके। यह ग्रन्थ उन्होंने परार्थदृष्टासेही सम्पादित किया है इसकी चारसौ प्रतियाँ अपनेही खर्चसे ग्रन्थमालाको अर्पण कर दी हैं। इसलिए ग्रन्थमालासमिति उनके प्रति अपनी हार्दिक कृतज्ञता प्रकाशित करती है।

ता. २४।१।३७

नाथूरामप्रेमी
मन्त्री—मा. ग्र. माला

प्रस्तावना.

धर्मामृतमयीं बृद्धिकृत्या भव्येषु निर्वृत ।
त पार्श्वताप मूर्च्छांभूमार्या पर्युपास्महे ॥

—प आशाधर

जैन समाजात इ स, च्या सातव्या शतकापासून पधराव्या शतकापर्यंत मोठे मोठे पडित व राजे होऊन गेले असून त्यानीं सस्कृत वाङ्मयात बरीच भर घातली आहे या काळानतरचें वाङ्मय मुख्यत्वें करून प्रचलित भाषातून झालेलें आहे व त्या पूर्वीचें वाङ्मय फारसें उपलब्ध नसून जें आहे तें प्राकृत भाषातून आहे पण वर दिलेल्या काळात जैन पडितानीं इतकी उत्कृष्ट ग्रथरचना करून ठेविली आहे की, त्यानीं सस्कृत वाङ्मयात वैदिकावरहि ताण केली असें म्हटल्यास अतिशयोक्ति होणार नाहीं जैन पडिताना या काळात राजाश्रय होता व अशा आश्रयाशिवायहि केवळ धर्मप्रेमामुळेंच काहीं पडितानीं वाङ्मय रचना केलेली आहे सरस्वतिपुत्र आशाधर पडित वरील दोन्ही वर्गांत मोडतात

पडितजींचा काळ इ स ११८० ते १२५० पर्यंतचा असावा असें त्यानीं लिहिलेल्या ग्रथावरून वाटतें त्याचें जन्मस्थान मेवाड राज्यातील माढलगड हें होय त्याकाळीं या प्रदेशास सपादलक्ष म्हणत या गावाला एक सरोवर होतें त्याचें नाव सावर व एक मडलक नावाचा किल्ला होता व गडाचे जागीं मडलगा नावाची ही विशाल नगरी होती त्याच्या वडिलाचें नाव सल्लक्षण व मातोश्रींचें नाव श्री रत्नाबाई होतें सल्लक्षण हे राजकारणात बरेंच लक्ष घालित ह्यामुळें मेवाडचें राज्य इ स ११९२ मध्यें शाहाबुद्दीनघोरीच्या टोळधाडीस बळी पडल्यावर त्याना स्वरक्षणासाठीं माळवा प्रातात येऊन राहावें लागलें माळवाप्रातावर परमारवशाचे राजे राज्य करीत होते राजा भोजनतर उदयादित्य, नरवर्मा यशोवर्मा अजयवर्मा इतके राजे होऊन गेले त्यावेळीं अजयवर्मा किंवा विन्ध्यवर्मा राज्य करीत होता विद्वानाचा आश्रयदाता म्हणून भोजराजाची कीर्ति अजून आहे ती विन्ध्यवर्माचे वेळींहि अखड होती म्हणूनच त्यानें सल्लक्षणसारख्या विद्वानाला सन्मानपूर्वक आश्रय दिला

माळवाप्राताची राजधानीं धारानगरीत सल्लक्षण येऊन राहिले तेव्हा आशा-

धाराशिव के सुप्रसिद्ध जैनसाहित्योद्धारक और विद्याव्यासङ्गी नवयुवक श्रीयुत सेठ मोतीलाल हिराचंद गांधीने इसका सुंदर मराठी अनुवाद करके महाराष्ट्रप्रान्तके जैन बंधुओंका बहुत उपकार किया है। यद्यपि माणिकचन्द्र ग्रन्थमालामें मूल संस्कृत प्राकृत ग्रन्थही प्रकाशित किये जाते हैं परन्तु श्रीयुत मोतीलालजीके इस आग्रहको कि मराठी अनुवाद भी साथमें रहे, हम अस्वीकार न कर सके। यह ग्रन्थ उन्होंने परार्थदृष्टासेही सम्पादित किया है और इसकी चारसौ प्रतियाँ अपनेही खर्चसे ग्रन्थमालाको अर्पण कर दी हैं। इसके लिए ग्रन्थमालासमिति उनके प्रति अपनी हार्दिक कृतज्ञता प्रकाशित करती है।

ता. २४।१।३७ नाथूरामप्रेमी

मन्त्री--मा. ग्रं. माला

प्रस्तावना.

धर्मामृतमयीं वृष्टिंकृत्वा भव्येषु निर्वृत ।
त पार्श्वताप मूर्च्छांभूमायां पर्युपास्महे ॥

—प आशाधर

जैन समाजात इ स, च्या सातव्या शतकापासून पधराव्या शतकापर्यंत मोठे मोठे पडित व राजे होऊन गेले असून त्यानीं सस्कृत वाङ्मयात बराच भर घातली आहे या काळानतरच वाङ्मय मुख्यत्वें करुन प्रचलित भाषातून झालेलें आहे व त्या पूर्वीचें वाङ्मय फारसें उपलब्ध नसून जें आहे तें प्राकृत भाषातुन आहे पण वर दिलेल्या काळात जैन पडितानीं इतकी उत्कृष्ट ग्रथरचना करुन ठेविली आहे कीं त्यानीं सस्कृत वाङ्मयात वैदिकावरहि ताण केली असें म्हटल्यास अतिशयोक्ति होणार नाहीं जैन पडिताना या काळात राजाश्रय होता व अशा आश्रयाशिवायहि केवळ धर्मप्रेमामुळेंच काहीं पडितानीं वाङ्मय रचना केलेली आहे सरस्वतिपुत्र आशाधर पडित वरील दोन्ही वर्गात मोडतात

पडितजींचा काळ इ स ११८० ते १२५० पर्यंतचा असावा असें त्यानीं लिहिलेल्या ग्रथावरून वाटतें त्याचें जन्मस्थान मेवाड राज्यातील माडलगड हें होय त्याकाळीं या प्रदेशास सपादलक्ष म्हणत या गावाला एक सरोवर होतें त्याचें नाव सावर व एक मडलक नावाचा किल्ला होता, व गडाचे जागीं मडलका नावाची ही विशाल नगरी होती त्याच्या वडिलाचें नाव सल्लक्षण व मातोश्रीचें नाव श्री रत्नाबाई होते सल्लक्षण हे राजकारणात बरेंच लक्ष घालित यामुळें मेवाडचें राज्य इ स ११९३ मध्यें शाहाबुद्दीनघोरीच्या टोळधाडीस बळी पडल्यावर त्याना स्वरक्षणासाठीं माळवा प्रातात येऊन राहावें लागलें माळवाप्रातावर परमारवशाचे राजे राज्य करीत होते राजा भोजनतर उदयादित्य, नरवर्मा, यशोवर्मा अपवर्मा इतके राजे होऊन गेले त्यावेळीं अजयवर्मा किंवा विन्ध्यवर्मा राज्य करीत होता विद्वानाचा आश्रयदाता म्हणून भोजराजाची कीर्ति अजून आहे ती विन्ध्यवर्माचे वेळींहि अखड होती म्हणूनच त्यानें सल्लक्षणासारख्या विद्वानाला सन्मानपूर्वक आश्रय दिला

माळवाप्राताची राजधानीं धारानगरींत सल्लक्षण येऊन राहिले तेव्हा आशा

धराचे वय १०।१२ वर्षाचें होतें पण त्याना महावीरपंडिताकडे जैनेंद्रप्रमा॰ व जैनेंद्रव्याकरणासारखें ग्रथ पढण्यास पाठविण्यात आलें महावीरपडित सुप्रसिद्ध वादिराजपडित धरसेनाचें शिष्य होते त्याच्याजवळ एक तपपर्य आशाधरानीं अध्ययन केल्यावर त्यानीं स्वत ग्रथरचनेस प्रारभ केला माळवा धीशाचे पदरीं त्यावेळीं वादीन्द्रविशालकीर्ति, परराष्ट्रमत्री कविराज विल्हण देवचद मदनोपाध्याय, वेरहण, उदयसेन वगैरे बरेच विद्वद्वय होते त्या सर्वांन आशाधराच्या विद्वत्तेची मुक्त कठानें प्रशसा केलेली आहे विल्हणन त्यान 'सरस्वति पुत्र' ही पदवी दिली पडित उदयसेनानें त्याना कलिकालीदा॰ म्हणून सबोधिलें आहे मदनकीर्तियतीनीं त्याना प्रज्ञापुञ्ज म्हटल आहे त्याचं ही सर्वतोमुखी कीर्ति ऐकून देशात राहून अनक विद्यार्थी त्याचेकडे निरनिराळय शास्त्राच्या अध्यायनाथ येऊ लागले व इतक्या लहान वयातही सर्वांना आपल्य विषयात त्यानीं पारगत करुन आपला लौकिक वाढविला खालीं दिलेल्या श्लोका ह्याच गोष्टीबद्दल्चा उल्लेख आहे

योद्राग्व्याकरणाब्धि पारमनयच्छुश्रूषमाणान्नकान्
षटतर्कीपरमास्त्रमाप्यन यत प्रत्यर्थिन केऽक्षिपन् ।
चेरु केऽडस्खलित न येन जिनवाग्दीप पथिग्राहित
पीत्या काव्यसुधा यतश्च रसिकेष्वापु प्रतिष्ठानके ॥

पडित आशाधराच्या शिष्यापकीं असा कोण आहे की ज्याला त्यानीं व्याकरण महोदधीच्या पैलतीरास अल्पावधींत पोहोंचविलें नाहीं, असा कोण आहे की ज्यान षट्दर्शनाचें अमोघ शस्त्र हातीं घेऊन प्रतिवादियाना जिंक्ले नाहीं असा कोण आहे कीं आशाधरपडिताच्या तोंडून जिनवाणी ऐकून तो मोक्ष मार्गी बनला नाहीं, त्याचप्रमाणें असा कोण आहे कीं जो त्याच्या मुखातील काव्यामृत पिऊन रसिक पुरुषात प्रतिष्ठा पावला नाहीं असा वरील श्लोकाचा मतिताथ आहे तात्पय हें कीं पडित आशाधराच्या शिष्यवृदात मुनिगण, शास्त्रपटु शास्त्री व पडित आणि ममज्ञ रसिक वगैरे सर्वशास्त्रपारगत मडळी होती महान् वैय्याकरणी देवचद्र न्यायशास्त्र व षट्दर्शनाभिज्ञ विशालकीर्ति भट्टारक विनयचद्र व रसिकवर मदनोपाध्याय हे त्याचे शिष्य होत

त्याच्या एकुलत्या एक छाहड नावाच्या पुत्रानेंहि त्याची कीर्ति कायम राखली होती विन्ध्यवमा राजानतर सुभटवमा गादीवर येऊन त्याचेनतर अर्जुनवमा

गादीवर बसला ह्रा महान कवि व शास्त्र होता ह्याच्या पदरी बरील मर्व विद्वान् व इतरहि अनेक पडित होते छाहडानेहि आपल्या विद्वत्तेन राजास खुप केलें ह्याचे कारकीर्दीत सरक्षण होते ते पराक्रमनी होते असे दिसून येते अजुनवर्मा निपुत्रिक वारला तेव्हा त्याच्या चुलत पणजाचा नातु देवपाळ किंवा साहसमल्ल यास गादी मिळाली त्याचेनतर त्याचा मुलगा जयसिंह उर्फ जैतुगिदेव गादी-वर बसला ह्याचे कारकीर्दीतच प आशाधरानी सागरधर्मामृत नावाची टीका लिहिली धारानगरींत असताना त्यानीं पाच राजाच्या कारकीर्दी पाहिल्या

पडितजी हे नुसते एका शाखेंतीलच पडित नव्हते, तर वैद्य, ज्योतिष वगैरे शास्त्रातहि ते पारगत होते त्याशिवाय सम्यक्‌धर्मावर त्याचें खरेंखुरें प्रेम होतें अनेक धर्मग्रथ लिहून जिनवाणीची सेवा करण्याकरिता केवळ ते धारानगरा सोडून निघाले एवढेंच नव्हें तर जवळजवळ प्रपच सोडून धार सस्था नातील नाल्छानगरींत येऊन ते राहिले त्याकाळीं नाल्छा गावास नल्कच्छपूर म्हणन असत हल्लीप्रमाणें त्यावेळींहि हें गाव सधन जैन श्रावकानीं मडित होते अस दिसते एरव्ही हें गाव आशाधरानीं पसत केलें नसतें 'श्रीमदर्जुन-भूपाळ राज्ये श्रावकसकुले। जिनधर्मोदयार्थ या नल्कच्छपुर ऽवसत्" असें म्हटलेलें आहे ह्यावरून नाल्छानगरीच का पसत केली व त्याचा हेतु किती उच्च ह स्पष्ट दिसतें धन्य त्या महाभागाची ! अशा प्रतिगौतमगणाधरामुळेंच अजून जिनवाणी ग्रथरूपानें टिकून राहिली आह असें म्हणण्यास हरकत नाहीं धर्माखातर सर्व हाल सहन करून स्वशक्तीनुसार शासनसेवा करण्यास आशाधर पडिताप्रमाणें श्रावक जर तयार होतील तर ह्या पडत्या काळातहि जिनशासनो द्धार झाल्याशिवाय मुळींच राहणार नाहीं नाल्छाला ते इ स १२२०–२५ च्या दरम्यान गेले असावे असा अदाज आहे ह्यानतर जवळजवळ ३॥ तपाचा काळ त्यानीं केवळ ग्रथ लेखनात घालविला

सध्या आशाधराचे मुख्य तीन ग्रथ सुलभ आहेत (१) जिनयज्ञकल्प, (२) सागारधर्मामृत (३) अनागारधर्मामृत या तीन्ही ग्रथात त्यानीं आपली विस्तृत प्रशस्ति लिहिली आह वि सवत् १३०० पर्यंत त्यानीं जेवढया ग्रथाची रचना केली त्या सर्वांचीं नावें प्रशस्तींत आहेत ते ग्रथ

(१) प्रमेयरत्नाकर— हा न्यायाचा ग्रथ पद्यमय आह

(२) भरतेश्वराभ्युदय— उत्तम काव्य प्रत्येक सर्गाच्या शेवटीं सिद्ध '

शब्द येतो तो स्वोपज्ञटीकेसह लिहिला हा ग्रंथ सोनागिराचे भट्टारकांचे भांडारात आहे

(३) धर्मामृतशास्त्र— हा स्वटीकेसह सुंदर लिहिला

(४) अष्टांगहृदयोद्योतिनी— ही वाग्भटसंहितेची टीका होय

(५) मूलाराधना— भगवती आराधनेवरील टीका नुकतीच उपलब्ध नव्हे प्रसिद्ध झाली आहे

(६) इष्टोपदेश— यावरील टीका

(७) अमरकोषावर क्रियाकलाप नावाची टीका लिहिली

या ग्रंथाचा उल्लेख जिनयज्ञकल्पाच्या प्रशस्तींत आहे हे वि संवत् १२८५ च्या अगोदर रचले गेले यानंतर सं १२९६ पर्यंत सागारधर्मामृताची टीका लिहिपर्यंत खालील ग्रंथ लिहिले

(१) रुद्रकवीच्या काव्यालंकारावरील टीका ही सोनागिरच भांडारात आहे

(२) सहस्रनाम स्तोत्र— अरहनदेवाचें सर्वत्र उपलब्ध

(३) जिनयज्ञकल्प— सटीक उपलब्ध-प्रसिद्ध

(४) त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्र— संक्षिप्त ६३ शलकापुरुषाचें चरित्र स्वटिप्पणासह सध्या प्रसिद्ध करीत आहोंत

वि सन १२९६ च्या नंतर लिहिलेले ग्रंथ अनगारधर्मामृताच्या टीकेंत आढळतात ते

(१) राजीमतीविप्रलंभ नावाचें खण्डकाव्य स्वोपज्ञटीकेसह अनुपलब्ध

(२) अध्यात्मरहस्य— हा वडिलांच्या आज्ञेवरून यांनी लिहिलें योगमार्गावरील शास्त्र

(३) रत्नत्रयविधान— *रत्नत्रयविधानक्पूजा व महात्म्याचें वर्णन करणारा* ग्रंथ

जिनयज्ञकल्प हा ग्रंथ प्रतिष्ठासंबंधीं होय हा खंडेलवाल वंशाचे भूषणरूप अल्हणचे पुत्र श्रावकधर्मी लवलीन नलकच्छपूरचे रहिवासी, परोपकारी देवपूजा पात्रदान व जिनशासन उद्योत करणारे प्रतिष्ठाप्रणी पापासाधूच्या वारंवार आग्रहावरून लिहिला व तो आश्विन शु० १५ वि स १२८५ त देवपाळाच्या राज्यात नलकच्छपूर नगरीच्या नेमिनाथ चैत्यालयांत पूर्ण झाला

सागारधर्मामृत— ही सुंदर अष्टाध्यायी टीका पौष व ॥ ७ सं १२९६ त पूर्ण केली त्यावेळीं श्रीमान् जैतुगिदेव माळव्यावर राज्य करीत होते

अनागारधर्मामृताची टीका स्वोपज्ञटीका त्यांनी पापासाधूचे पुत्र बहुदेव पद्मसिंह बहुदेवाचे पुत्र हरदेव, उदय व स्तमदेव यापैकीं हरदेवाच्या विनंवरून व धनचद्राच्या आग्रहावरून ही टीका लिहिली गेली ही नलकच्छपुरात मिनाथ भगवानाचे चैत्यालयात वि सं १३०० च्या कार्तिक महिन्यात पूर्ण ाली

याशिवाय नित्यमहोद्योत, भूपोळस्तोत्र ग्रंथ लिहिले आहेत ह्या १५।२० यामध्ये धर्मशास्त्रपर तत्त्वज्ञानपर, वैद्यक, काव्यशास्त्र, भक्ति आणि योगमार्गपर से बहुविध ग्रंथ आहेत तेंव्हा मदनकीर्तियतींनीं आशाधराना प्रज्ञापुञ्ज । पदवी दिली ती किती सार्थ आहे हें उघड होत आहे

जिनयज्ञकल्पग्रंथात ते म्हणतात कीं 'यावत्रिलोक्या जिनमंदिराचा तिष्ठन्ति ाकादिभिरर्च्यमाना । तावज्जिनादि प्रतिमाप्रतिष्ठा शिवार्थिनाऽनेन विधापयन्तु ॥ ोपर्यंत ह्या तीन लोकात इंद्रादिकाकडून जिनभगवानाची पूजा होत हील तोपर्यंत ह्या ग्रंथाच्या आधारानें कल्याणेच्छु जिनबिंबाची प्रतिष्ठा रोत त्याच्या त्या इच्छेप्रमाणें का वरें होणार नाही ? अमोलिक ग्रंथ लिहून यानीं तसें करण्याचा मार्ग सुलभ करून दिलेला आहे व त्याचा लाभ श्रावक ेत आहेतच सागरधर्मामृताच्या भव्यकुमुदचंद्रिकानामक टीकेत लिहितात कीं—

> यावत्तिष्ठति शासन जिनपतेच्छेदानमन्तस्तमो ।
> यावच्चार्कनिशाकरौ प्रकुरुत पूसा दशामुत्सवम् ।
> तावत्तिष्ठतु धर्मसूरिभिरियं व्याख्यायमानानिशम् ।
> भव्याना पुरतोऽत्र देशविरताचारप्रबोधाद्धुरा ॥

जिनशासन जोपर्यंत वर्धमान आहे, म्हणजे यावच्चंद्र दिवाकरौ श्रावकधर्माचें ज्ञान करून देणारी हा टीका मुनिगणाकडून वाचली जावो आशाधर पडिताची ही इच्छा सुद्धा श्रावकमंडळीकडून पूर्ण करण्यात आली पाहिजे ? पहिल्या श्लोकातील प्रतिष्ठामहोत्सवाचा इच्छा काहीं अंशा पूर्ण करण्यात येत आहे पण दुसऱ्या श्लोकातील श्रावकधर्मप्रसाराचा इच्छा तितक्या प्रमाणात पूर्ण करण्यात येत नाहीं ही दु खाची गोष्ट होय श्रावक भरपूर असतील

तर मुनिगण सागरधर्मामृतासारखे ग्रंथ वाचून दाखवितील त्या लायकी मुनाहि असावयास पाहिजेत हें खरें पण श्रावक समुदाय बहुसंख्याक व बहुश्रुत असला पाहिजे मग मुनीहि चांगलेच निघतात नाहींतर हल्लींसारखी शोचनीय व लज्जास्पद स्थिति प्राप्त होते जसे श्रावक तसे मुनि ! व असल्या श्रावक श्राविका व साधुसाध्वींचा अर्हत्संघ जिनशासनाचें वर्धन कसलें करणार ! म्हणून श्रावकांची संख्या वाढविली पाहिजे त्यांना सच्छ्रावक बनवलें पाहिजे व सम्यक्त्वधारी मुनींनाच आश्रय देऊन जैनशासनोद्धाराचें कार्य आपण केलें पाहिजे प्रत्येक व्यक्तीस आप्त किंवा ऋषिऋण असतें तें फेडल्याशिवाय मुक्ति नाहीं तें फेडण्यासाठी पंडित आशाधरासारख्या धर्मरक्षकाची इच्छा पूर्ण केली पाहिजे मुसल्मानांच्या धामधुमीच्या काळात जिनवाणीचें रक्षण व वर्धन करून ज्या पंडित प्रवरानें जिनानुयायांवर महदुपकार करून ठेवले त्याचें ऋण स्वकल्याणासाठींच त्याचे ग्रंथ वाचून व ग्रंथोक्त आचरण करून आपण फेडावयास नको काय ? तसें न करणें ही मोठी कृतघ्नता होय, म्हणून तसें करण्याशिवाय गत्यंतर नाहीं आशाधरपंडितासारख्यांचें ग्रंथ वाचून व स्वतंत्र ग्रंथरचना करून श्रावकगण जिनवाणीचा प्रसार करताल अशी आशा आहे असो

पंडित आशाधराच्या ज्ञातीस हल्ली बघेरवाल म्हणतात त्यांच्या पत्नीचें नांव सरस्वति त्यांना छाहड नामक पुत्र होता हा मुलगा विशेष विद्वान नव्हता असें दिसते, पण आशाधराचे अनेक शिष्य बरेच विद्वान होते त्यांपैकीं अर्हद्दास कवीचें, पुरुदेवचम्पू मुनिसुव्रत काव्य भव्यजनकण्ठाभरण हे ग्रंथ प्रसिद्ध आहेत पंडितजी शेवटपर्यंत गृहस्थच होते पण त्यांचेजवळ अनेक मुनींनी शास्त्राध्ययन केलें असून त्यांनीं धर्मप्रभावना बरीच केली आहे ते व्रती श्रावक होते वर दिलेल्या त्यांच्या ग्रंथांपैकीं काहीं ग्रंथ अजून अप्रसिद्ध आहेत त्यांपकीं आम्ही प्रसिद्ध करीत असलेला एक ग्रंथ होय त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्र हा ग्रंथ ५।७ वर्षांपूर्वी भांडारकर इन्स्टिट्यूट मधून आणला होता याचे मराठी भाषांतर करून तो जनतेस सादर करण्याचा विचार तेव्हां पासून करीत होतो पण तसा योग्य योग येईना काहीं वर्षांपूर्वी मूळ संस्कृत ग्रंथच श्री माणिकचंद्र ग्रंथमालेतून प्रसिद्ध करण्याचें ठरवून श्री प नाथूरामप्रेमींकडे पाठवून दिला होता पण तो अगदीं लहान आहे त्याला आणखी एक तितकाच लहान ग्रंथ जोडा या म्हणजे मग आम्ही छापून टाकू असें उत्तर आलें तेव्हा तो

तसाच पढून राहिला मध्यतरा जैनज्ञानकोशासाठी आदिपुराण व उत्तरपुराण वाचण्यास हाती घेतल त्यावेळी त्रिषष्टिस्मृतिच्या अनुवादाची कल्पना डोक्यात आली त्याच कल्पनेचे हे मूर्तस्वरूप म्हणजे प्रस्तुतचा अनुवाद होय हा अनुवाद मूळ श्लोकातील अर्थाला धरून पण मागील पुढील संदर्भ समजावा या दृष्टीनें लिहिला आहे कारण त्रिषष्टिस्मृति हें शास्त्र अगदीं क्लिष्ट व संक्षिप्त आहे यात केवळ ४८० श्लोकात त्रेसष्ट शलाका पुरुषाचेच चरित्र गोंविलें आहे आजपर्यंत जैनवाङ्मयकुसुमालेतर्फे मी जैन समाजाची थोडीबहुत सेवा केली आहे पण हा ग्रंथ त्या मालेतर्फे प्रगट न करता श्री माणिकचंदग्रंथमालेंतन प्रसिद्ध करण्याची इच्छा होती अनुवाद पूर्ण होताच पुन्हा प श्रीनाथुरामप्रेमी व मालेचे ट्रस्टी श्री ठाकोरदास भगवानदास याना भेटून त्याचा सम्मति घेतली सम्मतिबद्दल ट्रस्टीवर्य अभिनंदनास पात्र आहेत सदर मालेनें ग्रंथप्रकाशनाचें काम बरेच केलें आहे मराठी भाषा जाणणारे जैन बहुसंख्याक असल्यामुळें मराठी अनुवादितग्रंथ माणिकचंद ग्रंथमाला ' मधून मधून अनेच प्रसिद्ध करील अशी पूर्ण अपेक्षा बाळगतों मालेची सांपत्तिकस्थिता सध्या खालावलेली आहे त्यामुळें आम्ही हा ग्रंथ आमच्या खर्चानींच छापून मालेतर्फे प्रसिद्ध करीत आहोंत असाच हातभार प्रत्येक जैनधर्मप्रेमीयानी मालेला लावून माला अखंड, अव्याहतपणें चालू राहील असा प्रयत्न करण त्याच मुख्य कर्तव्य होय अशा बहुमूल्य ग्रंथप्रकाशनाचें काय करणाऱ्या माला आपणात नाहींत इतराच्या वाङ्मयक्षेत्राकडे पाहिले तर आपले वाङ्मयप्रसिद्धीकरणाचें क्षेत्र अगदीं क्षुद्र दिसतें एवढ्या मोठ्या जगद्व्यापी जैनधर्माची ही दु स्थिती !! काळाचा महिमा और आह !! या ग्रंथाच्या प्रशस्तीत आशाधर पंडित लिहितात ' सोऽहमाशाधर रुष्ठमल कर्तुं सधर्मणाम् । पाञ्जिकालङ्कृत ग्रंथमिम पुण्यमरीचम् ॥७॥ संक्षिप्यतामपुराणानि नित्यस्वाध्याय सिद्धये ।। इति पण्डितजाजाका द्विजाति प्रेरिकात्रमे ।। ९ ।। धार्मिकाचे कंठ भूषित करण्यासाठींच हा ग्रंथ मी लिहिला नित्यस्वाध्यायासाठी त्रेसष्ट शलाका पुरुषाचा पुराणसंक्षिप्त करून घ्या अशी आकांक्षा पंडितानी केलेली प्रेरणाच या ग्रंथाला कारण आहे या खुलाशावरून उच्च वाङ्मयाच्या दृष्टीन या ग्रंथाकडे न पाहता धर्मशील जैनाच्या रोजच्या गर जेच्या पूर्तीचेच दृष्टीनें पाहिलें पाहिजे चोवीस तीर्थंकर, बाराचक्रवर्ती, नऊ वसुदेव नऊ बळदेव व नऊ प्रतिवासुदेव मिळून त्रेसष्ट महापुरुषाना जैनलोक

फार पूज्य मानतात त्याच्या नामावली व चरित्र सर्व भाषातून अनेक विद्वा नांनी लिहिलेली आहेत महापुराण व उत्तरपुराण हे ग्रथ त्यामध्यें प्रमुख आहेत हे ग्रथ फार प्रचड आहेत रोज पारायण करण्यास सुटसुटीत ग्रथ हवा याद्दष्टीं आशाधर पडितानी सुमारें पाचशे श्लोकाचे (४८० श्लोक) त्रिषष्टि स्मतिशास्त्र लिहून चागली सोय करून दिली आहे असें म्हणण्यास हरक नाहीं रामायण, महाभारतादि ग्रथाचेहि असे सक्षिप्तीकरण झालेलें आहेच त्य ग्रथापेक्षा हा ग्रथ अधिक दुर्बोध आहे हे खरं पण मूळविषयच क्लिष्ट असल्या मुळें आशाधराचा निरुपाय झाला आहे त्यामुळें महानुभावाच्या साकेतिव लिपींत लिहिलेल्या ग्रथाप्रमाणेंच या ग्रथाची गत झाली आहे

एकदरीत या ग्रथाच्या प्रसिद्धीमुळें आशाधर पडिताचा एक गथ जनतेपुढ येत आहे माणिकचद्रग्रथमालेला मराठी ग्रथ प्रसिद्धीचें श्रेय मिळत आहे व धर्मशील जैनाना स्वाध्याय करण्यास एक ग्रथ मिळत आहे इतके फायदे होत आहेत हें सर्व साधल्याबद्दल, ग्रथाचा अनुवाद करताना मिळालेल्या माझ्या परममित्राच्या मदतीबद्दल व मालेतून ग्रथ प्रकाशित करण्यास दिलेल्या सम्म-तिबद्दल त्या मालेच्या चालकाचा व इतर सव समाजाचा मी ऋणी आहे ग्रथाची १६५ पानें श्री प वधमानशास्त्री सोलापूर यानी आपल्या कल्याणप्रेसमध्यें छापून वेळेवर दिली याबद्दल त्याचा व श्री हनुमान प्रेसचे मालक व चालक श्री कोकाटे याचा त्यानी पुस्तकातील निवेदन व इतर मजकूर छापून दिल्याबद्दल आभारी आहे अशीच उत्तरोत्तर मजकडून सेवा घडो ही जिनेश चरणी मागणी आहे प आशाधरानीं हा ग्रथ वाचणारावर सम्यग्दृष्टी प्रसन्न होवो अशी शुभेच्छा प्रगट केलीच आहे त्याच्याच खालील श्लोकानें मी ही प्रस्तावना पुरी करतो

> शान्ति शतनुता समस्तजगता सम्पच्छता धार्मिकै ।
> श्रेय श्री परिवर्धता नयधुराधुर्यो धरित्रीपति ।
> सद्विद्यारसमुद्गिरन्तु कवया नामाप्यघस्यास्तु मा ।
> प्रार्थ्यं वा कियदेव एव शिवकृद्धर्मो जयत्वर्हत ॥

न्यायमार्गानें प्रतिपाळ करणारा राजा धार्मिकलोकाच्या सहाय्यानें सर्व विश्वात शाति, सपति व कल्याण वाढवो विद्वज्जन सद्विद्येचाच प्रचार करोत व पापकर्में नावालाहि नसोत कल्याणकारी अर्हद्धर्माचा विजय असो या शिवाय दुसऱ्या कशाची इच्छा करावी ? इतिशम्

आषाढ पौर्णिमा वीर स २४६२ } आपणा सर्वांचा नम्र
शनिवार, धाराशिव } मोतीलाल हिराचद गाधी (अज्ञात

नम सिद्धेभ्य ।

आचार्यकल्पाशाधरविरचितम्

त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्रम् ।

वीरं नत्वेन्द्रभूतिश्च त्रिषष्टिश्रेष्ठपुंश्रितम्[1] ।
इतिवृत्तम्ब्रुवे[2] स्मृत्यै समासेन[3] यथागमम् ॥ १ ॥

तीर्थकर महावीर, गणधर इंद्रभूति याना नमन करून सर्वश्रेष्ठ अशा त्रेसष्ट (चोवीस तीर्थकर, बारा चक्रवर्ती नऊ बल्देव, नऊ वासुदेव व नऊ प्रतिवासुदेव) शलाका–पुरुषाचें मी संक्षिप्त चरित्र आगमाला धरून थोडक्यात सांगतो

१ श्रेष्ठपुमांस शलाकापुरुषा २ महापुराण ३ विस्तारस्त्वापपुराणसारादौ द्रष्टव्य ।

[1]द्वीपेऽस्मिन्नान्धिले [2]सिंहपुरे दृष्ट्वा खगेर्द्धियम् ।
कुर्वन्निदान बालर्पिजयवर्मोरगान्मृत ॥ २ ॥

या जम्बूद्वीपात मेरुपर्वताच्या पश्चिमेस असलेल्या अपरविदेह क्षेत्रातील गन्धिल देशात सिंहपुर नगरी होती तेथील राजा *श्रीषेण* याला सुंदरी नामक राणी होती तिच्या पोटीं जयवर्मा व श्रीवर्मा नामक दोन पुत्र झाले राजाने योग्य रीतीनें राज्य करून व सुखोपभोग घेउन दीक्षा घेतली तेव्हा लहान मुलगा श्रीवर्मा यास त्याने गादीवर बसविले त्यामुळे वडिल मुलगा जयवर्मा संतापला *रागाचे भरात त्यानेहि दीक्षा घेतली पण संयमी जीवन त्याला* झेपले नाही आकाशमार्गाने विमानातून जाणाऱ्या महीधर विद्याधराचें वैभव पाहून त्याने आपणास तसे भोग मिळावेत असे मोहानें निदान बांधले व तो सर्पदंशाने मरण पावला

तद्देशाढयेऽलकेन्द्रोऽभून्नामार्थाभ्या महाबलः ।
स्वयम्बुद्धाप्तधर्मोऽसावीशाने ललिताङ्गक ॥ ३ ॥

गन्धिल देशाच्या मध्यभागी असलेल्या विजयार्ध पर्वताचे उत्तरश्रेणीवर अलका नगरी होती त्या अलका नगरीत सहस्रबल

१ जम्बूद्वीपे २ अपरविदेहदेशस्थ ३ तत्समीपवने ४ महीधरस्य व्योम्न्याकाशे गच्छतो विभूति ५ नवसंयतत्वादनातसमय[?] स्थितिनिदान वयन् अनेन तपसा ईदृशी भागा मे भवान्तरे भूयासुरिति ध्यायन् ६ अन्वर्थनामा[?] श्रीगणाख्यन पित्रा प्रव्रजता श्रावमनाम्न अनुजाय राज्य दत्त सनातनिवद स्वयप्रभमुनिपार्श्वे प्रव्रजित , पश्चात् त्यागें[?] पंचमपर्वणि ७ सर्पदंशनात् ८ गांधिलविजयार्द्ध

नामक राजा होता. त्याने योग्य रीतीने राज्य कारभार करून दीक्षा घेतली व शुक्लध्यानात मरण पावून तो मोक्षास गेला. त्याचा मुलगा शतबल धर्माने राज्य करून धर्मध्यानात मेला त्याचा मुलगा अतिबल त्याला मनोहरा नामक राणी होती तिचे पोटीं जयवर्माचा जीव महाबल नावाने जन्मास आला हा नावाप्रमाण पुरुषार्थशाली निपजला योग्य समयी अतिबलाने याला गादीवर बसवून दीक्षा घेतली महाबलाला लोकायतिक मताचा महामति, विज्ञानवादी संभिन्नमति, अनात्मवादी शतमति व स्याद्वादी ह्मणजे जैनमताचा स्वयंबुद्ध असे चार मंत्री होते स्वयंबुद्धाने महाबलास जैनधर्माचे रहस्य समजावून सांगितले एकदा तो अकृत्रिम चैत्यालयास दर्शनार्थ गेला असता तेथ महाकच्छ देशातील अरिष्ट नगराचे गगन--चारण--मुनि आदित्यगति आले असता महाबल दहाव्या जन्मी तीर्थंकर होणार आहे असे त्यांना मंत्रिवराला सांगितले पुढे योग्यवेळी महाबलाने बावीस दिवसपर्यंत सल्लेखना धारण केली व मरणानंतर तो ऐशान स्वर्गात ललितांग नामक देव झाला

भूत्वा व्याघ्रेण संन्यासात्पुरो गोदण्डमन्त्रिभिः ।
दानादार्यवृतस्तज्जः श स्वयम्प्रभयान्वभूत् ॥ ४ ॥
सोऽभूदुत्पलखेटेशो वज्रजङ्घोऽस्य सा प्रिया ।
ते व्याघ्रादिचरा मन्त्रिश्रेष्ठिसेनद्पुराधसः ॥ ५ ॥

१ सेनापति २ प्रातिवद्धनन्नृपदानानुमादनप्राप्तायत्व ३ स्वयंप्रभाचरा ।

मत्री मतिवरः श्रेष्ठी धनमित्रः पुरोहित ।
आनन्दोऽकम्पनः सेनेद् वज्रेस्य श्रीमती प्रिया ॥६॥

पूर्वविदेह क्षेत्रातील पुष्कलावती देशातील उत्पलखेट नगरीचा राजा वज्रबाहु त्याची भार्या वसुधरा याचे पोटीं महाबलाचा जीव ललितागदेव स्वर्गीचें सुख भोगून वज्रजघ नामे जन्मला त्याचे मामा चक्रवर्ती वज्रदत्त याची पुत्री श्रीमती त्याची प्रिया झाली ही श्रीमती ललिताग देवाची सहचरी स्वयप्रभा पूर्वभवात धातकीद्वीपात पूर्वमदरपर्वताच्या पश्चिमेकडील विदेहक्षेत्रात गधिल-देशातील पलालपर्वत नामक गावात देविल पाटलाची मुलगी होती. त्या भवात तिनें समाधिगुप्त मुनि ध्यानस्थ असता त्याचे अगावर मेलेलें कुत्रें टाकून त्याचा अपमान केला. पुढे ती पाटलीग्रामात नागदत्त वाण्याची कन्या होऊन जन्मली तेथें पिहितास्रव मुनि-जवळ व्रतें घेऊन तिनें ती पाळल्यामुळे ऐशान स्वर्गात स्वयप्रभा देवी झाली प्रीतिवर्धन राजाच्या मुनिदानास अनुमोदन दिल्यामुळें झालेल्या पुण्योपार्जनानें पुरोहित, सेनापति व मत्री याचा आणि व्याघ्रभवातील तपामुळें मतिवर मन्याचा समागम झाला अर्थात् ते व्याघ्रादिक वज्रजघाचे पुरोहित, मत्री, सेनापति व श्रेष्ठी झाले मत्र्याचें नाव मतिवर, श्रेष्ठीचे नाव धनमित्र, पुरोहिताचें नाव आनद व सेनापतीचे नाव अकपन होतें वज्रजघराजाने दमधर व सागरसेन मुनींना आहार दान दिल्यावर आपल्या चार मित्राची

१ वज्रजधस्य ।

भगवानला विचारली तिचा मथितार्थ असा—मतिवर मंत्री पूर्वभवात प्रभाकरी नगरीचा अतिगृद्ध राजा होता तो फार विषयी अस-ल्यामुळें पंकप्रभा नरकात पडला नरकातून तो वाघाच्या जन्मास गेला एकदा प्रभाकरी नगरीचा त्यावेळचा राजा प्रीतिवर्धन जग-लात गेला असता पिहितास्रव मुनि त्याला भेटले माध्यान्हकाळ असल्यामुळे पुरोहिताने त्याना आहारदान करण्याचा राजास सल्ला दिला राजानें तो केल्यामुळे रत्नवृष्टि झाली मुनि ह्मणाले कीं जवळच एक वाघ तपश्चर्या करीत आहे व तो पुढें भरत चक्र-वर्ती होणार आहे राजा मुनीसह तो चमत्कार पहावयास गेला अठरा दिवस अनशन करून संन्यासविधीने तो वाघ मेला व देव-लोकात गेला तो प्रकार पाहून प्रीतिवर्धन राजाचे मंत्री, सेना-पति व पुरोहित याना उपरति झाली व मरणानतर ते भोगभूमींत जन्मले तेथून ऐशान स्वर्गांत गेले स्वर्गातून ते चौघे वज्रजंघ राजाचे मित्र होऊन जन्मले, या सर्वांच्या समागमें राजा सुखी झाला

तौ दम्पती मृतौ कुमादपिदानाद्दक्कुरौ।
जाता व्याघ्रक्रोडकीशैननकुलाश्च तदिष्टितैः॥ ७॥
द्वितीयेंकोपादिवद्धायुष्का व्याघ्रादयस्तदा
वनादेत्य नृपावासाद्बहिस्तस्थुर्मुनीक्षिणः॥ ८॥

१ उत्तमभोगभूमौ उत्पन्नौ २ सूकर ३ वानर ४ तयोमुनि युगल-योरिष्टिदानापूजा तत ऋषिदानानुमोदनात् ५अप्रत्याख्यान ६ दानकाले

वज्रजघ [illegible] श्रीमती हे दांपत्य ऋषि दानामुळे मरणानंतर उत्तरकुरु नामक भोगभूमींत जन्मले त्या दंपतीनें जेव्हां मुनीला दान दिलें तेव्हां व्याघ्रादि तिर्यंच चार कषायामुळें ज्यानां तीं (तिर्यंच गति) गति प्राप्त झाली होती ते मुनीकडे पाहात नृपगृहाबाहेर उभे होते. त्यांना पाहून राजानेंहि त्यांचें भवांतर विचारलें मुनि ह्मणाले " पुष्कलावती देशांतील हस्तिनापुरच्या सागरदत्त श्रेष्ठीस धनवती नामक भार्येपासून उग्रसेन नामक पुत्र झाला अप्रत्याख्यान क्रोध-कषायाच्या उदयानें राजदूतास दरडावून तो राजाचे कोठारांतून माल चोरून नेई राजानें शासन केल्यामुळें मरून तो वाघ झाला विजयनगरांत महानंद राजास वसनसेनेच्या पोटीं हरिवाहन नामक पुत्र होता तो अप्रत्याख्यान मानकषायामुळें मातापितराचाहि अपमान करी असाच एकदा पित्याची आज्ञा मोडून तो पळत सुटला असतां खांबावर टोके आपटून मेला व सूकराच्या जन्मास गेला धान्य-नगरांत कुबेरश्रेष्ठीस सुदत्तेचे पोटीं नागदत्त नामक पुत्र झाला. तो अप्रत्याख्यान मायाकषायामुळे घरच्यानाहि फसवीत असे त्यामुळें मेल्यावर तो माकड झाला सुप्रतिष्ठित नगरांत लोलुप नामक मिठाई-वाला होता. चैत्यालयाचें बांधकाम चाललें असतां तो मजुरांना मिठा-इची लाच देऊन विटा चोरून आणी या अप्रत्याख्यान लोभामुळें तो मेल्यानंतर मुंगूस झाला " पुढें हे वाघ, सूकर, वानर व नकुल सुद्धा इष्टीमुळे ह्मणजे मुनिदानाच्या अनुमोदनापासून उत्पन्न झालेल्या पुण्यामुळे त्याच भोगभूमींत गेले

तस्मिन्विशुद्धदृग्लाभाच्छ्रीमत्याप्यार्यके समम् ।
श्रीधरो वज्रजङ्घार्यो भूत्वैशानेऽस्फुरत्तराम् ॥ ९ ॥

त्या उत्तरकुरुभोगभूमीत ते चार नियच जीवहि उत्तम आर्य-पुरुष झाले व श्रीमतीसह वज्रनघ ईशानस्वर्गात श्रीधर नामक देव झाला

स जातु स्वगुरु प्राप्तकैवल्य प्राप्य मनिणः ।
तं मे काद्येति पृष्ट्वा तद्वाचा वर्शो गतो दृशम् ॥१०॥

महाबलाचा मत्री स्वयबुद्ध मरून सौधर्म स्वर्गातील स्वयप्रभ विमानात मणिचूल देव झाला जम्बूद्वीपातील पूर्वविदेह क्षेत्रात पुष्कलावती देशात मोडणाऱ्या पुडरीकिणा नगरीचा राजा प्रियसेन, त्याच्या सुदरी राणीच्या पोटीं स्वयबुद्धाचा जीव प्रीतिंकर नावें जन्मला याने दीक्षा घतला अवधिज्ञानाने पूर्वभव जाणून त्याने वज्रजघास उत्तरकुरुभागभूमीत जाऊन उपदेश दिला. पुढें यास श्रीप्रभ पर्वतावर केवलज्ञानप्राप्ति झाली तेव्हा श्रीधर-देवानें येऊन त्याचे पूजन केले व महाबलभवातील माझे इतर तिघे मत्री हल्ली कोठे आहेत म्हणून श्रीधरदेवाने विचारले तेव्हा ते नरकात आहेत असें प्रीतिंकरमुनीनी सागितल्यावर तो दुसऱ्या नरकाकडे गेला

१ जम्बूद्वीपोत्तरकुरौ २ प्रीतिंकरमहामुनिं ३ प्रीतिंकरगुरुवचनेन ४ द्वितीया नरकभुव

नीत्वा शतमतिं चक्री तुग्भूयोपर्यमोद्यतम्
तपो नीत्वा ब्रह्मशक्रीकृतमेत्यादृतानतैम् ॥ ११ ॥

श्रीधर देवाने शतमतीला सम्यग्दर्शनाचा उपदेश केला तो पटल्यामुळे तो नरकातून निघून पुष्करद्वीपाच्या पूर्वार्धातील पूर्व-विदेहक्षेत्रातील मगलावती देशाच्या मध्यभागातील रत्नसंचय नगरीचा जो महीधर चक्रवर्ती त्याच्या सुदरीदेवीच्या पोटीं जयसेन नामें करून जन्मला पुढे यमधर मुनाजवळ दीक्षा घेऊन समाधीने मेल्यावर तो ब्रह्मस्वर्गात इद्र झाला

यौ महामतिसम्भिन्नमती मिथ्यात्वदार्ढ्यतः ।
तो निगोदास्पद याता तेनोक्तें' सोऽन्वैकम्पत् ॥१२॥

महामति व संभिन्नमति नामक दुसरे दोन मत्री निगोदात ह्मणजे नरकात खितपत पडले आहेत असे प्रीतिकरमुनिकडून ऐकून श्रीधरदेव कळवळला

महावत्से सुसीमेश स भूत्वा सुविधि' सुतं ।
कशवे श्रीमतीजीवे स्नेहादार्यव्रत गृहे ॥ १३ ॥

जम्बूद्वीपातील विदेहक्षेत्रात महावत्स देशातील सुसीमा नगरीचा राजा सुदृष्टि व राणी सुदरनदा याच्या पोटीं श्रीधरदेव स्वर्गातून येऊन सुविधि नावानें जन्मला अभयघोष चक्रवर्तीची

१ पुष्करार्द्ध पूर्वमदरे मगलावत्या रत्नसञ्चय महीधराख्यचक्रिण पुत्रो जयसेनाख्यो भूत्वा २ निवाहकरणाद्यत ३ स श्रीधर अभ्यनदत ४ तेन गुरुणा ५ स महाबलाचर श्रीधर हा कष्ट कथ तादृग्दु खाचौ उद्धेरयामिति अतरार्द्रतया प्रत्यपद्यत ६ देशसयमसर्वस्व भक्त्या आराध्य

मुलगी मनोरमा त्याला देण्यात आली. तिच्यापासून त्याला केशव नामक पुत्र झाला (हा श्रीमतीचाच जीव होता कारण तो स्वर्गांत देव झाला होता व तोच केशव झाला.)

भक्त्वा जातोऽच्युतेन्द्राऽस्य तुक्प्रतीन्द्रो महान् तैः ।
व्याघ्राद्यार्यामरा राजपुत्राः सामानिकाश्च ते ॥१४॥

या बापलेकांनी श्रावकव्रत पाळून देहत्यागानंतर ते अच्युतेंद्र व प्रतींद्र झाले व्याघ्रादिकांचे जीव वज्रजंघाबरोबर उत्तरकुरूंत जाऊन जन्मले तेथून प्रीतिंकर चारण मुनींच्या उपदेशामुळे ऐशान कल्पांत देव झाले तेथून वानराचा जीव चित्रांगद वराहाचा जीव राजा नंदिषेण याची राणी अनंतमतीच्या पोटीं वरसेन, व्याघ्राचा जीव विभीषणराजाच्या प्रियदत्ता देवीच्या पोटीं वरदत्त व नकुलाचा जीव प्रशांतमदन नामे जन्मले या सर्वांनीं अभयघोषचक्रवर्ती बरोबर दीक्षा घेतल्यावर ते मरून सामानिक देव झाले

अथेन्द्रः पुष्कलावत्यां वज्रनाभि स चक्रभृत् ।
सामानिकास्तदनुजा प्रतीन्द्रस्तद्गृहे वणिक् ॥ १५ ॥

नंतर तो अच्युतेंद्र पुष्कलावती देशांतील पुंडरीकिणी नगरीचा राजा वज्रसेन व राणी श्रीकांता यांचे पोटी वज्रनाभिनामे करून

१ पश्चाप्येते केशवेन सह नैर्ग्रंथ्यदीक्षां प्रतिपन्ना । केशवः प्रतीन्द्रोऽभवत् । चत्वारो राजपुत्रासामानिका अभवन् । २ सुविधिचर ३ तस्य चक्रिणो विजयवैजयंतजयंतापराजित संज्ञा ४भांडागारिकः धनदेवाख्या

जन्मला व्याघ्रादि चौघे सामानिक देवगतीतून याच्याच पोटीं निजय, वंजयत, जयत व अपराजित म्हणून जन्मास आले. प्रतींद्र सुद्धा त्याच नगरींत कुबेरदत्तश्रेष्ठी व अनंतमती याच्या उदरीं धनदेव नावाने जन्मला

चत्वारो वज्रजङ्घस्य येऽस्य मन्त्र्यादयोऽनुजाः।
तथा सत्तपसा प्राप्तादधोग्रैवेयकाच्च्युताः ॥ १६ ॥

वज्रजघाचे जे चौघ मतिवरादि मित्र होते ते अधोग्रैवेयक स्वर्गांतून वज्रसेन राजाचेच पोटीं जन्माला आले आनंद पुरोहित महाबाहु नामे जन्मला अकंपन सेनापति पाठनामें झाला. धनमित्रश्रेष्ठी महापीठ झाला आणि मतिवर मंत्री सुबाहु नामे जन्मला पूर्वभवातील सत्पापामुळेंच असे हे नऊजण सहोदर जन्मले.

ते दशापि श्रियं भुक्त्वा चिरं श्रीवज्रसेनतः।
तीर्थकर्तुस्तपःसम्यक्तेपिरे तेषु चादिमैं ॥ १७ ॥

वरील दहाजणानीं समार करून पुराच काळ वज्रसेनाची राज्यश्री भोगून दीक्षा घेतली आणि वज्रनाभीने तर तीर्थकर गोत्र बांधण्याजोगी तपश्चर्या केली

दृग्विशुद्ध्यादितस्तीर्थकृत्त्वं बद्धाद्यशुक्लभाक्।
सर्वार्थसिद्धौ जातोऽमा सतीर्थ्यैः सोऽत्र नाभितुक् १८

१ मतिवरचर सुबाहु, धनमित्रचरो महापीठ, आनंदचरो महाबाहु; अकंपनचर पीठ २ दशासु मध्य ३ प्रथमा यश्चक्री ४ एन्गुरुभिरणाभिरनु जैधनदवेन च सह ५ वज्रनाभिचर ६ साकेते नाभिराजामरुदेव्याम्।

दर्शनविशुद्धि, विनय, अनतिचार शीलव्रत, अभीक्ष्णज्ञानोपयोग व संवेग वगैरे सोळा भावना पाळून वज्रनाभीने तीर्थंकर कर्म बांधले. (निःशंका वगैरे आठ अंगांनी युक्त, अष्टमदरहित, सहा अनायतनविरहित व मूढत्रयरहित जें तत्त्वार्थश्रद्धान ती दर्शनविशुद्धि, कषाय मोडणे व रत्नत्रययुक्त मुनींचा आदर करणे म्हणजे विनय, अतिचाररहित शीलव्रते पाळणे, सम्यग्ज्ञानाचा अखंडपणे विचार करणे हा अभीक्ष्णज्ञानोपयोग आणि संवेग म्हणजे संसारतापाचें भय बाळगून वैराग्य वाढणे) आठ भाऊ व धनदेवादि गुरुबंधूसह तो सर्वार्थसिद्धिनामक स्वर्गांत जाऊन अहमिंद्रदेव बनला तोच आता नाभिराजाचा पुत्र आदितीर्थंकर झाला आहे

मनुः पञ्चदशो राजराजस्त्रिवेन्द्वपैत्यम्[१] ।
इक्ष्वाकुर्वृषभोऽस्तौ श्रीर्नटनीलाञ्जमात्ययात् ॥ १९ ॥

पंधरावा मनु (देशविरति व व्यवहारोपदेशक असा) एकशेतान आपल्याचा जनक, क्षुधिताना इक्षुरसाचा आहार करण्याचा ज्याने उपदेश केला असा वृषभदेवाने नीलांजना नामक देवांगना नृत्य करीत असता अकस्मात् मरण पावली हे पाहून राज्यत्याग करून त्यान दीक्षा घेतली

१ लोकव्यवहारोपदेष्टा देशसंयमश्च २ सोमप्रभकच्छादानां राजा ३ व्युत्तरशतप्रमाणानां जानिनवान् ४ प्रजानां क्षुधानानां इक्षुभक्षण लक्षणोपदेशकारणात् इक्ष्वाकुः ५ व्यस्तलक्ष्मीक

श्रेयान्दत्तलब्धेक्षुरसपारिताब्दसहस्रत ।
लब्धकेवल एवाद्यतीर्थकृद्भूय निर्वृत[1] ॥ २० ॥

एक वर्षाच्या उपवासाचे पारणे श्रेयान् युवराजाकडून मिळालेल्या इक्षुरसाने करणारा, केवल्य प्राप्त झालेला असा तो आदि-तीर्थकर मुक्त झाला.

जयवर्ममहाबलल्लितांगामरवज्रजङ्घकुरुन्नतयाऽन्यात् ।
श्रीधरसुविधिनृपाच्युतभवज्रनाभ्यन्त्यसुरतया च पुरुर्न २१

जयवर्मा, महाबल, ललितांगदेव, वज्रजंघ, उत्तरकुरुभोगभू-मीतील आर्य, श्रीधरदेव, सुविधिराज, अच्युतेंद्र, वज्रनाभि, सर्वार्थ सिद्धि स्वर्गातील अहमिंद्र या सर्व भवातून उत्तीर्ण झालेले श्रीआदिनाथ तीर्थंकर आमचे रक्षण करोत

धनश्रीरथनिर्नाम्नी ततो देवी स्वयम्प्रभा ।
श्रीमत्यथ कुरुस्त्रीतस्ततो देव स्वयम्प्रभ ॥ २२ ॥
केशवश्च प्रतीन्द्रश्च धनदत्ता वनाधिप ।
ततोऽन्त्यदेन स श्रेयान्न्यादानादितीर्थकृत् ॥२३॥

धनश्री, निर्नामा, स्वयंप्रभादेवी, श्रीमती, कुरुस्त्री, स्वयंप्रभदेव, केशव, प्रतीन्द्र, धनदत्तशेठ, अत्यदेव, दानतीर्थाचा प्रवर्तक श्रेयान् राजा झाला त्याचा जयजयकार असो

---

[1] श्रेयस युवराजाद्दत्तलब्धेन संवत्सरानशनेन प्राप्तेक्षुरसेन पारित कृतपारणक एतेन वक्ष्यमाणाअपि तीर्थकर कृतोपवासा राजा गृहे पारणा कृतवत इति सूचित प्रतिपत्तव्य २ अस्मात्पुरुर्जीव आदिगुरुरव्यात्

राजातिगृध्रो धांमोऽड्रो व्याघ्रो देवो दिवाकरः।
मन्त्री मतिवरोऽथोऽहमिन्द्रो योऽभूत्सुबाहुकः ॥२४॥
विराट् सर्वार्थसिद्धश्च स जयाद्भरत पुरोः ।
आद्य पुत्रोऽथ चक्रभृत्षोडशो हि मनुर्महान् ॥२५॥

अतिगृध्रराजा, नारकी जीव, वाघ, देव, मतिवरमन्त्री, अह-मिन्द्र, सुबाहु, वज्रसेन तीर्थंकराचा पुत्र नरदत्तराज, सर्वार्थसिद्धि स्वर्गांतील देव आदि भव घेऊन भरत झालेला प्रथम तीर्थकराचा प्रथम पुत्र चक्रवर्ती, सोळावा मनु (देश विरति व लोकव्यवहारोपदेशक या अर्थाने) जयशाली होवो.

यो मन्त्री वत्सकावत्या प्रीतिवर्द्धनभूपते ।
प्रभाकरीपुरीहोढक्कुरुर्ना कनकप्रभः ॥ २६ ॥
आनन्दोऽयोऽहमिन्द्रोऽभून्महाबाहुरनुत्तरे ।
सुरश्चान्त्ये स पुरस्तुकामी बाहुबलीज्यंताम् ॥ २७ ॥

वत्सकावती देशातील प्रभाकरी नगरीच्या प्रीतिवर्धन राजाचा मंत्री व उत्तर कुरुभोगभूमीतील आर्य कनकप्रभ नामक वैमानिक

---

[१] धमाया भवो धामा नारक [२] विशिष्ट राजा वज्रसेन तीर्थकरपुत्र [३] नगर्यां [४] भूमौ ना पुमान् [५] काचनविमानेश [६] सर्वार्थ सिद्धौ [७] पूज्यता धिवार्थिभि

देव झाला नतर ता आनद पुरोहित झाला पुढ अधोग्रैवेयकात अहमिंद्र झाला नतर महाबाहु भरातून सर्वार्थसिद्धि स्वर्गातील देव बनला तेथून तो जीव प्रथम कामदेव बाहुबली झाला आहे तो पूज्य आहे

प्रीतिवर्धनसेनानी योऽभूदार्य उदक्कुरौ ।
प्रभाकरप्रभोधीश' सेनापतिरकम्पन ॥ २८ ॥
अधोग्रैवेयकामर्त्य. पीठः सर्वार्थसिद्धिज ।
जीयाद्वृपभसेनोऽग्रगणी स भरतानुजः ॥ २९ ॥

प्रीतिवर्धन राजाचा सेनापति उत्तर कुरुभोगभूमींत आर्य होऊन प्रभाकर विमानात देव झाला तेथून तो वज्रजघराजाचा अकपन मत्री झाला तेथून ता जीव अधोग्रैवेयक स्वगात देव झाला पुढें ता वज्रसेन राजाचा पाठ नामक मुलगा झाला नतर तो सर्वार्थ-सिद्धि नामक स्वगात जाऊन आता भरतचक्रवर्तीचा भाऊ वृषभ-सेन ह्मणून जन्मला हा आदितीर्थकराचा प्रथमगणधर झाला. त्याचा जयजयकार असो

पुरोहित प्रभाकर्या भर्तु प्राग्भोगभूमिज' ।
प्रभञ्जनो रुचितेराड् धनमित्रो वणिक्पति ॥३०॥
अहमिन्द्रो महापीठश्चरमार्तुत्तरामर. ।
याऽभूद्यशोमर्ता जात.सोऽनन्तविजय पुरो ॥ ३१ ॥

---

१ विमान २ प्रीतिवर्द्धन नृपस्य ३ रुचितविमानेश ४ सर्वार्थसिद्धौ देवोऽभूत् ५ यशस्वत्या भरतमाता

प्रीतिवर्धन राजाचा पुरोहित रपित विमानात प्रभजन देव झाला नतर तो धनमित्रशेठ झाला पुढे तो अहमिंद्र होऊन वज्रसेन राजाचा मुलगा महापाठ झाला नतर सर्वार्थसिद्धि स्वर्गात देव होऊन ऋषभतीर्थकराच्या यशोमती राणीचे पोटी अनतविजय नावानें जन्मला

> यो वैश्य उग्रसेनाख्यो व्याघ्रोऽत्रोदक्कुरूद्भवः ।
> चित्राङ्गद सुरो जज्ञे वरदत्तो नृपात्मज ॥ ३२ ॥
> सामानिकोऽच्युतेन्द्रस्य विजयो वज्रसेनज' ।
> अन्त्योऽहमिन्द्रः सोऽनन्तवीरो वीरः पुरोःसुतः ३३

उग्रसेन नामक जो वश्य अप्रत्याख्यान क्रोधामुळे वाघ बनला होता तो उत्तरकुरु भोगभमात आर्य झाला नतर चित्रागद देव झाला, पुढे वरदत्तनामक नृपपुत्र होऊन सामानिक देव अच्युतद्र झाला तेथून तो जाव वज्रसेन राजाचा विजय नामक पुत्र झाला नतर अहमिंद्र होऊन आता तो अनतवीर नामक आदि तीर्थकर पुत्र झाला आहे

> हरिवाहननापत्य' शूकर' कुरमानव' ।
> मणिकुण्डलिनन्देशो वरसेना नरेन्द्रतुक् ॥३४ ॥
> योऽभूत्सामानिकामत्या वेजयन्तो जिनाऽङ्गज' ।
> अन्त्यानुत्तरदवश्च पौरवः सोऽच्युताव्हय ॥ ३५ ॥

१ राजपुत्र २ नदारयविमानस्वामा ३ वज्रसनताथकरस्य– पुत्र ४ पुरोरपत्य

पूर्वभवात हरिवाहन नामक राजपुत्र असलेला शूकर पुढें उत्तर-कुरु नामक भोगभूमींत आर्य बनला नद्यावर्त्य विमानात मणिकुंडली देव होऊन वरसेन राजा झाला. पुढें तो जीव सामानिक देव होऊन नंतर वज्रसेन राजाचा पुत्र वैजयंत नामें झाला तेथून सर्वार्थसिद्धींत अहमिंद्र होऊन तो आता अच्युत नावानें तीर्थंकरपुत्र झाला आहे

यो वणिग्नागदत्ताख्यः कपि. पूर्ववदार्यकः
मनोहरामरो राजपुत्रश्चित्राङ्गदश्रुति ॥ ३६ ॥
जज्ञे सामानिकसुरो जयन्तस्तीर्थतुक् पुनः ।
पञ्चमेऽनुत्तरेऽमर्त्य. स वीर पुरनन्दनः ॥ ३७ ॥

नागदत्त नावाचा जो वणिक् वानर झाला होता तो देवगतींत मनोहर नामकदेव होऊन पुढे चित्रांगद नामक राजपुत्र झाला तो जीव सामानिक देव होऊन व वज्रसेन राजाचा जयंत नामक पुत्र झाला नंतर पाचव्या स्वर्गात अनुत्तर विमानातील देव होऊन तो आता आदितीर्थंकरपुत्र वीर नामे करून झाला आहे ॥

आपूपिको लोलुपाख्यो नकुलो दिव्यमानुषं ।
मनोरथ.पार्थिवतुक् प्रशान्तमदनाभिध ॥ ३८ ॥
योऽच्युतेन्द्रसमो देवो जिनपुत्रोऽपराजित ।
स्वरेकैवरमश्चाभूत्सुवीराख्य स पौरव ॥ ३९ ॥

---

१ नद्यावर्तविमानेश २ नाम राजपुत्र ३ वज्रसेनतीर्थंकरस्य ४ सर्वार्थसिद्धौ ५ कादविक ६ उत्तरकुरुनर ७ प्रभाकरविमानेश ८ चित्रमालिनीप्रभजनयो क्षत्रियभार्यापत्यो । ९ सामानिक, १० वज्रसेनस्य ११ सर्वार्थसिद्धि

लोलुप नावाचा जो मिठाईवाला नकुल झाला होता तो पुढें उत्तरकुरुभोगभूमींत जाऊन तेथून प्रभाकर विमानात देव झाला नतर प्रशातमदन नावाचा राजपुत्र झाला पुढें अच्युतस्वाचा सामानिक देव होऊन तो जीव वज्रसेन राजाचा अपराजित नामक पुत्र झाला नतर सर्वार्थसिद्धि देवलोकातन तो आता सुवीर नामक तीर्थंकरपुत्र झाला

सन्यासमृत्युदानानुमोदसद्वृत्तपोऽर्जितैः ।
पुण्यैस्तेऽभ्युदयान्भुक्त्वा सिद्धाःसिद्धिं दिशन्तु न.४०

सन्यासमरण, दानानुमोदन, वगेरे सारख्या पुण्यकर्मानीं मिळालेले अभ्युदय भोगून जे सिद्ध झाले ते आम्हालाहि सिद्धि देवोत

इत्याशाधरहृब्धे त्रिषष्टिस्मृतिनाम्नि महापुराणान्नतत्त्वसङ्ग्रहे श्रीवृषभतीर्थङ्करभरतेश्वरादिनिवृत्तिपुराण प्रथमम् ॥१॥

वत्सादेशे सुसीमाप्तः स्वामी विमलवाहन ।
चिराद्राज्याद्विरज्यात्तव्रतो वद्ध्वान्त्यनाम शर्म् ॥ १॥

वसदेशात सुसीमा नगरीचा पति विमलवाहन नामक राजा होता त्याने बराच काळपर्यत राज्यसुख भोगून त्याचा त्याग केला व व्रतधारी होऊन तीर्थकर कर्म बाधलें

१ द्वीपेऽस्मिनिति वर्तते, जबूद्वीपपूर्वविदेहस्थे २ सुसीमा आप्ता प्राप्ता येन स ३ गृहीतसयम ४ तीर्थकरत्वनाम, सर्वेषा तीर्थकृता तद्बधकाले प्रायणैका दशागश्रुतज्ञान बोद्धव्य

निर्विश्ये विजये भूत्वा साकेते जितशात्रवैः ।
वीक्ष्योल्कां त्यक्तराज्योऽव्यात्कृततीर्थोऽत्र नोऽजितः॥

तेथून तो विजयनामक प्रथम अनुत्तर विमानात देव झाला पुढें अयोध्यानगरींत जितशत्रुराजा व विजयसेनादेवी याच्या पोटीं तो जीव अजितनाथ तीर्थंकर म्हणून जन्मला उल्कापात पाहून त्याना उपरति झाली व अजितसेन नामक पुत्राचे हातीं राज्यकारभार सोंपवून त्यानीं दीक्षा घेतली व धर्मप्रसार करून मोक्षास गेले

यो वत्सकावतीपृथ्वीपुरेशो जयसेनक ।
रतिषेणसुतेऽनीते धृतिषेणेऽर्पितक्षिति ॥ ३ ॥

जबूद्वीपान पूर्व विदेहक्षेत्रात सीतानदीचे तीरीं वत्सकावती नावाच्या देशातील पृथ्वीपुर नगरीचा राजा जयसेन व राणी जयसेना त्याना रतिषेण व धृतिषेण नामक दोन पुत्र होते रतिषेण अकस्मात् वारल्यामुळे खिन्न होऊन जयसेन राजानें धृतिषेणाला गादीवर बसविलें

महारतन श्यालेन सह कृत्वा तपोऽच्युते ।
देवो महाबल सोऽभूदिदंतरो मणिकेतुक ॥ ४ ॥

आपला मेहुणा महारुत याच्यासह यशोधर मुनीजवळ दीक्षा

१ भुक्त्वा २ प्रथमानुत्तरविमाने ३ जितशत्रोरपत्य विजयसेनादेव्यामुत्पन्न ४ स्वय उपलब्धोधि सन् त्यक्त आजितसेनपुत्राय दत्त राज्य येन स । गृहीतसयम षोडशभावनया तीर्थकरण तयोपपेत्तल्भ्येते ५ यशोधरगुरूपदि ६ जयसेन ७ महारुतचर

ऊन जयसेन राजाने तपश्चर्या केल्यावर तो सोळाव्या स्वर्गात हाबल नामक देव झाला व महारत अच्युत स्वर्गात मणिकेतु नामक व झाला

प्राकृन्युत बोधयत्वन्य इति ताभ्या कृता स्थितिः ।
च्युत्वा महाबलश्चक्री सगरोऽभूज्जिनान्वये ॥ ५ ॥

त्या दोघा देवामध्ये असा करार झाला की, जो देवगतीतून प्रथम च्युत होईल त्याला राहिलेल्याने समजवावे महाबलदेव बावीस सागरकाल पर्यंत स्वर्गसुख भोगून कोशल देशातील अयोध्यानगरीत इक्ष्वाकुवंशामध्ये समुद्रविजयराजा व सुबालाराणी याच्या पोटीं सगर नामे करून चक्रवर्ती जन्मला.

चतुर्मुखान्ते सरयोक्तो यतीभूय जिनालये ।
न बुद्धो बोधितो विभ्रीभूय मायास्ततुकृशुचि ॥६॥

सिद्धवनात चतुर्मुख मुनीना केवलज्ञान प्राप्त झाल्यावर कल्या-महोत्सव करण्यासाठी इंद्रादि देव आले असता मणिकेतुदेवहि तेथे

१ इत स्वर्गात्प्रथम वमभूमिमवतीर्ण २ द्वारस्थ स्वर्गस्थित ३ जयसेनचर ४ चतुर्मुखमुन समीपे केवलज्ञानकल्याण कर्तु आगतैरिंद्रै सहागत । मणि केतुना उक्त प्रागुक्तस्थिति ५ तत्कारिते जिनालये तेनैव पुनरुक्त, पुनर्यामोहान्न बुद्ध । ६ पितरमभोजनप्रतिशया उपरु न गृहीतानिरन्त्र कैलासशैलस्य लयरक्षार्थ कैलास परितो दण्डरत्नेन गंगा खातिकी कृतवता मन्त्रिसम्मतेन मणिकेतुना कूरोरगीभूय मायाभस्मीकृताना तुना षष्टिसहस्र पुत्राणा शुचि शोके सति तच्छोकानिष्ट सन्निलयथ । तदा स्वयं ब्राह्मवेष धृत्वा सगर प्रतिबोधित ।

आला होता व त्याने करारामप्रमाणें महाबलाच्या जीवाला ह्मणजे सगर चक्रवर्तीला आठवण दिली पण सगर सावध झाला न ~ तेव्हा सुंदर तरुण यतीचें रूप घेऊन मणिकेतुदेव पुन्हा आला त्याला सगरानें विचारलें असता देहाचा भरंवसा नाहीं म्हणून इत क्या लवकर दीक्षा घेतली असें मणिकेतूनें उत्तर दिलें तरीहि मायेनें पछाडलेला सगर उमगला नाहीं पुढें कैलासपर्वतावर बांधलेल्या जिनाल्या भोंवती गंगेचा खंदक खणण्यास त्यानें आपले पुत्र पाठ-विले असता मणिकेतूनें विषसर्प होऊन त्याना दंश करून मूर्च्छित केलें तेव्हा सगर चक्रवर्ती शोकाकुल होऊन विप्रवेषधारी मणिकेतु देवाच्या उपदेशानें वैराग्य धारण करता झाला

भगीरथे श्रियं न्यस्य स सिद्धस्तपसा सतुक्।
वरदत्तसुत पुत्रराज्य सोऽप्यर्चित सुरैः ॥ ७ ॥

नंतर मणिकेतूनें देवमाया काढून घेतल्यावर सगरपुत्र शुद्धीवर आले, भगीरथाला गादीवर बसवून इतर पुत्रासह सगरानें दीक्षा घेतली, आणि तपश्चर्या करून सिद्धपदाला गेला हें वृत्त ऐकून भगीरथानें आपला पुत्र वरदत्त, त्याच्या पुत्रास गादीवर बसविलें व

१ पुत्रै सह २ भगीरथस्य पुत्रो वरदत्तो वरदत्तस्य कोऽपि पुत्रस्तस्मै भगीरथेन राज्य दत्त । पुत्रे राज्य यस्य यस्माद्वा स । भगी रथ । ३ भगीरथ सम्मेदे सगरस्य मुक्तिं श्रुत्वा प्रव्रज्य गंगातटे कायोत्सर्गेण स्थित शक्रेण क्षीरोदजलक्षालिताघ्रि चिर तप कृत्वा सिद्ध । तत्क्रमाबुज प्रवाहसगमात्तदा प्रभृति गगापि लोके तीर्थमभूत् । एतदर्चित सुरैरित्यतो लभ्यते ।

आपणहि दीक्षा घेऊन गगातटाकीं कायोसर्गपूर्वक त। आचरिलें तेव्हा इद्रानें त्याचें पूजन केल्यामुळें गगोदकहि तीर्थ झालें भगारथहि सिद्धपदवीस पोहोचला

इति श्री अजितनाथसगरेतिवृत्तोत्तर द्वितीयम् ॥२॥

कच्छक्षेमपुरे योऽभूद्राजा विमलवाहनः।
स्वयम्प्रभजिनान्तेऽसौ प्रव्रज्यात्तान्त्यनामकः॥ १॥

जबूद्वीपाच्या पूर्वकिनाऱ्यावर विदेहक्षेत्रात सीतानदीच्या तटाकी कच्छ देशातील क्षेमपुरात विमलवाहन राजा राज्य करीत होता यानें विमलकीर्तीचे हातीं राज्यकारभार देऊन स्वयप्रभजिनेंद्राजवळ दीक्षा घेतली बरीच तपश्चर्या करून त्यानें तीर्थंकरकर्म बाधलें.

सुदर्शने विमानेऽभूद्देवो ग्रैवेयकादिमे।
तत स्रावस्तिनगरे दृढराजाङ्गजोऽजनि॥ २॥

समाधिमरणपूर्वक शरीरत्याग केल्यावर तो पहिल्या ग्रैवेयक स्वर्गात सुदर्शन विमानात अहमिंद्र देव झाला तेथून स्रावस्ती नगरीचा राजा दृढराज व राणी सुषेणेचे पोटी तो जन्मला

शम्भवाख्य' स दृष्ट्वाभ्रविभ्रंशत्यक्तराज्यक'।
प्राप्यार्हन्त्य धर्मतीर्थं कृत्वा मुक्तोऽस्तु नःश्रिये॥३॥

---

१ जंबूद्वीपस्य प्राग्विदेहस्थो देश २ सुषेणागर्भे ३ विनाश ४ पूर्व यस्मज्ज्येति सामर्थ्याल्लभ्यते।

आला होता व त्यानें करारप्रमाणें महाबलाच्या जीवाला म्हणजे सगर चक्रवर्तीला आठवण दिली पण सगर सावध झाला नाहीं. तेव्हा सुदर तरुण यतीचें रूप घेऊन मणिकेतुदेव पुन्हा आला त्याला सगराने विचारलें असता देहाचा भरवसा नाहीं म्हणून इतक्या त्वकर दीक्षा घेतली असें मणिकेतूनें उत्तर दिलें तरीहि मायेनें पछाडलेला सगर उमगला नाहीं पुढें केलासपर्वतावर बांधलेल्या जिनालया भोवती गंगेचा खदक खणण्यास त्यानें आपले पुत्र पाठविले असता मणिकेतूनें विषसर्प होऊन त्याना दश करून मूर्च्छित केलें तेव्हा सगर चक्रवर्ती शोकाकुल होऊन विप्रवेषधारी मणिकेतु देवाच्या उपदेशानें वैराग्य धारण करता झाला

भगीरथे श्रिय न्यस्य स सिद्धस्तपसा सतुंक् ।
वरदत्तसुत पुत्रराज्य सोऽप्यर्चित सुरै ॥ ७ ॥

नतर मणिकेतूनें देवमाया काढून घेतल्यावर सगरपुत्र शुद्धीवर आले भगीरथाला गादीवर बसवून इतर पुत्रासह सगरानें दीक्षा घेतली, आणि तपश्चर्या करून सिद्धपदाला गेला. हें वृत्त ऐकून भगीरथानें आपला पुत्र वरदत्त, त्याच्या पुत्रास गादीवर बसविलें व

१ पुत्रै सह २ भगीरथस्य पुत्रो वरदत्तो वरदत्तस्य कोऽपि पुत्रस्तस्मै भगीरथेन राज्य दत्त । पुत्रे राज्य यस्य यस्माद्वा स । भगीरथ । ३ भगीरथ सम्मेदे सगरस्य मुक्तिं श्रुत्वा प्रव्रज्य गगातटे कायोत्सर्गेण स्थित शक्रेण क्षीरोदजलक्षालिताघ्रि चिर तप कृत्वा सिद्ध । तत्क्रमाबुज प्रवाहसगमात्तदा प्रभृति गगापि लोके तीर्थमभूत् । एतदर्चित सुरैरित्यतो लभ्यते ।

आपणहि दीक्षा घेऊन गंगातटाकीं कायोत्सर्गपूर्वक तप आचरिलें तेव्हा इंद्राने त्याचें पूजन केल्यामुळें गंगोदकहि तीर्थ झालें भगीरथहि सिद्धपदवीस पोहोंचला

इति श्री अजितनाथसगरेतिवृत्तोत्तर द्वितीयम् ॥२॥

कच्छक्षेमपुरे योऽभूद्राजा विमलवाहनः।
स्वयम्प्रभजिनान्तेऽसौ प्रव्रज्यात्तान्त्यनामकः॥ १॥

जंबूद्वीपाच्या पूर्वकिनाऱ्यावर विदेहक्षेत्रात सीतानदीच्या तटाकीं कच्छ देशातील क्षेमपुरात विमलवाहन राजा राज्य करीत होता याने विमलकीर्तीचे हातीं राज्यकारभार देऊन स्वयंप्रभजिनेंद्रापाशीं दीक्षा घेतली तसेच तपश्चर्या करून त्यानें तीर्थंकरकर्म बांधलें.

सुदर्शने विमानेऽभूद्देवो ग्रैवेयकादिमे।
ततः स्रावस्तिनगरे दृढराजाङ्गजोऽजनि॥ २॥

समाधिमरणपूर्वक शरीरत्याग केल्यावर तो पहिल्या ग्रैवेयक स्वर्गात सुदर्शन विमानात अहमिंद्र देव झाला. तेथून स्रावस्ती नगरीचा राजा दृढराज व राणी सुषेणेचे पोटीं तो जन्मला

शम्भवाख्य· स दृष्ट्वाभ्रविभ्रंशत्यक्तराज्यकः।
प्राप्यार्हन्त्यं धर्मतीर्थं कृत्वा मुक्तोऽस्तु नःश्रिये॥३॥

१ जंबूद्वीपस्य प्राग्विदेहस्थो देश २ सुषेणागर्भे ३ विनाश ४ पूर्व धर्मतन्त्रेयेति सामर्थ्याल्लभ्यते।

त्याचें नाव सभवनाथ एकदा ढग विलयाला जात असलेले पाहून त्याना वैराग्य उत्पन्न झाले व त्यानीं पुत्राला गादीवर बसवून दीक्षा घेतली तपश्चर्या करून धर्मतीर्थ प्रवर्तित केलें व ते मोक्षाला गेले ते आमचे कल्याण करोत

इति शम्भवजिनस्य तृतीयम् ॥ ३ ॥

यो मङ्गलावर्तीरत्नसचयेशो महाबलः ।
निर्विण्णः सयम प्राप्य गुरोर्विमलवाहनात् ॥ १ ॥

जम्बूद्वीपात पूर्वविदेह क्षेत्रात सीतानदीच्या दक्षिणतीरावर मगलावतीनामक देशात रत्नसचयनामक नगरी होती तिचा राजा महाबल भागोपभोगापासून विरक्त होऊन त्याने विमलवाहन मुनीजवळ दीक्षा घेतली

एकादशाङ्गभृद्बद्धतीर्थकृत्त्वोऽहमिन्द्रताम् ।
विजये प्राप्य साकेते स्वयवरसुतोऽभवत् ॥ २ ॥

अकरा अगाचा तो ज्ञानी झाला व सोळा भावना भावून त्यानें तीर्थंकर नाम कर्म बाधलें सन्यासपूर्वक देहत्याग केल्यावर तो विजयनामक पहिल्या अनुत्तर विमानात अहमिंद्र झाला तेथून तो अयोध्यानगरीचा राजा स्वयवर व राणी सिद्धार्था याच्या पोटीं जन्मला.

गन्धर्वनगरभ्रशाद्विरज्यात्मजदत्तभू. ।
तीर्थं प्रवर्त्य मुक्तश्च स नन्यादभिनन्दन. ॥ ३ ॥

१ प्राग्विदेहस्थो देश २ सिद्धार्थागर्भे ।

पुष्कळ वर्षे राज्यसुख भोगल्यावर एकदा त्याने ढगाचा गंधर्व नगरी विल्याला गेलेली पाहून वैराग्य धारण केलें व मुलाला गादी वर बसवून दीक्षा घेतली तपश्चर्या करून धर्मतीर्थाचें प्रवर्तन केलें व मोक्षाला गेला तो अभिनंदन सदा आनंदकारी हे वो.

इति श्री अभिनन्दनार्हतश्चतुर्थम् ॥ ४ ॥

त्राता प्राग्धातकीखण्डमेरो प्राक्पुष्कलावतीं ।
श्रिताया पुण्डरीकिण्या रतिषेणो विरज्य च ॥१॥

अखंड धातकी खंडात, पूर्वमंदराचलाच्या पूर्वेस पुष्कलावती देशांतील पुंडरीकिणी नगरींत रतिषेण नामक राजा होता त्यानं पुष्कळ सुखें भोगल्यावर त्याला विरक्ति उत्पन्न झाली व अतिरथ नामक पुत्राला गादीवर बसवून त्यानें अर्हन्नन्दन मुनीजवळ दीक्षा घेतला

निजार्हन्नन्दनाभ्यर्णे विदितैकादशाङ्गक' ।
बद्धतीर्थकरत्वोऽगाद्वैजयन्तेऽहमिन्द्रताम् ॥ २ ॥

एकादशांगाचें अध्ययन करून त्यानें तीर्थंकरकर्म बांधलें व संन्यासपूर्वक देहत्याग केल्यावर तो वैजयंत विमानांत अहमिंद्र देव झाला

पुँवो मेघरथायोध्यापतेर्भूत्वात्र राज्यत' ।
स्वयं विरज्य चार्हन्त्य माप्तस्त सुमतिं स्तुम' ॥ ३ ॥

तेथून अयोध्यानगरीचा राजा मेघरथ व राणी मंगला याच्या पोटीं

[१] पूर्व २ पूर्वविदेह ३ त्राता ४ द्वितीयानुत्तरे. ५ मंगलागर्भज

सुमतिनाथ नामें करून जन्मला पुष्कळ वर्षे राज्य केल्यावर त्याना वैराग्य प्राप्त झालें व दीक्षा घेऊन ज्यानी धर्मतीर्थाचे प्रवर्तन केलें त्या सुमतिनाथाची आह्मी स्तुति करतो

इति श्रीसुमतिजिनस्य पञ्चमम् ॥ ५ ॥

पूर्वद्वीपे सुसीमेशो वत्साया योऽपराजित[१] ।
प्रव्रज्यैकादशाङ्गानि ज्ञात्वार्हत्पिहितास्रवात् ॥ १ ॥

धातकीखंड नामक द्वीपात पूर्वविदेहक्षेत्रात वत्सदेशातील सुसीमा नगराचा राजा अपराजित नामें करून होता त्यानें पिहितास्रव मुनीजवळ दीक्षा घेऊन एकादशागाचे अध्ययन केलें

बद्ध्वान्त्यनामा देवोऽभूत्प्रीतिङ्करविमानजः ।
ऊर्ध्वग्रैवेयके भर्तुःकौशाम्ब्या धरणस्य तुक् ॥ २ ॥

तीर्थकरकर्म बाधून तो ऊर्ध्वग्रैवेयक स्वर्गात प्रीतिंकर नामक विमानात अहमिंद्र देव झाला तेथून कौशाम्बीनगरीचा राजा धरण व राणी सुसामा याचें पोटी तो पद्मप्रभ नामें करून जन्मला

भूत्वा[२] वारिबन्धस्थ गज श्रुत्वात्तसयम ॥
तीर्थं कृत्वा च निर्वाण पातु पद्मप्रभ स न ॥ ३ ॥

पुष्कळ वर्षे राज्यवैभव भोगल्यानतर बाधलेल्या हत्तीस पाहून त्याना एकाएकी वैराग्य प्राप्त झालें दीक्षा घेऊन त्यानीं धर्मतीर्थ

---

१ प्राग्धातकीखडे २ पुत्र सुसीमागर्भज ।

सुरू करून निर्वाणपद मिळविले ते पद्मप्रभ तीर्थंकर आमचे रक्षण करोत

इति श्रीपद्मप्रभस्वामिन पष्ठम्॥ ६ ॥

धातकीखण्डपूर्वार्द्धे सुकच्छाक्षेमपू.पति ॥
नन्दिषेणोऽस्तसङ्गोऽर्हन्नन्दनाद्बद्धतीर्थकृत् ॥ १ ॥

धातकी खंडाच्या पूर्वविदेहक्षेत्रात सुकच्छादेशातील क्षेमपुरींत नंदिषेण नावाचा राजा होता पुष्कळच वर्षे राज्य केल्यावर त्याला वैराग्य प्राप्त झाले व त्याने धनपति नामक मुलाला गादीवर बसवून अर्हन्नंदन नामक मुनीजवळ दीक्षा घेतली एकादशांगाचे अध्ययन करून व षोडश भावना भावून त्यान तीर्थकर नामकर्म बांधले.

प्राक्श्रुतज्ञ सुभद्राख्ये या ग्रैवेयकमध्यमे ।
मध्यमेऽभूद्विमानेऽथ सुमतिष्ठनृपात्मज ॥ २ ॥

पुढे तो जाव मध्यम ग्रैवेयकात सुभद्र नामक मध्यम विमानात अहमिंद्र झाला नंतर काशीक्षेत्रात सुप्रतिष्ठ राजा व पृथ्वीषेणा राणीचे पोटीं सुपार्श्वनाथ तीर्थंकर नामे करून तो जीव जन्मला

काश्यामृतुपरावर्तान्निर्विद्यासाद्य केवलम् ।
प्रवर्त्य तीर्थं मुक्तोऽभूत्स सुपार्श्वोऽस्तु न श्रियै ॥ ३ ॥

ऋतुपरावर्तनाचा विचार केल्यामुळे त्याना वैराग्य प्राप्त झालें

२ एकादशांगवित् ३ पृथ्वीषेणागभज ।

व दीक्षा घेऊन तीर्थप्रवर्तन केल्यावर जे मोक्षाला गेले ते सुपार्श्वनाथ तीर्थकर आमचें कल्याण करोत

इति श्रीसुपार्श्वजिनस्य सप्तमम् ॥ ७ ॥

प्राक्पुष्करार्द्धे पाश्चात्ये विदेह श्रीपुरे नृपः ।
सुगन्धिदेशे श्रीषेण श्रीकान्ताऽजनि तत्प्रियां ॥१॥

पूर्वपुष्करार्ध द्वीपाच्या मध्यावरील मदराचलाचे पश्चिमेस असलेल्या विदेहक्षेत्रात सुगधिदेशातील श्रीपुरात श्रीषेण नामक राजा होता त्याची राणी श्रीकाता

स्वय सुताप्तु निःपुत्रशोको वाचा पुरोधसः ।
जिनार्चाः सन्मणिस्वर्णैर्विधाप्याष्टाह्निकार्चनम् ॥ २ ॥

त्याना पुत्र नसल्यामुळे ते फार चिंताग्रस्त होते पुरोहिताच्या सल्लयानुसार त्यानीं रत्नजडित सुवर्ण प्रतिमा करून जिनेश्वराचा अष्टान्हिक पूजा महोत्सव केला

कृत्वा सप्रेयसिर्भक्त्या सस्नौ तद्गन्धवार्धैः ।
तता दर्शितसुस्वप्न श्रीवर्मासीत्तयो सुत ॥३॥

पूजेच्या गधोदक तीर्थानें त्या दोघानीं स्नान केलें रात्रीं श्रीकातला हत्ती, सिंह, चद्र व लक्ष्मी स्वप्नात दिसली व पुढें तिला गर्भ राहून श्रीवर्मा नावाचा मुलगा झाला

१—पश्चिम विदेहे २ श्रीषेणस्य भाया ३ भायासहित ४ स्नान चकार ।

पित्राभिषिक्तोऽसौ राज्य कुर्वन्निष्ट्वार्हतो निशि।
उपोषितोऽग्रसौधस्था वीक्ष्याल्कापातमापिवान् ॥४॥

मुलासह वरीच वर्षे आनदात घालविल्यावर राजाने श्रीवर्मास गादीवर बसवून दीक्षा घेतली पुढें श्रीवर्मा एकदा जिनपूजन करून उपवासाचे दिवशी रात्री गच्चीवर बसला असता त्याने उल्कापात पाहिला

निर्वेद तपसा जज्ञे सौधर्मे श्रीधरस्तत ।
धातकीखण्डपूर्वार्धेऽलकानीवृति नामनि ॥ ५ ॥
अयोध्याया चक्रवर्ती योऽभूदजितसेनक ।
ततोऽच्युते स तपसा त्वस्तद्वीपैपूर्वत ॥ ६ ॥

लगेच त्याला वैराग्य प्राप्त झाल्यामुळ त्याने श्रीकात नामक पुत्राला गादावर बसवून श्रीप्रभमुनीजवळ दीक्षा घेतली वरेंच तप आचरून तो सौधर्म नामक पहिल्या स्वर्गातील श्रीप्रभविमानात श्रीधर नामक देव झाला तेथून धातकीखडात इष्वाकार पर्वताच्या पूर्वेस अल्का देशातील अयोध्या नगरीचा राजा अजितजय व राणी अजितसेना याच्या पोटीं तो श्रीधर देव अजितसेन नामे जन्मला तेथून तो सोळाव्या अच्युत नामक स्वर्गांत शातिकर विमानात देवेंद्र झाला

विजये मङ्गलावत्या नगरे रत्नसञ्चये।
पद्मनाभो महाराजो जनित्वा श्रीधरान्तिके ॥ ७ ॥

१ प्राप्तो निर्वेद २ देश ३ स चासौ द्वीप तद्वीप जबूद्वीपपूर्वविदेहे ४ क्षेत्र।

दीक्षित्वा नाम बध्वान्त्य वैजयन्तेऽभवत्ततः ।
चंद्रपुर्या महासेननृपस्यावाप्य पुत्रताम् ॥ ८ ॥

तेथून पूर्वेस धातकीखंडात मंगलावती देशातील रत्नसंचय नामक नगरात कनकप्रभ राजा व कनकमाला राणीचे पोटी पद्मनाभ नामे करुन जन्मला. बरींच वर्षे राज्यवैभव भोगल्यानंतर वैराग्य प्राप्त होऊन त्यानें श्रीधरमुनीजवळ दीक्षा घेतली व षोडश भावना भावून तीर्थंकरकर्म बांधले. नंतर तो जयंतविमानात अहमिंद्र झाला. पुढे चंद्रपुरीचा राजा महासेन व राणी लक्ष्मणा याच्या पोटीं चंद्रप्रभ नावाने तो जन्मला.

दर्पणे वक्त्रविकृतिं दृष्ट्वा त्यक्त्वा श्रियं जिनं ।
जनैः शामभवत्तीर्थं स नश्चन्द्रप्रभोऽवतात् ॥ ९ ॥

बरींच वर्षे राज्यसुख भोगल्यानंतर एकदा आरशात पाहाताना त्यांना वैराग्य उत्पन्न झाले व राज्यवैभव सोडून त्यांनी दीक्षा घेतली. तीर्थप्रवर्तित करून मोक्षाला गेलेले ते चंद्रप्रभतीर्थंकर आमचे रक्षण करोत.

श्रीवर्मा श्रीधरो देवोऽजितसेनोऽच्युताधिपः ।
पद्मनाभोऽहमिन्द्रोऽभूद्योऽव्याचन्द्रप्रभः स नः ॥ १० ॥

श्रीवर्मा, श्रीधरदेव, अजितसेन, अच्युतदेव, पद्मनाभ आणि अहमिंद्र भवातून जो चंद्रप्रभ झाला तो तीर्थंकर आमचे रक्षण करो.

इति श्रीचन्द्रप्रभस्याष्टमम् ॥८॥

---

१ लक्ष्मणागर्भे २ जीवन्मुक्त ३ इंद्रधरणेन्द्रचक्रेशातीयमभवत् ४ अस्मान् रक्षतु,

पुष्करार्द्धस्य पूर्वार्द्धे पुष्कलावत्यलङ्कृते।
ईशिता पुण्डरीकिण्या महापद्मो जिनाधिपात् ॥१॥

पुष्करार्ध द्वीपाच्या पूर्वेस मदराचळाजवळ पूर्वविदेह क्षेत्रात पुष्कलावतीदेशातील पुडरीकिणीनगरींत महापद्मराजा राज्य करीत होता एकदा जवळच्या उद्यानात भूतहित नामक तीर्थंकर आले.

श्रुत्वा भूतहिताल्लब्ध्वा तप स्व तीर्थकृत्त्वभाक् ॥
य प्राणतेन्द्र सुग्रीवकाकन्दीशस्य सोऽत्र तुक्॥ २ ॥

त्याच्या पासून बोध घेऊन त्याने धनद नामक पुत्रास राज्य दिलें व दीक्षा घेउन तीर्थकरनामकर्म बाधले तेथून तो जीव चौदाव्या प्राणत नामक स्वर्गात इद्र झाला नतर काकदी नगरीचा राजा सुग्रीव व जयरामा राणीचे पोटीं पुष्पदत्त नामे करून जन्मला

उल्कापातात्त्यक्तराज्यस्तपसा प्राप्तकेवल'।
धर्मतीर्थं व्यधात्तस्मै पुष्पदन्तार्हते नम.॥ ३ ॥

पुष्पदत्त तीर्थंकरानी बरीच वर्षे राज्य केल्यावर उल्कापात पाहून त्याना वैराग्य उत्पन्न झाले व दीक्षा घेऊन त्यानी तीर्थ प्रवर्तित करून मोक्षपद गाठलें त्या पुष्पदत्त अरिहताना नमस्कार असो

इति श्री पुष्पदन्तार्हतो नवमम् ॥ ९ ॥

---

१ पडरीकिण्या २ भूतहितनाम्न ३ आध्यात्मिक ४ सुग्रीवनाम्न काकदीपुरीपते तुक् पुत्र । जयरामागर्भे ।

द्वीपे तत्रैव वत्साया यःसुसीमापुरीपति ।
पद्मगुल्मो वसन्तश्रीकान्तामृत्योःशुचातुर ॥ १ ॥

पुष्करार्ध द्वीपातील पूर्वमदराचलाजवळ पूर्वविदहक्षेत्रातील वत्सदेशात सुसामा पुराचा पद्मगुल्म नामक राजा होता तो वसत श्रीनामक राणीवर फार प्रेम करीत असे. तिच्या मृत्युमुळे तो शोकर्ती कष्टी झाला

स नन्दसरे.स्वीकृत्य तपस्तीर्थंकरत्वयुक् ।
भूत्वारणन्द्रो मलये राजभद्रपुरप्रभो ॥ २ ॥

तिच्या मरणानतर उद्विग्न होऊन त्याला वैराग्य उत्पन्न झाले व त्यानें आपल्या चदन नामक पुत्राकडे राज्यकारभार सोपवून आनद मुनीजवळ दीक्षा घेतली पुढे योग्य तपश्चर्या करून त्यानें तीथकरनामकर्म बाधलें तेथून पधराव्या आरण नामक स्वर्गात इद्र होऊन मलय देशातील भद्रपुरचा राजा दृढरथ व राणी सुनदा याच्या पोटीं जन्मला

सुता दृढरथस्याथ हिमानीविलयात्तप ।
श्रित्वा तीर्थं प्रवर्त्यागाच्छिव जीयात्स शीतल ॥३॥

या शीतलनाथ तीर्थंकराना वरीच वर्ष राज्यसुख भोगल्यानतर एकदा सर्वत्र हिम पसरल व तें एकाएकीं विलयाला गेलेल पाहून त्याना वराग्य उत्पन्न झालें दीक्षा घेऊन त्यानीं तपश्चर्या केली व धर्मतीर्थाचें प्रवर्तन करून मोक्षपद गाठलें ते शीतलनाथ चिरायु होवोत

१ पुष्करार्द्धे २ मरणात् ३ पुत्र तत ४ दृढरथस्य, सुनंदागर्भजे ।

कन्याभूगोऽश्वदासीभरथहेमतिलौकसाम् ।
दान तेनेऽस्य तीर्थान्ते मुण्डशालायनो द्विजः॥ ४ ॥

शीतलनाथ तीर्थकरानंतर मलयदेशांत भद्रिलपुरांत मेघरथ राजा राज्य करीत होता त्याचा मंत्री सत्यकीर्ति सम्यक्त्वी होता. राजानें एकदा कोणतें दान श्रेष्ठ म्हणून विचारलें असतां जैनशास्त्रानुसार त्यानें सांगितलें कीं, शास्त्रदान, अभयदान व अन्नदान असे उत्तम, मध्यम व कनिष्ठ असे दानाचे तीन प्रकार आहेत राजाच्या दरबारांत भूतिशर्मा ब्राह्मणाचा मिथ्यात्वी पुत्र मुंडशालायन नामक होता तो म्हणाला की, कन्यादान, गजदान, सुवर्णदान, अश्वदान, दासीदान, गोदान, तिलदान, पृथ्वीदान, रथदान, व गृहदान अशीं दहाप्रकारचीं दानें आहेत कालप्रभावानुसार राजाला मिथ्यात्वमताचीं हीं दहा प्रकारचीच दानें रुचलीं

॥ इति श्रीशीतलनाथस्य दशमम् ॥

प्राचि द्वीपे सुकच्छाख्ये देशे क्षेमपुरे नृप ।
नलिनप्रभ इत्यासीत्सोऽनन्तजिनतस्तप ॥ १ ॥

पुष्करद्वीपांत मंदराचलाजवळ पूर्वविदेहक्षेत्रांतील सुकच्छदेशांत क्षेमपुर नांवाचें नगर होतें तेथें नलिनप्रभ नांवाचा राजा राज्य

१ शीतलस्य २ मलयदेशे भद्रिलपुरे मेघरथराजस्य प्रश्नाज्जैनेन सत्यकीर्तिमंत्रिणा शास्त्रादिदानेषु बहुसमर्थितेषु अपि कपोतलेश्यावशादभन्यमानस्य सभायां कन्यादिदानानि मिथ्याशास्त्रं प्रदर्श्य विस्तारयामास । तदैव सद्धर्मनाशादेव अधर्मतीर्थादितरांतरा तन्नाशश्चिंत्य ॥ ३ पुष्करार्धस्य पूर्वार्द्ध प्राग्विदेह ।

करीत होता. एकदा सहस्राम्रवनात अनंतजिनेंद्र आले असता त्याची वाणी ऐकून राजाला उपरति झाली त्याने दीक्षा घेतली व तप आचरिले

स्वीकृत्य तीर्थकृन्नाम बद्ध्वागादच्युतेन्द्रताम् ।
पुष्पोत्तरविमानेऽत्र प्रैत्र सिंहपुरेशितु ॥ २ ॥

षोडशभावना भावून त्याने तीर्थकरनामकर्माचे बंधन केले व सोळाव्या पुष्पोत्तर विमानात अच्युतेंद्र झाला तेथून तो सिंहपुरचा राजा विष्णु व राणी नंदा यांच्या पोटी जन्मला.

विष्णोर्भूत्वाऽत्र मुक्तश्रीर्वसन्तपरिवर्तनात् ।
धर्मं प्रणीय निर्वाण स श्रेयान् श्रेयसेऽस्तु न ॥३॥

श्रेयासनाथ तीर्थंकरानीं बरींच वर्षे राज्य केल्यावर एकदा वसंत ऋतु गेलेला पाहून त्याना उपरति झाली व त्यानीं दीक्षा घेऊन तपश्चर्या केली पुढे धर्मतीर्थ चालू करून ते निर्वाणाला गेले ते श्रेयासनाथ आम्हाला कल्याणकारक होवोत

पौतो राजगृह दत्त भ्रात्रीयो विश्वभूतिना ।
विशाखभूतेर्यवीयान्विश्वनन्दी तदाङ्गज. ॥ ४ ॥

राजगृहनगरीचा विश्वभूति राजानें विशाखभूति नामक धाकट्या भावाकडे राज्यकारभार सोपवून दीक्षा घेतली त्याला विशाख नंदी नामक पुत्र होता व त्या विश्वभूतीचा पुत्र विश्वनंदी

१ नदा गर्भज २ त्यक्तराज्यलक्ष्मीक ३ तीर्थं कृत्वा ४ रक्षां कुर्वत
५ विश्वभूतेरनुजस्य ६ युवराजो जात । ७ विशाखभूतिपुत्र ।

विशाखनन्दिनः स्वात्तवन भक्त्वानुगृह्य तम् ॥
सपितृव्यस्तैपः कुर्वन्मासक्षणपारणे ॥ ५ ॥

विश्वनदीनें उत्तम बगीचा बनविला होता. तो जबरदस्तीने विशाखनदीने घेतला. अर्थात् दोघामध्यें भाडण जुपले राजाने पुतण्याचाच पक्ष घेतला तेव्हा मुलगा पळून गेला त्यामुळे विश्वनदीला उपरति उत्पन्न झाली व त्याने आपल्या काकासह सभूतमुनीजवळ दीक्षा घेतली पुढें विश्वनदी महिन्याचे अनशनव्रत आचरून पारणे करण्यासाठी मथुरा नगरीत गेला

प्रविष्टो मथुरा धेन्वा पातितः क सविक्रमः ।
इति तेनी पहसितो वेश्यासौधाग्रवर्तिना ॥ ६ ॥

बापाला व चुलत भावाला की जो गादीचा खरा वारस होता अशा दोघाना राज्य सोडून जाण्यास कारणीभूत झाला म्हणून प्रजेने त्या दुराचारी विशाखनदाला आमात्य वगैरेंना हकलून दिले होते ता नगरीतच वेश्येच्या घरी होता विश्वनदिमुनि रस्त्यानें चालले असता गाईचा धक्का लागून खालीं पडले ते वेश्येच्या गच्चीवरून विशाखनदीने पाहिलें व विश्वनदास ओळखून म्हणाला, 'पुठे आहे ता तुझा पराक्रम ? '

१ स्वेभ्यो वनपालेभ्य आत्त बलाद्गृहीत वन या । स्वपिता विश्वनदिन कामभूपराजमपराध्य त निर्जेतु प्रस्थाप्य वनपालानभिभूय गृहीत नदनोपमतन्नदवन २ सग्राम तदाश्रयान्स्वयमुत्पटितकपित्थवृक्षान्नाशयित्वा अनुगृह्य त शिलास्तभमाश्रित्य स्थित तलप्रहारण त पातयित्वा विषीदत मा भैषीरिति समाश्वास्य राज्य तद्वन च दत्वा प्रव्रज्या गृहीत्वा ३ पुत्राय राज्य दत्वा प्रव्राजितेन पितृव्येणसह सभूतगुरुसनिधौ तपस्यन् । ४ दुराचारत्वा दमात्यादिभी राज्यान्निर्वाटितेन जनस्य विगतेर्शीभूय तत्रागतेन ।

क्रोधान्निदान तद्घाते कृत्वाप सपितृव्यक ॥
महाशुक्र ततश्च्युत्वा पौदनेशः प्रजापते ॥ ७ ॥

त्याने टोचून बोललेले ऐकून विश्वनंदिमुनीला राग आला व तेथेंच तो मरण पावून महाशुक्रनामक स्वर्गांत देव झाला विशाखभूतिहि त्याच स्वर्गात देव झाला होता पोदनपुरचा राजा प्रजापति व राणी मृगावती यांच्या पोटीं त्रिपृष्टनामानें विश्वनंदी जन्मला

पुत्र पितृव्यो विजयो बलोऽभूदितरो हरि ।
त्रिपृष्टो जितसिंहोऽस्तो भवे भ्रान्त्वा पुरा रिपुर्भुं ॥८॥

विशाखभूतीचा जीव राजा प्रजापति व राणी जयवती याच्या पोटीं विजय नावानें जन्मला या प्रमाणें चुलते पुतणे सावत्र भाऊ झाले

रा जातमलकाधीशमश्वग्रीवार्द्धचक्रिणाम् ॥
हत्वा स्वयम्प्रभाहेतोस्त्रिखण्डाम्भरतावनिम् ॥९ ॥
भुक्त्वागात्सप्तमीं सारिर्बह्वारम्भपरिग्रह ।
त्रिपृष्टो भूमिमस्तारि विजय पुनरष्टमीम् ॥१०॥

विशाखनंदी अलकापुरीचा राजा अश्वग्रीव याच्या पोटीं जन्मला त्रिपृष्ट व विजय पूर्वी बलभद्रनारायण होते त्यांनीं अश्वग्रीला मारून त्रिखण्डपृथ्वी पादाक्रांत केली होती स्वयप्रभाराणी खातर त्रिपृष्टाने

१ विशाखभूतिवर २ विश्वनंदिवर ३ एकदा प्रजोपद्रवकारिण सिंह जित्वा स्थित ४ विशाखनंदिन । ५ महानमःप्रभानरक भुवं ६ अश्वग्रीवसहित ७ गुप्तलक्षणा भूमिमगात् ।

पुष्कळ पापाचरण केले व शेवटी महातम प्रभा नावाच्या सातव्या नरकात गेला अश्वग्रीवाचा जीवहि त्याच नरकात गेला. विजयाने विरक्त होऊन दीक्षा घेतली व मोक्षास गेला

इति श्रीश्रेयन्स्तीर्थकराश्वग्रीव प्रतिवासुदेव विजयबलदेव त्रिपृष्टवासुदेवेतिवृत्तोत्तर मेकादशम् ॥११॥

प्राग्द्वीपे वत्सकावत्या यो रत्नपुरपालकः ।
पद्मोत्तरोऽभूच्छमणो युगन्धरजिनाश्रयात् ॥ १ ॥

पुष्करार्धद्वीपाच्या पूर्वेस मेरपर्वताजवळ वत्सकावती देशातील रत्नपुरात पद्मोत्तर नामक राजा राज्य करीत होता एकदा मनोहरपर्वतावर युगधर तीर्थंकर आले असता त्याच्याजवळ राजानें दीक्षा घेतली

प्राप्तान्त्यनामा शुक्रोऽथ महाशुक्रेऽथ नन्दन ।
वसुपूज्यस्य देशेऽङ्ग चम्पाया सार्वेत्यमम् ॥२॥

त्यानें सोळा भावनाचें चिंतन करून व तप आचरून तीर्थंकरनामकर्म बांधलें तेथून तो महाशुक्रनामक विमानात इंद्र झाला नंतर चंपानगरचा राजा वसुपूज्य व राणी जयावती यांच्या पोटीं तो वासुपूज्यनामे करून जन्मला

---

१ पुष्करार्धपूर्वशैल प्राग्विदेहे २ अभूत् ३ जगातिशय ४ यथाख्यातचारित्र प्राप्य निर्वाणे ।

कुमार एव ससार तत्वाद्ध्यानादुपेत्य च ।
निर्वृतौ तीर्थकृद्दयात्स श्रिय वासुपूज्यताम् ॥ ३ ॥

कुमार असतानाच त्याना वैराग्य प्राप्त होऊन त्यानीं दीक्ष घेतली तपश्चर्या करून तीर्थ प्रवर्तित केले व मोक्षाला गेले

विन्ध्यशक्तिनृपो विन्ध्यपुरेऽभूदत्र भारते ।
सुषेणस्याथ कनकपुरेशो गुणमञ्जरीम् ॥ ४ ॥

या भरत खडात मल्यदेशातील विंध्यपुरात विंध्यशक्ति नामव राजा राज्य करीत होता त्याचवेळी कनकपुरात सुषेणराजा राज करीत होता त्याच्याजवळ गुणमजरी नामक नर्तकी होती

नर्तकीरत्नकमाकर्ण्य चरादूतेन याचितम् ।
अददानमवस्कन्द्यै त जित्वाजौ तदग्रहीत् ॥ ५ ॥

त्या नर्तकीरत्नाची कीर्ति ऐकून विंयशक्तीने तिला आपणाक पाठविण्यासाठी सुषेण राजाकडे दूत पाठविला त्यानें तिला पाठ विण्याचे नाकारल्यामुळे युद्ध करून विंध्यशक्तीने नर्तकी आणली

तन्मानभङ्गान्निर्विद्य सुषेण. सुव्रताज्जिनात् ।
महापुरेशिर्ना वायुरथेनामाचरत्तप ॥ ६ ॥

मानभग झाल्यामुळ सुषेणराजा खिन्न झाला त्यावेळीं सुव्र जिनेंद्राजवळ महापुरच्या वायुरथराजासह दीक्षा घेऊन तपश्चर केली

१ प्राप्य २ मुक्ताऽभूत् ३ वासुपूज्यस्यभाव वासुपूज्यता ता वासुपूज सबधिनी ४ धार्टयन्वा त सुषेण । ६ महापुराख्यपुरस्वामिना ।

विमानेऽनुत्तरे वायुरथोऽभूत्प्राणते प्रभुः ।
निदानिकोऽन्योऽनुपमे देवो द्वारावतीपतेः ॥ ७ ॥

वायुरथमुनि प्राणतस्वर्गातील अनुत्तरविमानात इंद्र झाला तेथून तो अनुत्तरविमानेश द्वारावतीचा राजा ब्रह्मा व राणी उषा याच्या पोटी द्विपृष्ट नावाने जन्मला

तुग्ब्रह्मणोऽचलाख्योऽभूत्पूर्वो रामःपरो हरिः ।
द्विपृष्टाख्यो भवे भ्रान्त्वा भोगवर्धनपू पतिम् ॥ ८ ॥

सुषेणराजाचा जीव राजा ब्रह्म व राणी सुभद्रेच्या पोटीं अचल नावाने जन्मला. हे दोघ बलभद्र व नारायण होते विंध्यशक्तीनें भोगवर्धननगरचा राजा श्रीधर याचे पोटीं तारक नावानें जन्म घेतला

तारकाख्य प्रतिहरीभूत गन्धेभयाचिनम् ।
हत्वारिं सोऽवधिस्थान तेनोमागाद्बलःशिवम् ॥ ९ ॥

तारक प्रतिनारायण होता तारकानें द्विपृष्ट व अचल याच्याकडे असलेला प्रख्यात हत्ती मागितला तो त्यानीं न पाठविल्यामुळें तारकानें त्याच्याशीं युद्ध केलें पण तो त्यात मारला जाऊन सातव्या नरकात गेला द्विपृष्टहि त्याच नरकात गेला अचलनें मात्र यामुळे विरक्त होऊन दीक्षा घेतली व तो मोक्षाला गेला.

१ स्वर्गे २ ३ विध्यशक्तिघाते कृत निदान सुषेण प्राणतस्वर्गे ऽनुपमे विमाने ४ अगद्दगस्तुक पुन ५ पूर्वो वायुरथचर ६ पर सुषेण ७ विध्यशक्तिचर ८ द्विपृष्ट ९ सप्तम नरक १० रिपुणासह ।

इत्याशाधरदृब्धे त्रिषष्टिस्मृतिनाम्नि महापुराण न्तस्तत्वसङ्ग्रहे श्रीवासुपूज्यतारक प्रतिकेशवाचल ख्यबलद्विपृष्ठाख्यकेशवेतिवृत्तोतर पुराण द्वादशम् १

प्रतीच्य धातकीखण्डेमेरुमत्याग्विदेहगे ।
विषये रम्यकावत्या यो महानगरेऽधिराट् ॥ १ ॥

धातकी खडात मेरु पर्वताच्या पश्चिमेस रम्यकावती देशात महानगरात पद्मसेन नामक राजा राज्य करीत होता

पद्मसेनस्तपः सर्वगुप्तकेवलिसन्निधौ
गृहीत्वैकादशाङ्गज्ञस्तीर्थकृन्नाम बद्धवान् ॥ २ ॥

त्याने प्रीतिंकरवनात सर्वगुप्तकेवली आले असता त्याच जवळ दीक्षा घतली एकादशागाचे अध्ययन करून तीर्थकर न कर्म बाधिलें

सहस्रारेऽथ शक्रोऽभूत्ततः काम्पिल्यपत्तने ।
कृतवर्मनृपस्याभूत्सुतो हेमन्तसम्पदाम् ॥ ३ ॥

तेथून तो सहस्रार नामक बाराव्या स्वर्गात इद्र झाला पु कापिल्य नगरीचा राजा कृतवर्मा व राणी जयश्यामा यांच्या पो विमलनाथ नावानें जन्मला

विलीना वीक्ष्य निर्ग्रन्थी भूय ध्यानाप्तकेवल ।
धर्म प्रणीय सिद्धस्त स्तुवे विमलवाहनम् ॥ ४ ॥

१ पश्चिम । २ जयश्यामागर्भज ।

एकदा हेमतऋतूतील सृष्टिशोभा क्षणाधात नष्ट झालेली पाहून विमलनाथाला वैराग्य उत्पन्न झाले व त्यानी निर्ग्रंथ बनून तपश्चर्या केली व धर्मतीर्थ चालू करून सिद्धपदाला ते गेले त्या विमलवाहन तीर्थकराची मी स्तुति करतो

योऽत्रापरविदेऽभूच्छ्रीपुरे नन्दिमित्रराट्।
स सुव्रतव्रतमुनेः प्राप्त व्रतोऽन्त्यानुत्तरं गतः ॥ ५ ॥

याच भरतखंडाच्या पश्चिमविदेहक्षेत्रातील श्रीपुरात मित्रनदी नामक राजा होता. एकदा तो सुव्रतनाथतीर्थकराच्या दर्शनास गेला असता त्याची बोधवाणी ऐकून विरक्त झाला व तप आचरून सर्वार्थसिद्धि नामक स्वर्गातील अनुत्तरविमानात अहमिंद्र झाला

भरतेऽस्मिन्कुणालाख्ये देशे श्रावस्त्यधीश्वरः।
सुकेतुर्भोगसक्तोऽभून्निषिद्धोऽप्यसकृद्धितैः ॥ ६ ॥

या भरत क्षेत्रातील कुणाल देशात श्रावस्ती नामक नगरींत सुकेतु नामक राजा राज्य करीत होता तो फार भोगासक्त होता त्याचे नातलग, मत्री व प्रजाजन त्याचा फार निषेध करीत

द्यूतं दीव्यन्सबल्याऽस्य हारिताशेषवस्तुकः।
सुदर्शनाचार्यवाचात्तपस्त्यक्त तपसामुना ॥ ७ ॥

द्यूतादिव्यसनात त्याचे सर्वस्व गमावले तेव्हा पश्चात्ताप पावून त्यानें सुदर्शनाचार्यांच्या जवळ दीक्षा घेतली व तप आचारिले

१ मत्रिबधुवर्गैः २ राष्ट्रवित्तबलदेवा प्रभृति ३ भवयमह दीक्षा ग्रही ष्यामिचेन्मम न दाया न पतिष्यति।

सबलाद्युद्धे इत्यात्तनिदानो लान्तवङ्गतः ।
तावभूता सुतौ भद्रनाम्नो द्वारवतीपतेः ॥ ८ ॥

या तपानें कला, गुण, चातुर्य व बल प्राप्ती होवो असें निदान बाधून तो लांतवस्वर्गांत देव झाला तेथून द्वारावती नगरीचे राजा रुद्र व राणी पृथ्वी याच्या पोटी तो स्वयभू नावाने जन्मला

धर्मस्वयम्भनामानौ रामविष्णू अथैकदा ।
मधुर्वलिचरः सोऽर्द्धचक्री वरपुरेशिना ॥ ९ ॥

मित्रनदीराजा अहर्मिंद्रभवातून रुद्रराजाच्या सुभद्राराणीचे पोटीं धर्म नामें करून जन्मला धर्म बलदेव होता व स्वयभू वासुदेव होता ज्याने द्यूतात सुकेतूला जिंकले होतें तो राजा यावेळीं रत्नपुरचा मधु नामक राजा झाला होता तो प्रतिवासुदेव होता

केनापि प्रहित राज्ञा प्राभृत दूतेघाततः ।
स्वयम्भुवा हृत श्रुत्वा नारादात्तज्जिघासया ॥१०॥

मधुराजाकडे दुसऱ्या राजाकडून काहीं भेट घेऊन जाणाऱ्या दोन दूताना स्वयभूने ठार मारून भेट हिरावून घेतली तें वर्तमान ऐकून मधु त्या बलदेव व वासुदेवाबरोबर लढण्यास गेला

मुक्तचक्रोहतस्तेनैं सप्तमीं भुवमाविशत् ।
पश्चात्स्वयम्भूश्चाधिमार्दूर्ध्व धर्म॰ सुनिर्वृतैः ॥११॥

१ बलात्कारेण युध्ये पश्चात्सुकेतुना दीक्षा गृहीता २ नदिमित्रसुकेतू ३ जात ४ द्वयोर्दूतौ निहत्य ५ तयार्धर्मस्वयम्भुवोर्हन्तुमिच्छया ६ मधु ७ स्वयम्भुवा ८ सप्तमीमाविशत् ९ मोक्ष गतः ।

त्या युद्धात स्वयंभूनें सोडलेल्या चक्रानें मधुराजा मारला गेला व तो सातव्या नरकात पडला स्वयंभूसुद्धा त्याच नरकात गेला त्यामुळें व्यथित होऊन धर्मबलदेवानें दीक्षा घेऊन मोक्षपद गाठलें

मधुरारामदत्तादिभवौ मेरुश्चमन्दरः ।
वारुणीपूर्णचन्द्रादिभवौ विमलसद्गणपौ ॥ १२ ॥

याचकाळात श्रीनिमलतीर्थकराचें मेरु व मदर नामक दोन गणधर होते त्याची भवावली अशी—कोसल देशातील वृद्ध नामक गावात मृगायण नावाचा एक ब्राह्मण होता त्याच्या बायकोचें नाव मधुरा हिचाच जीव पुढें मेरुगणधर झाला या ब्राम्हण दापत्याला वारुणी नामक मुलगी झाली हिचा जीव पुढें मदरगणधर झाला मधुराब्राम्हणा मेल्यानतर रामदत्ता राणी झाली ही सिंहसेन राजाची पत्नी हिनेंच सुभूतिमत्र्यानें भद्रमित्र शेठची बळकावलेली रत्नमजूषा मोठ्या युक्तीनें शेठला मिळवून दिली ही राणी मेल्यानतर महाशुक्रस्वर्गात देव झाली तेथून ती धरणीतिलकनगरचा राजा मतिवेग व राणी सुलक्षणा याच्या पोटीं श्रीधरानामें करून जन्मली श्रीधरा पुढें अर्जिका बनली व मेल्यावर आठव्या कापिष्ठ स्वगात देवी झाली पुढें पृथ्वीतिलक नगरीचा राजा मतिवेग व राणी प्रियाकरिणी याच्या पोटीं ता रत्नमाला नामें करून जन्मली नतर तो जीव स्वर्गांत अच्युत देव झाला तेथून

१ मरुभव २ रामदत्तादिभवो यस्य मेरो स ३ पुन श्रीविमलनाथगणधरौ जातौ ।

तो जीव अयोध्यानगरीचा राजा अर्हद्दास व राणी सुव्रता यांच्या पोटीं वीतभय नामे करून जन्मला हा बलदेव मेल्यानंतर लांतव-स्वर्गांत आदित्याभ नामक देव झाला हाच देव उत्तरमथुरानगरीचा राजा अनंतवीर्य व राणी मेरूमालिनी यांचे पोटीं मेरु नावानें जन्मला व विमलनाथ तीर्थंकराचा गणधर झाला. मधुराब्राह्मणाची मुलगी वारुणी मेल्यानंतर तिच्या रामदत्ताभवात तिचा पूर्णचंद्र नामक मुलगा होऊन जन्मली पूर्णचंद्र दीक्षा घेऊन वारल्यावर वैडूर्यदेव झाला नंतर मधुरेच्या श्रीधराभवात तो देव यशोधरा नामे करून जन्मला तिचे सूर्यावर्ताशीं लग्न झाले व त्यांना रश्मिवेग नामक मुलगा झाला यशोधरा अर्जिका होऊन मेल्यानंतर आठव्या कापिष्ठ स्वर्गांत देवी झाली मधुरेच्या रत्नमालाभवात ही देवी रत्ना-युधनामक पुत्र होऊन तिला जन्मली अयोध्येचा राजा अर्हद्दास व राणी जिनदत्ता यांच्या पोटीं पुढे रत्नायुध मेल्यानंतर विभीषण नावानें जन्मला हा नारायण मेल्यावर दुसऱ्या नरकांत गेला तेथून तो अयोध्येचा राजा श्रीवर्मा व राणी सुसीमा यांचे पोटीं श्रीधाम नावानें जन्मला दीक्षा घेऊन तो मेल्यानंतर पांचव्या ब्रह्म नामक स्वर्गांत देव झाला वीतशोकपुरचा राजा वैजयंत व राणी सर्वश्री यांच्या पोटीं तो देव जयंत नावानें जन्मला पुढे तो धरणेंद्र झाला शेवटीं हा धरणेंद्र उत्तरमथुरानगरीचा राजा अनंतवीर्य व राणी अमितमती यांच्या पोटीं मंदर नामें करून जन्मला व विमलनाथ तीर्थंकराचा गणधर बनला याप्रमाणें हे दोन गणधर

मागील भवात सात्त्व भाऊच होते वारणीचा जीव वारा जमानन्तर मदर झाला आणि मधुरेचा जीव आठ नमानन्तर मेरु गणधर झाला.

जातौ सूचयेत तद्वृत्त भरतेऽत्र खगाद्यपाक् ।
आनीय गन्धमालिन्या नदीपञ्चकसङ्गमे ॥ १३ ॥

वैजयतमुनि वनात प्रतिमायोग धारण करून बसले असता विद्युद्दष्ट नामक विद्याधराने पूर्वजन्मीचें वैर स्मरून त्याना भरतक्षेत्रातील विजयार्द्धपर्वताच्या पूर्वेस गन्धमालिनीदेशात असलेल्या कुमुमवती, हरिवती, सुवर्णवती, गजवती आणि चडवेगा या पाच नद्यांच्या सगमातील खोल पाण्यात आणून टाकून

क्षिप्त्वा प्रागैर्वरतो विद्युद्दंष्ट्रखेटेन मारित ।
खेटैस्तदीडितश्चान्ये सञ्जयन्तः सुधर्ममुनि ॥ १४ ॥

त्याला इतर विद्याधरानींहि मदत केली

तत्कल्याणेऽहिराँड्भृतो निदानादागतोऽनुर्ज ।
तस्याङ्ग वीक्ष्य रुष्टोरिं सम्बन्धु हन्तुमुद्यत ॥१५॥

सजयत मुनीचा भाऊ जयत धरणेंद्र आपल्या भावाला झालेली पीडा पाहून विद्युद्दष्टाला सर्व बांधवासह समुद्रात बुडवून मारू लागला.

१ तयोर्मेरुमरदयो २ जवद्वीपापरविदेहस्थविजयार्द्ध ३ दक्षिणत सकाशादानीय अपार् गह्वोऽगाध्य । ४ श्रीभूतिभवे सिंहपुरे सिंहसेन राजेन वद्धात् । ५ श्रीभूतिचेरा ६ स चासौ इडितस्तदीडित ७ सिंहसेन राजचर ८ धरणेंद्रत्व प्राप्त ९ जयतनामा १० नागपाशेन वद्ध्वा समुद्रे क्षेप्तु ।

आदित्याभसुरेणोक्त्वा सत्यघोषादिवृत्तकम् ।
वारितो मन्दराख्योऽभूद्गणी मेरुश्च स क्रमात् ॥१६॥

रामदत्तेने रत्नमजूपा भद्रमित्र शेठला परत दिली व श्रीभूति उर्फ सत्यघोष मंत्र्याची लबाडी बाहेर आणल्यावर सिंहसेन राजानें त्याला शिक्षा दिली होती त्यामुळे तो त्याचा वैरी बनला होता मेल्यानतर तो मंत्री अगंधन नामक सर्प झाला मेल्यावर तो तिसऱ्या नरकात गेला तेथून चमरहरिण झाला, पुढें कुक्कुट-सर्पयोनीत गेला नतर पुन्हा तिसऱ्या नरकात जाऊन अजगरयोनींत जन्मला नतर तो भिल्ल झाला, तेथून तो भरतक्षेत्रातील भूतरमन नामक वनात गोशृंग तापसी व त्याची बायको सखिया याच्या पोटी मृगशृंग नावाने जन्मला त्यानें पचाग्नि साधन केले व विद्याधरवैभव पाहून ते निदान केलें त्यामुळे तो वज्रदंष्ट्र व विद्युत्प्रभा या दिपत्यावर जोडप्यापासून विद्युद्दंष्ट्र नामेकरून जन्मला राजा सिंहसेन मेल्यानतर अशनिघोषनामक हत्ती झाला तो मरून नतर श्रीधरदेव, रश्मिवेग, अर्कप्रभ वगैरे जन्म घेऊन चक्रपुरचा राजा चक्रायुध व राणी चित्रमाला याच्या पोटीं वज्रायुधनामें करून जन्मला अशनिघोष हत्तीला विद्युद्दंष्ट्रानेंच सर्पभावात दंश करून मारले होते राजा वज्रायुध मुनि होऊन प्रतिमा योग धारण करून तपश्चर्या करीत असता विद्युद्दंष्ट्रानें भिल्ल-

१ रामदत्ता चरेण २ निषिद्ध ३ आदित्याभसुर मेरुरभूत् घकाराज्ञ य तो मदराऽभूत् ।

भवात त्याना ठार मारले होतें. तेव्हा तो जीव सर्वार्थसिद्धिस्वर्गांत अहमिंद्र झाला व नतर सजयत झाला अशा रीतीनें सजयतमुनि व विद्युद्दंष्ट्राचे भवोभवीचें वैर असल्यामुळें विद्युद्दंष्ट्रानें मुनिला विनाकारण सगमात बुडविलें असें धरणेंद्राला आदित्यादेवानें सत्य_ घोष व सिंहसेन भवापासून इत्तीवृत्त साग्रून समजाविल्यावर तो स्वस्थ झाला

इति श्रीविमलनाथधर्मस्वयभूमधुवृत्तगर्भसञ्जयन्तमेरुमन्दरचरितोत्तर त्रयोदशम् ॥ १३ ॥

राजा प्राग्धातकीखण्डकच्छकावत्यवास्थितः ।
पुरे पद्मरथोऽरिष्टे य श्रित्वार्हत्स्वयप्रभात् ॥ १ ॥

धातकीखड द्वीपात मेरुपर्वताजवळ कच्छकावती देशात अरिष्ट नामक गावचा राजा पद्मरथ स्वयप्रभ तीर्थंकराजवळ दीक्षा घेऊन त्याचाच आश्रय करता झाला

तपो वत्वा तीर्थकृत्त्व भुक्त्वाच्युतरमाच्युत ।
साकेते सिंहसेनस्य पुत्रोभूयं विरज्य च ॥ २ ॥

वरीच तपश्चर्या करून त्याने तीर्थंकरनामकर्म बाधले व सोळाव्या अच्युतस्वर्गात पुष्पोत्तर विमानात देव झाला तेथून तो अयोध्येचा राजा सिंहसेन व राणी जयश्यामा याच्या पोटीं अनतनाथ नामे करून जन्मला वरीच वर्षे राज्य करून त्यानें दीक्षा घेतली

१ श्रित्वा आश्रित्य । २ षोडशस्वगजा लक्ष्मीं ३ जयश्यामाया ।

उल्कापातेक्षणाज्जात कैवल्यस्तीर्थकृत्सताम् ॥
प्राग्यो ऽनन्तम्पदम्प्राप्यात्मन. पायादनन्तजित् ॥३॥

एकदा उल्कापात पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झाले व दीक्षा घेऊन त्याने तपश्चर्या केली व सर्वज्ञ बनून सज्जनात श्रेष्ठ झाला धर्मतीर्थ प्रवर्तित करून जे मोक्षाला गेले ते अनतनाथ तीर्थंकर आमचे रक्षण करोत

वसुषेण पौदनेऽस्मिन्नृपो नन्दास्यै वल्लभा ॥
तां वीक्ष्य मलयाधीशस्तन्मित्र चण्डशासन ॥ ४ ॥

याच भरत क्षेत्रातील पोदानपुरात राजा वसुषेण व राणी नदा राज्य करीत होती मलयदेशाचा राजा चडशासन हा सुषेण-राजाचा मित्र होता नदाराणीला पाहून तो मोहित झाला

कामार्तो हृततद्भर्ता शोकार्तः सम्प्रबोधितैः ॥
श्रेयोगण तुल्य कृत्वा सिहनि क्रीडित तप ॥ ५ ॥

कामपीडित झालेल्या चडशासनाने तिला पळवून नेली तेव्हा राजा वसुषेण फार कष्टी झाला पण त्याचा निरुपाय होता म्हणून त्यानें जागे होऊन श्रेय नामक गणधराजवळ दीक्षा घेतली व सिंहनि क्रीडित नामक घोर तप त्याने आचरिलें

१ सत्पुरुषाणा मध्ये प्राग्ज्येष्ठ । २ वसुषेणस्य भार्या नदा ३ नदा ४ तस्य वसुषेणस्य ५ उपायेन ता हृत्वा स्वपुर गत ६ वसुषेण ७ प्रबोधो जाता यस्य स प्रबोधित ८ तुल्या ।

ततो निदानतोऽगच्छत्सहस्रार परस्थिति ॥
प्राग्विदेह नन्देनेऽभूत्पुरे राजा महाबलः ॥ ६ ॥

मी पुढील जन्मात बलिष्ठ राजा व्हावे असे निदान बांधून वसुषेण मुनि मेल्यावर बाराव्या सहस्रार नामक स्वर्गांत देव झाला. पूर्वविदेहक्षेत्रात नंदनपुरात राजा महाबल राज्य करीत होता.

सोऽपि तद्वत्तप. कृत्वा प्रजापालार्हदन्तिके ॥
शान्तिस्तत्रैवं देवोऽभूत्ततश्च्युत्वाऽभवत्सुतः ॥ ७ ॥

प्रजापाल तीर्थकराजवळ दीक्षा घेऊन त्यानेंहि तशीच तपश्चर्या केली व बाराव्या सहस्रार नामक स्वर्गात देव झाला

द्वारावत्यामभूत्सोमप्रभभूपस्य सुप्रभ ।
वसुषेणचरोऽस्यासीदनुज पुरुषोत्तम ॥ ८ ॥

तेथून तो द्वारावती नगरीचा राजा सोमप्रभ व राणी जयावती याच्या पोटीं सुप्रभ नावाने जन्मला त्याच्या सीताराणीपासून त्याला पुरुषोत्तम नामक मुलगा झाला ता वसुषेणाचा जीव होय

तच्छ्रुत्य नारदाच्छ्रुत्वा काशीशो मधुसूदनः ।
तौ चण्डशासनभरौ तेनैवेभादिककरम् ॥ ९ ॥

काशीनगरीचा राजा मधुसूदन याने नारदापासून पुरुषोत्तम

[१] भवांतरेऽलभ्य शासन कातो भूयामिति सकल्प [२] परा उत्कृष्टा स्थिति अष्टादशसमुद्रायु [३] जम्बूद्वीपस्थे [४] शातनामा [५] सहस्रारे [६] द्वारावती च स्यात् । [७] तस्य पुरुषोत्तमस्य [८] चडशासनचर [९] प्रचडात्रातःपरौ [१०] नारदेनैवगजरत्नादिकर ।

व नसुप्रभ याचें वाढतें सामर्थ्य ऐकले तेव्हा त्यानें हत्ती वगैरे कर भार बसूल करण्यासाठीं नारदाला पाठविलें

प्रातिलोम्य तयोःश्रुत्वाक्रुद्धस्तौ हन्तुमागतः ।
स हतो विष्णुना सारि क्ष्मागतोन्त्या वलैःशिवम्॥१०

त्याची उलट उत्तर ऐकून तो त्याना मारण्यास गेला तेव्हा पुरुषोत्तमानें त्याला मारले पुढें पुरुषोत्तम मरून सातव्या नरकात गेला म्हणून सुप्रभला फार दु ख झाले तेव्हा त्यानें सोमप्रभ तीर्थंकराजवळ दीक्षा घेऊन कठिण तप केले व तो मोक्षाला गेला

इति श्री अनन्तसुप्रभपुरुषोत्तममधुसूदनेतिवृत्तोत्तर चतुर्दशम् ॥ १४ ॥

य'सुसीमापुर पूर्वं धातकीखण्डवत्सगे ।
नृपो दशरथःस्तावैदिन्दुग्रहणदर्शनात् ॥ १ ॥

धातकीखंडाच्या पूर्वेस मेरुपर्वताजवळ विदेहक्षेत्रातील वत्स देशात सुसीमापुरींत दशरथ नामक राजा राज्य करीत होता त्या ला चंद्रग्रहण पाहून वैराग्य उत्पन्न झाले

दीक्षितःस्तीर्थकृत्पुण्य च वासवार्थसिद्धिशम् ।
भुक्त्वाभानुमहाराज तोकौ रत्नपुरेऽजनि ॥ २ ॥

दीक्षा घेऊन त्यान षोडशभावनाचे चिंतवन केले व तीर्थकर नामकर्म बांधले तेथून तो सर्वार्थसिद्धि नामक स्वर्गात अहमिंद्र

१ शुभत्व २ सप्तमीं ३ पश्चात् ४ सुख ५ सुप्रभागर्भे ।

झाला. पुढें तो रत्नपुरचा राजा भानु व राणी सुप्रभा यांच्या पोटी जन्मला.

वीक्ष्योल्कां यानमारूढः संयमारूढकेवलः ।
प्ररूढधर्मतीर्थोऽसौ धर्मो धर्मं तनोतु नः ॥ ३ ॥

एकदा उल्कापात पाहून धर्मनाथांना वैराग्य उत्पन्न झाले व त्यांनी दीक्षा घेऊन तप आचरिले. धर्मतीर्थ प्ररूढ करून जे मोक्षाला गेले ते धर्मनाथतीर्थंकर आमचे रक्षण करोत.

मेरोः प्रत्यगिह द्वीपे वीतशोकापुरीपतिः ।
नरादिवृषभस्तप्त्वा तपो दमवरान्तिके ॥ ४ ॥

मेरु पर्वताच्या पश्चिमेस याच धातकी खंडातील राजगृह नगरींत नरवृषभ नामाचा राजा होता. त्याने दमवर मुनीजवळ दीक्षा घेऊन तप आचरिले. मरणानंतर तो सहस्रारनामक स्वर्गांत देव झाला.

सहस्रारं समापास्मिंस्तथा राजगृहे नृपः ।
सुमित्रो मल्लतादृप्तो राजसिंहेन भूभुजा ॥ ५ ॥

त्याच राजगृहीचा राजा सुमित्र चांगला मल्ल होता व त्यामुळे त्याला गर्व झाला होता. राजसिंह नामक दुसरा एक मल्लराजा राजगृहीस एकदा आला.

निर्जितो दोर्युधा कृष्णाचार्यान्ते दुर्धरं तपः ।
कृत्वा मृतो निदानेन माहेन्द्रेऽभून्महर्द्धिकः ॥ ६ ॥

१ प्ररूढं प्रसिद्धं धर्मतीर्थं यस्य सः २ पश्चिमे ३ मल्लयुद्धेन ४ सिंहनि क्रीडितादिकं ।

द्वद्वयुद्धात त्यानें सुमित्राला जिंकलें तेव्हा तो फार खट्टू झाला व कृष्णाचार्याजवळ जाऊन त्यानें दीक्षा घेतली सिंहनिष्क्रीडितादि घोर तपें आचरून त्यानें निदान बांधलें कीं आपण बलिष्ट राजा व्हावें. मरणा तर तो चाथ्या माहेंद्र नामक स्वर्गात महद्धिकदेव झाला

ओघोऽथ सिंहसेनस्य सूनु'खगपुरेशिन' ।
सीरी सुदर्शनोऽन्योऽभूद्विष्णुःपुरुषसिंहक' ॥ ७ ॥

खगपुरचा राजा सिंहसेन व राणी विजया याच्या पोटीं नरवृषभाचा जीव स्वर्गातून सुदर्शन नावानें जन्मला त्याच राजाला अविकाराणीपासून सुमित्राचा जीव स्वर्गातून येऊन विष्णु नावानें झाला

राजसिंहचरो भ्रान्त्वा ततो हास्तिनपू पति. ।
मधुक्रीडाभिधो जज्ञे यार्मानस्तत.करम् ॥ ८ ॥

राजसिंहमल्लाचा जीव अनेक योनींत जन्मत हस्तिनपुरचा राजा मधुक्रीड नामें करून झाला व त्यानें सुदर्शन व विष्णु-पुरुषसिंह राजाकडे करभार मागितला

केशवेन हतोऽगच्छदवधिस्थानमन्वरि ।
धर्मतीर्थकराल्लब्धबोधि'सिद्धिमगाद्धल ॥ ९ ॥

तेव्हा त्या दोघांनीं करभार नाकारल्यावर तो युद्धात आला व विष्णूकडून मारला गेला विष्णुहि नतर मेला व सातव्या नरकात गेला त्यामुळें सुदर्शनाला वैराग्य वाटून त्यानें

१ नरवृषभचर २ सुमित्रचर ३ तदनतर ४ दडगमोल्यप्रधानमुखेन कृत्वा ५ पुरुषसिंहात् ६ पुरुषसिंहेन सह ।

धर्मनाथतीर्थकराजवळ दीक्षा घेतली व तपश्चर्येने केवलज्ञान प्राप्त करून घेऊन तो मोक्षाला गेला

विचित्रपुरेराणमध्यग्रैवेयकमगात्तप' ।
तप्त्वा नरपतिर्वासुपूज्यान्ते कोशलापतेः ॥ १० ॥
मघवा यः सुमित्रस्य पुत्रो भूत्वा स चक्रिताम् ॥
भुक्त्वाऽभयघोषाख्यकेवल्यन्ते परं पदम् ॥ ११ ॥

विचित्रपुरचा राजा नरपति नामक होता त्यानें तप आचरून मध्यम ग्रैवेयक नामक स्वर्गात अहमिंद्रपद मिळविले, तेथून तो अयोध्येचा राजा सुमित्र व राणी भद्रा याच्या पोटी मघवान नावाने जन्मला तो चक्रवर्ती होता वरेच वैभव भोगल्यानतर त्याला उपरति झाली व त्याने अभयघोष जिनेंद्राची वाणी ऐकून दीक्षा घेतली वरीच तपश्चर्या करून तो मोक्षाला गेला

अथाच्युतादेत्य सूर्यवशजोऽनन्तवीर्यजः ॥
चक्री सनत्कुमारोऽभूत्साकेतेऽत्यन्तरूपवान् ॥ १२ ॥

अयोध्येचा सूर्यवशी राजा अनतवीर्य व राणी सहदेवी याच्या पोटीं अच्युतनामक सोळाव्या स्वर्गातील देवाने सनत्कुमार नावाने जन्म घेतला हा मुलगा रूपवान असून चक्रवर्ती होता

सौधर्मेन्द्रस्तुत श्रुत्वा तद्रूपं वीक्ष्य ससदि ।
द्वौ देवावूचतुस्त भो चक्रिन् ! शृणु यथाश्रुतम् ॥१३॥

१ विचित्रपुरनगरस्य नाथो नरपतिनामा । २ सुमित्रस्य । ३ तस्य रूपं ।

" सौधर्मेंद्राच्या सभेंत सनत्कुमाराच्या रूपाची स्तुति केलेली ऐकून दोन देव ते प्रत्यक्ष पाहण्यास आले व खूप होऊन ह्मणाले

रूप तथैव ते हेतुर्न्यूनमद्येक्षणान्मनाक्।
श्रुत्वेति चक्री निर्विंघ्न दीक्षितो वितपैश्चरन् ॥१४॥

हे चक्रवर्ति, तुझें रूप असामान्य आहे खरें पण आज आह्मी प्रथम पाहिल्या पेक्षा आता तें थोडेसें कमी झालें आहे ते ऐकून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें व दीक्षा घेऊन त्यानें तपश्चर्या केली

प्राप्तर्द्धिः प्रसहन्व्याधीन्सौधर्मेण पुन स्तुतः।
वैद्यीभूयामरः कश्चित्त परीक्षितुमागत॥ १५॥

तपश्चर्येत तो दु ख न मानता अनेक व्याधि सहन करू लागला ह्मणून सौधर्मेंद्रानें त्याची पुन्हा स्तुति झाली ती ऐकून एक देव वैद्याचा वेष घेऊन त्याची परीक्षा करण्यासाठीं आला

भो मुने! हन्मि ते व्याधीनित्युक्तस्तेन सोऽवदत्॥
शरीरस्पर्शमात्रेण पश्य शाम्यन्ति मे गदा॥ १६॥

हे मुने, मी तुझी व्याधि नाहींशी करतो असे देवानें ह्मटलें तेव्हा शरीराला स्वत स्पर्श करून मुनींनीं आपलें सर्व रोग नाहींसे केले

१ कारण किंतु वर्तते २ इषत् ३ विशिष्ट ४ संक्लेश विना सहमान ५ वैद्यवेष धृत्वा ६ हस्तस्पर्शेन स्वव्याधिं प्रशमय्य प्रत्यय उत्पादित।

हर जन्मजरादींश्चेदसि वैद्य इतीरितः ।
त स्तुत्वागात्स गां सोऽपि हत्वा कर्माण्यकायताम् १७

व ते त्यास ह्मणाले की तू वैद्य आहेस तर जन्मजरा-दिव्याधींचें निवारण कर ते ऐकून देव स्वर्गाला परत गेला व चक्रवर्ती सर्व कर्माचा उच्छेद करून अशरीरी बनला ह्मणजे मोक्षाला गेला

इति श्रीधर्मनाथसुदर्शनपुरुषसिंहमधुक्रीडमघव सनत्कुमारचरित पञ्चदशम् ॥१५॥

श्रीषेणो मलये योऽभूद्देशे रत्नपुरे नृपः ।
ईन्द्रोपेन्द्रौ सुतौ सिंहनन्दितानिन्दितारययोः ॥१॥

मलय देशातील रत्नपुरात श्रीषेण नामक राजा होता त्याला सिंहनंदिता व अनिंदिता नामक दोन राण्या होत्या पहिलीचा मुलगा इंद्रसेन व दुसरीचा उपेंद्रसेन

पत्न्यो सोऽजीजनद्विभस्तत्प्रियां सत्यभामिका ।
संपञ्चाश्चर्यमादित्यगत्यरिञ्जयचारणौ ॥ २ ॥

१ कथित २ देव ३ स्वर्गम् ४ चक्री ५ सिद्धत्वमगात् ६ इंद्र इंद्रसेन सिंहनंदितापुत्र उपेंद्र उपेंद्रसेनोऽनिंदितापुत्र ७ पत्न्यो र्भार्ययोर्विषये सुतौ अजीजनत्। ८ कपिल । ९ मगधदेशाचलग्रामवास्त व्यविप्रधरणीजटसत्कदासीपुत्रस्य कपिलारयस्य पत्नी १० राजा ११ रत्नवृष्टि, पुष्पवृष्टि, सुरदुंदभिनि स्वन, सुवात, साधुवादश्चेति दानस्या श्चर्यपंचक पचाश्चर्यसहित।

मगधदेशातील अचलगांवचा ब्राह्मण धरणीजट व ब्राह्मणी अग्निला याच्या पोटीं इंद्रभूति व अग्निभूति नामक दोन पुत्र जन्मले त्या ब्राम्हणाचा कपिल नामक एक दासीपुत्र होता रत्नपुरच्या सत्यक ब्राह्मणाने जंबू ब्राह्मणीपासून झालेली सत्यभामा कपिलाला दिली तो श्रीषेण राजाच्या दरबारीं काहीं दिवस होता परंतु त्याचें हीनकुल कळल्यावर त्याला हाकलून देण्यात आलें रत्नपुरास एकदा आदित्यगति व अरिंजय नामक चारणमुनि आले त्याना राजानें आहार दान केल्यामुळे पाच आश्चर्यांची वृष्टि झाली (रत्नवृष्टि, पुष्पवृष्टि, सुरदुंदुभीनिनाद, सुगधीवारा, व जयजयकार हीं पाच 'आश्चर्यें होत)

सन्तर्प्याग्निन सोऽब्धेध्नात्पुण्यं तांश्चानुमोद्य ततें ।
पुत्रावनन्तमतियुद्धग्नाज्ञावनु सोऽन्यदा ॥ ३ ॥

मुनीला आहारदान केल्यामुळें श्रीषेण राजाला व त्याला अनुमोदन दिल्यामुळे सिंहनंदिता, आनंदिता व सत्यभामा या तीघींना उत्तर कुरूभागभूमींतील आयुष्याचे बंधन झालं कौशाबीनगरीचा राजा महाबल व राणी श्रीमती याची मुलगी श्रीकांता इंद्रसेनाला दिली होती तिच्याबरोबर अनंतमती नावाचा दासी पाठराखीण आली होती तिच्याशीं उपेंद्रसेनाचा संबंध घडला

१ राजा २ तिस्र अबध्नन् ३ दीयमान दान ४ इंद्रसेनपत्न्या-श्रीकांताया विलासिन्यै अनंतमतिनाम्नै युधि भग्ना आशा यकाभ्यां तौ निमित्तकृत्य

रतु गतो वने घ्रात्वा विषपुष्प मृतःसमम् ।
ताभिश्च धातकीखण्डप्राङ्मेरूदक्कुरावभूत् ॥ ४ ॥

त्यामुळें इद्रसेन चिडला व दोघाचें युद्ध जुपलें त्याना आर-ण्यासाठीं राजा दोन राण्या व सत्यभामेसह गेला असता त्यानीं एक विषारी फूल हुगले व ते चौघे तेथें मेले धातकीखडात मेरू-पर्वताजवळ उत्तरकुर नामक भोगभूमींत राजा व सिंहनदिता आणि अनिंदिता व सत्यभामा या चार जांनाची दोन आर्य जोडपीं जमली.

सिंहनन्दितया भोगान्भुक्त्वा तत्रार्ययार्थं स ।
सौधर्मेऽभूत्सत्यभामापत्नीकोऽनिन्दितौचर ॥ ५ ॥

त्या उत्तरकुरुभोगभूमींत सिंहनदितेसह बराच काळपर्यत भोग भोगून श्रीषेण सौधर्मस्वर्गात देव झाला. अनिंदितेचा जवि आर्य व सत्यभामेचा जीव आर्या झाला होता हें जोडपेंहि सौधर्म स्वर्गात गेलें

आर्योऽपि तौ मिथ'प्रीतौ श्रीषेणोर्यश्वरोऽमर' ।
अत्रामितादितेजस्को द्विश्रेणीद्तत्प्रियाप्यभूत् ॥ ६ ॥

---

१ उदक्कुरौ २ पत्नीभूतया ३ अनिदितारात्री त्नार्योऽभूत् सत्यभामा च तस्य पत्नी । ४ श्रीषेणश्चायत्तरो देव श्रीप्रभनामा श्रीनिलय विमाने जात । श्रीषेणपत्नी च विद्युत्प्रभाख्या सिंहनदितायाचरी । तथा आर्निदिता यचरो देव विमलप्रभाख्ये विमाने जात । तत्पत्नी च शुक्रप्रभाख्या सत्यभामायाचरी सिंहनदिताचरी ज्योति प्रभा जाता । सत्यभामाचरी सुनारा जाता । ५ *अस्मिन् भरतक्षेत्रे विजयार्द्धदाक्षिणश्रेण्या रथनूपुरचक्रवालपुरे* ६ ज्योति प्रभा ।

हीं आर्य जोडपी परस्परावर फार प्रेम करीत श्रीषेणाचा जीव श्रीनिल्यविमानात श्रीप्रभनामक देव झाला व सिंहनदिता विद्युत्प्रभानामक देवी झाली अनिंदितेचा जीव विमलप्रभानामक विमानात देव झाला व सत्यभामेचा जीव सुतारादेवी झाली चक्र चालरथनूपुरचा राजा ज्वलनजटी विद्याधर व राणी वायुवेगा याना स्वयप्रभानामक पुत्री झाली सुरम्यदेशातलि पोदनपुरचा राजा प्रजापति व राणी मृगावती याच्या उदरीं त्रिपृष्ट जन्मला याला स्वयप्रभा दिली

त्रिपृष्टविष्णुमर्त्येय स्वयम्प्रभावृतत्सुखम् ।
सुतारा तत्स्वसा श्यालीभूत श्रीविजयार्केयम् ॥ ७ ॥

पोदनपुरच्या प्रजापती राजास भद्राराणी पासून विजय जन्मला त्रिपृष्ट विष्णूला स्वयप्रभेपासून ज्योतिप्रभा नामक मुलगी झाली व विजयभद्र आणि श्रीविजयनामक दोन मुलगे झाले स्वयप्रभेला अर्ककीर्तिनामक भाऊ होता त्याची पत्नी ज्योतिर्माला, त्याना अमिततेज नामक पुत्र व सुतारानामक पुत्री झाली ज्योतिःप्रभा अमिततेजाला देण्यात आली व सुतारा श्रीविजयाला देण्यात आली

तां हृता प्राग्भवमेम्णाऽशनिघोपखगेशिना ।
मत्यानीयाहवान्शंसयम विजयार्हत ॥ ८ ॥

१ अर नूमौ पिश्रा सहागच्य २ सुख यथा भवति ३ अमिततेजसो भगिनी ४ विमलप्रभचर ५ सुतारा ६ सग्राम विधाय ७ गृहीत्वा

चमरचंचापुरचा राजा इंद्राशनि व राणी आसुरिका याच्या पोटीं अशनिघोषनामक विद्याधर पुत्र जन्मला. त्यानें सुतारेला पाहताच तो मोहित होऊन तिला पळवून नेली. एक मायामृग निर्माण करून त्याच्या मागे त्यानें श्रीविजयाला लावलें होते वेतालिनामक विद्येला सुतारेचें खोटें रूप देऊन बसविलें होते श्रीविजय शिकारीहून परत आल्याबरोबर साप चावल्याचें ढोंग करून वेताली मरून पडली सुताराच मेला असे मानून श्रीविजय शोक करीत होता इतक्यात एका विद्याधरानें अशनिघोषापासी लढून तिला आणून पोहोंचविली विजय अरिहंताजवळ अशनिघोषानें दीक्षा घेतली अमिततेज श्रीविजयाच्या मदतीस आला त्यानेंहि देशसंयम स्वीकारला

सं गृहीत्वा चिरं तप्त्वा मासायुःप्रायेतो मृतः ।
कृत्वाष्टाहमहं सख्यामानतेऽभून्निदानिना ॥ ९ ॥

देशसंयम घेऊन त्यानीं अष्टाह्हिक पूजा केली एकमहिना आयुष्य उरलें असता त्यानें नग्नमुनीजवळ दीक्षा घेतली व अमिततेज तेराव्या आनत स्वर्गात नंद्यावर्त विमानात मणिचूल नामक देव झाला आणि श्रीविजयहि त्याच स्वर्गात स्वस्तिक विमानात मणिचूलनामक देव झाला

ततोऽत्र वत्सकावत्या प्रभाकर्या बलाच्युतौ ।
स्त स्मापराजितानन्तवीर्यौ स्तिमितसागरात् ॥ १० ॥

१ अमिततेजा २ संन्यासात् ३ अष्टाह्निक कृत्वा द्वाविंशतिदिन संन्यासेन ४ श्रीविजयेन सह ५ अभरगुरुमुनितो विश्वनंदेरवादित त्रि पृष्ठश्रिय श्रुत्वा कृतविष्णुलक्ष्मीनिदानन ६ स्तिमितसागरनृपपुत्रौ

जबुद्वीपात पूर्वविदेहक्षेत्रात वत्सकावती देशातील प्रभाकरी नगरीत राजा स्तिमितसागर व राणी वसुधरा याच्या पोटीं रविचूलदेव अपराजित नामें करून जमला व त्याच राजाच्या वसुमती राणीस मणिचूलदेव अनतवीर्य नावानें जमला

सिद्धविद्यौ नर्तकीप्सु दमितार्यर्द्धचक्रिणम् ।
हत्वा तत्र हरिर्भुक्त्वा मही धार्मोऽहसोऽजनि ॥११॥

हे दोघे भाऊ परस्परावर प्रेम करीत राज्य करीत बर्बरा व चिलातिका या दोन नर्तिकाचें नृत्य त्याना फार आवडे शिवमदिर नगराचा राजा दमितारि याला त्या नर्तकीचा मोह पडला, त्यानें त्या मागविल्या पण वरील दोघा भावानीं त्याना पाठविलें नाहीं व स्वत च विद्यादेवीच्या साहाय्यानें त्या नर्तकींचा वेष घेऊन गेले व राजाला सतुष्ट केलें या वेषधारी दोन नर्तकी जवळ राजकन्या कनकश्रीला नर्तन शिकण्यास ठेवले तेव्हा हे दोघे भाऊ तिला पळवून घेऊन गेले दमितारीला सर्व प्रकार कळल्यावर तो प्रभाकरी नगरीवर चाल करून गेला अपराजित व दमितारीची लढाई जुपली अनतवीर्यानें त्याला ठार मारलें अनतवीर्यनारायण मरून रत्नप्रभा नामक पहिल्या नरकात गेला

रामोऽच्युतेन्द्रस्तपसा ततोऽहीन्द्रभुवा दृशा ।
खगद्भूत तप, प्राप्यै त निन्य स प्रतीन्द्रताम् ॥१२॥

१ पापेन धर्माया जात २ अजनि ३ उत्पन्नेन सम्यक्त्वेन ४ अनत वीर्यचर ५ अच्युतेंद्र ।

त्यामुळे अपराजित बलदेवास फार दु ख झालें त्याने यशोधर मुनीजवळ दीक्षा घेतली अवधिज्ञान उत्पन्न झाल्यावर एक महिनाभर अनशनव्रत आचरून तो अच्युतस्वर्गात इंद्र झाला स्तिमितसागर मेल्यावर धरणेंद्र झाला होता त्याने अनतवीर्याच्या जीवास बोध केल्यावर पहिल्या नरकातून निघून तो मेघनाद विद्याधर झाला पुढें मुनि बनून मेल्यानतर अच्युतस्वर्गात प्रतींद्र झाला.

च्युत्वेन्द्रो मङ्गलावत्या चक्री वज्रायुधोऽभवत्।
युवराजोऽन्यंःसहस्रायुध क्षेमङ्करीपतेः ॥ १३ ॥

अपराजिताचा जीव स्वर्गातून याच द्वीपात मगलावती देशातील रत्नसचयपुरचा राजा क्षेमकर व राणी कनकचित्रा याच्या पोटीं वज्रायुध नावाने जन्मला अनतवीर्याचा जीवहि स्वर्गातून येऊन त्याच राजाला लक्ष्मीमती राणी पासून सहस्रायुधनामें करून झाला

शुद्धदृक्सावधिश्चक्री तपसापाहमिन्द्रैतान् ।
सानुज पुष्कलावत्यामथासौ पुण्डरीकिणीद् ॥ १४ ॥

सम्यग्दर्शन प्राप्त करून घेउन वज्रायुधाने क्षेमकर अरिहता-

१ प्रतीन्द्र २ इशानेंद्रस्तुत दर्शनविशुद्धिस्तच्छ्रवणादायातेन कृत वादेन विचित्रभूतदेवेन पूजितस्तथा विद्युद्दंष्ट्रखचरखटकृतोपसर्गे भुक्त्वा प्राप्तचक्रश्रीश्च अनुगाम्यवधियुक्त । ३ उपरिमग्रैवेयकाधोविमाने सौमन साले ।

जवळ जाऊन भानामुलासह दीक्षा घेतली व ते दोघे ऊर्ध्वग्रैवेयक स्वर्गातील सौमनस नामक विमानात अहमिंद्र झाले पुष्कलावती देशातील पुंडरीकिणी नगरींत राजा घनरथ व राणी मनोहरा यांच्या पोटीं वज्रायुध अहमिंद्र मेघरथ नांवें करून जन्मला

जज्ञे घानरथिर्मेघरथो दृढरथोऽपरः ।
प्रबोध्य कुक्कुटौ गृध्रकपोतौ चाप्य वन्यताम् ॥१५॥

अहमिंद्र सहस्रायुधहि राजा घनरथालाच मनोरमा राणी पासून दृढरथ नांवेंकरून झाला - दोन - कोंबड्यांची झुंज दोन दासींनीं लावली व कोंबडे मेले त्यांची भवावळा मेघरथानें अशी सांगितली हे दोन कोंबडे भद्र व धन्य नामक सख्खे भाऊ होते आपापसांत लढून मेल्यावर श्वेतवर्ण व नामकर्ण नामक हत्ती झाले तेथे परस्पर लढून मेल्यावर ते जांव अयोध्यच्या गवळ्याचे घरीं रेडे झाले तेथे झुंज खेळून मेल्यावर दोन मेंढे झाले व टक्कर खेळून मेले आणि या भवात कोंबडे झाले मेघरथाच्या आश्रयास एकदा एक कबूतर आलें व पाठोपाठ गृध्रपक्षीहि आला व आपण क्षुत्पीडित असल्यामुळे कबूतर खाण्यास द्या म्हणाला _ तेव्हां त्या दोघांची भवावली त्यानं सांगितली पूर्वभवात हे दोघे धनमित्र व नंदिषेण नामक वाणी होते व लढून मेले आणि गृध्रकपोत झाले गृध्रकपोत मेल्यावर अनुक्रमे सुरूप व अतिरूप नामक व्यंतर देव झाले

१ घनरथाऽपत्यस्तोथिनरपत्र २ द्वितीय ।

दत्तीज्याव्रतशीलाप्तपुण्याद्देपिस्तप श्रितः ।
पितुस्तीर्थकृतो बद्धतीर्थकृत्त्वःसहानुज ॥ १६ ॥

मुनीना आहारदान, उपवास, तीर्थकरपूजन वगैरे व्रते आचरून मेघरथानें घनरथाजवळ दीक्षा घेतली एकादशांगाचें अध्ययन करून त्याने तीर्थकरनामकर्म बांधले दृढरथानेंहि दीक्षा घेतली

सर्वार्थसिद्धौ माप्तः श भुक्त्वास्मिन् विश्वसेनतुंक् ।
कामः शान्तिरभूच्चक्री तीर्थकृच्चानुजानुजः ॥ १७ ॥

कुरुजागलदेशातील हस्तिनापुरात राजा अजितसेन व राणी प्रियदर्शना याच्या पोटी जन्मलेला विश्वसेन नामे करून राजा राज्य करीत होता गधारदेशात गधार नगरचा राजा अजितजय व राणी अजिता याची मुलगा ऐरा विश्वसेनास देण्यात आली त्याच्या पोटी मेघरथ स्वर्गातून येऊन शांतिनाथ तीर्थकर जन्मले दृढरथ चक्रायुद्ध होऊन जन्मला

चक्रायुधो गणेशर्श्च जात्वीश स्व विभूषयन् ।
दृष्ट्वादर्शे निजच्छायाद्वयमुक्ततपोधिकः ॥ १८ ॥

अनिंदिताराणी, निमलप्रभदेव, श्रीविजय, देव, अनतवीर्य नारायण, नारका, मेघनाद, प्रताद्र, सहस्रायुध, अहमिंद्र दृढरथ, अहमिंद्र इतक्या भवानन आलेल्या तो दृढरथाचा जीव चक्रायुध

---

१ पुण्येन ऋपि राजर्षिजात २ पुन ऐरागर्भे ३ पूवमनुज इदानीमपि अनुजश्चक्रायुध ४ भाविनि भूतवदुपचार ।

झाला व शांतिनाथ तीर्थकराचा गणधर झाला अनेक वर्षे राज्य वगैरे भोगल्यानंतर शांतिनाथांना आरशात आपली दोन प्रतिबिंबें पाहून वैराग्य प्राप्त झालें

सयम्य जीवन्मुक्तोऽभूत्तौ भव्यान्भववारिधेः ।
उद्धृत्य निर्वृतिं प्राप्तौ दिश्यास्तां न शिवश्रियम् १९

दीक्षा घेऊन त्यांनीं तपश्चर्या केली व केवली बनून भव्य जनांना संसारसागरातून तारलें आणि त्यांनीं निर्वाणपद मिळविलें ते शांतिनाथ तीर्थकर व चक्रायुध गणधर आह्माला मोक्षलक्ष्मी देवोत

श्रीषेणो भोगभूम्यार्यः सौधर्मे श्रीप्रभामर ॥
खगेन्द्रोऽमिततेजस्क आनते त्रिदशो बल. ॥ २० ॥
योऽच्युतेन्द्रोऽभवच्चक्री बुधा ग्रैवेयकामर. ॥
नृपो मेघरथोन्त्योहमिंद्र. शांति. स पातु न ॥ २१ ॥

श्रीषेण, उत्तरकुरु भोगभूमींतील आर्य, सौधर्म स्वर्गातील श्रीप्रभ-देव, विद्याधर, आनतस्वर्गात देव, बलभद्र अच्युतेंद्र, वज्रायुध, अहमिंद्र मेघरथराजा व अहमिंद्र इतकी भवावली भोगून आलेला जीव शांतिनाथ नामक तीर्थकर झाला तो आमचें रक्षण करो

॥ इति श्रीशान्तिनाथपुराण षोडशम् ॥ १६ ॥

सुसीमेद् प्राग्विदेहे धिवत्सासिंहरथोऽत्रज ।
दिवोल्कापातमालोक्य दीक्षितो वृषभाद्गुरो ॥ १ ॥

जंबूद्वीपात पूर्वविदेह क्षेत्रात वत्स देशातील सुसीमा

१ तीर्थकृद्गणधरौ २ अपराजित ३ दिवस

नगरीत राजा सिंहरथ राज्य करीत होता एकदा दिवसा झालेला उल्कापात पाहून त्याला वैराग्य प्राप्त झालें व वृषभमुनींच्या जवळ दीक्षा घेऊन त्यानें तप आचरिलें. षोडश भावनाचें चिंतन करून त्यानें तीर्थंकरनामकर्म बांधलें

बद्धतीर्थकरत्वोऽगादन्त्यां दिवमतःसुतः ।
यो भूत्वा सूरसेनस्य कुरुराजस्य हस्तिने ॥२॥

शेवटीं समाधिमरण साधून तो सर्वार्थसिद्धि विमानात अहमिंद्र झाला. तेथून कुरुजांगल देशातील हस्तिनापुरचा राजा सूरसेन व राणी श्रीकांता याच्या पोटी तो कुंथुनाथ नामेंकरून जन्मला

प्राप्य चक्रिश्रियं जातु रन्त्वागच्छन्वनान्मुनिम्
दृष्ट्वा तप स्थ भुक्त्वेन्द्रचक्रित्वे एप मोक्ष्यते॥ ३ ॥

त्याला चक्रवर्तित्व प्राप्त झालें एकदा तो मन्त्र्यासह वनक्रीडा करून येत असता त्यानें एक तपस्वी पाहिला असें तप केलें असता चक्रवर्तीचें वैभव प्राप्त होतें व मोक्षहि मिळतो असें कुंथुनाथानें सांगितलें

इत्येव मन्त्रिणा पृष्टो दृष्टपूर्वभवस्तप ।
कृत्वार्हन्त्य गतश्चक्रे तीर्थं कुन्थु नमामि तम् ॥ ४ ॥

मन्त्र्यानें विचारलेल्या प्रश्नास वरील उत्तर देऊन कुंथुनाथानां पूर्वभवातून केलेल्या तपश्चर्येचें स्मरण झालें नतर दीक्षा घेऊन त्यांनीं

१ सर्वार्थसिद्धि २ श्रीकांतागर्भे ३ क्वचिदातपयोगस्थ ४ चेत्कदाचि दस्मिभवे न मोक्ष्यते तर्हि इद्रचक्रित्वे भुक्त्वा मोक्ष यास्यति ।

तप आचरून केवलज्ञान मिळविलें व धर्मतीर्थ सुरू करून मोक्षा-
ला गेले त्या कुंथुनाथाना मी नमस्कार करतो

इति श्रीकुन्थुनाथस्य सप्तदशम् ॥ १७ ॥

कच्छाक्षेमपुरे तद्वद्याऽभूद्धनपतिर्नृप[१] ।
नन्दतीर्थकरात्प्राप्तसंयमोर्जिततीर्थकृत्[२] ॥ १ ॥

कच्छ देशातील क्षेमपुरात धनपतिनामक राजा राज्य करी
होता त्यानें नंदतीर्थकराची बोधवाणी ऐकून दीक्षा घेतली व तप
श्चरण करून तीर्थकर नामकर्म बांधले

गत्वा जयन्तमागत्य हस्तिनेशात्सुदर्शनात् ।
प्राप्तजन्मात्रचक्रश्रीः शर्म्मेयक्षयेक्षणात्[३] ॥ २ ॥

तेथून तो जयंत नामक विमानात अहमिंद्र झाला व पु
हस्तिनापुरचा राजा सुदर्शन व राणी मित्रसेना याच्या पोटी जन्मले
अरनाथाना चक्रवर्तीपद प्राप्त झाले बरींच वर्षे ऐश्वर्य भोगल्यानंतर
त्याना शरदृतूंतील ढग एकदम विलयाला गेलेले पाहून वैराग्य
उत्पन्न झाले

आदाय संयमं लब्ध्वा केवलं धर्मदेशनात् ।
विश्वमुद्धृत्य य सिद्ध स्मरामि तमरं प्रभुम् ॥ ३ ॥

दीक्षा घेतल्यानंतर त्याना केवलज्ञान प्राप्त झाले धर्मतीर्थ प्रव

१ जबूद्वीपप्राग्विदेहे २ ऊर्जित पाठ ऊर्जितमुपार्जित ३ मित्रसेनागर्भे
४ चक्रश्रायस्य स प्राप्तजन्मा ।

र्तित करून त्यांनीं भव्यजीवाचा उद्धार केला व मोक्षपद मिळविलें त्या अरनाथांचें मी स्मरण करतों

भूपालाख्यो नृपोऽत्रासीज्जितो युद्धेऽरिभिस्तप[१] ।
सम्भूतान्ते स कृत्वागा महाशुक्रं निदानवान् ॥४॥

याच भरतक्षेत्रात भूपाल नामक राजा होता एका युद्धात त्याचा पराजय झाल्यामुळे खिन्न होऊन त्यानें संभूतमुनीजवळ दीक्षा घेतली व उग्र तपश्चर्या करून त्यानें निदान केलें कीं आपणाला चक्रवर्तिपद प्राप्त व्हावें समाधिमरण साधल्यानंतर तो महाशुक्र नामक दहाव्या स्वर्गात देव झाला

सहस्रबाहुरिक्ष्वाकु[२] साकेते ऽजनि तत्प्रिया ।
जाता चित्रमति कन्याकुब्जगटपारतात्मजा ॥५॥

कौशल देशातील अयोध्यानगरात इक्ष्वाकु वंशाचा सहस्रबाहु राजा राज्य करीत होता त्याच्या राणीचें नाव चित्रमति ती कुब्ज देशाच्या पारत नामक राजाची मुलगी होती

तत्पुत्रं कृतवीरश्च तापसस्तत्पितृव्यज ।
जमदग्निरंढगाहिहरिशर्मचरागरौ ॥ ६ ॥

त्याना कृतवीर नामक पुत्र झाला राजा सहस्रबाहूचे काका शतबिंदु याना पारत राजाची बहिण श्रीमती दिली होती

१ एकाभूतरहुग्नुभि २ भूयाम चक्रित्वमिति ३ पारतनृपस्य पुत्री चित्रमति ४ सहस्रबाहुनृपस्य ५ सहस्रबाहो पितृव्य शतबिंदुस्तस्य भार्या श्रीमती सा पारतस्य भगिनी तस्या श्रीमत्या पुत्रो जमदग्नि

त्याना जमदग्नि नावाचा पुत्र झाला नालपर्णीच त्याची आई मेल्या नर त्यानें दीक्षा घेतली व तपश्चरण केलें दृढग्राही राजा व हरिशर्मा या नावाचा ब्राम्हण हे दोघे मित्र होते

अपुत्रस्य गतिर्नास्तीत्यपप्ता कीचकाकृती ।
परिणायितवन्तो त रेणुकी पारताङ्गजाम् ॥७॥

दृढग्राहानें जिनदीक्षा घेतली हरिशर्मा तपस्वी होऊन मेल्या नतर ज्योतिषी देव झाला तपस्याचें तप अशुद्ध असतें व जैन मुनींचेच तप खरें ही गोष्ट जोतिषदेवाला दाखवून देण्यासाठी सोधर्मदेवानें दोघानाही चिमणीचे रूप देऊन जमदग्नीच्या दाढी मिशात जाऊन वास्तव्य केलें निपुत्रिकाला शुभगति नाहीं असें त्या चिमण्या आपसात बोलू लागल्या ते ऐकून जमदग्नि तपश्चर्या सोडून कन्याकुब्ज देशाच्या राजाकडे गेला तो राजा त्याचा मामा होता त्याला आपली लग्न करण्याची इच्छा जमदग्नीन सागितली पण कान्यकुब्ज देशाच्या राजानें त्याचा धि कार केला तरी पण आपली मुलगी रेणुका त्याला दिली हा प्रकार पाहून चिमणीरूपी ज्योतिषदेवाची खात्री झाली कीं तपस्याचे तप अशुद्ध असतें

सा कामधेनुपरशू स्वाग्रजर्जिजयान्मुने ।
स्वीकृताणुव्रता लेभे ज्ञात्वा यातं स्वमाश्रमम् ॥ ८ ॥

१ ह्री जमदग्निं परिणायितवतौ २ पुराणेषु ३ आमयादाया पक्षिविशेषमिथुनभूतौ ४ चित्रमतिभगिनीं । ५ द्वे विन्ते लेभे ६ आगत ।

रेणुकेचा भाऊ अरिंजयमुनि एकदा तिला भेटावयास आला असता तिने त्याच्यापासून सम्यग्दर्शनासह अणुव्रत प्राप्त करून घेतली जाताना त्यानें कामधेनु व परशु भेट देऊन तो स्वस्थानीं परत गेला

राजा सनाभिःससुतो भोजितो जमदग्निना ।
त हृत्वा कामधेनु ता लात्वायातः फलादिकधृं ॥९॥

एकदा सहस्रबाहुराजा आपले भाऊबद व कृतवीर नामक मुलासह जमदग्नीच्या आश्रमास आला असता राजायोग्यातिदुर्मिळ असे त्याचें आदरातिथ्य करण्यात आले कामधेनूमुळे तो तें करू शकला राजाने ती कामधेनू मागितली जमदग्नि देईना म्हणून त्याला ठार मारून ती घेऊन गेला

आहृत्यायान्निन्द्रराम सानुजस्तत्सुतं रुधा ।
हत्वा नि.सप्तकृत्वान्यान्क्षत्रियान्वाभुनग्भुवम् ॥१०॥

जमदग्नीला इद्रराम व श्वेतराम असे दोन पुत्र होते. ते फळे गोळा करण्यास गेले होते परत आल्यावर त दृश्य पाहून ते रागावले ते दोघे अयोध्येत जाऊन सहस्रबाहु व कृतवीराशी लढले आणि सहस्रबाहूस ठार मारून कामधेनु परत घेऊन आले नतर त्यानीं रागान एकवीस वेळा पृथ्वी नि क्षत्रिय केली व स्वत पृथ्वीचें राज्य भोगल

१ सहस्रबाहु २ गत ३ आहृत्य गृहीत्वा ४ जमदग्निपुत्र ५ पाळ्यामास ।

हृत्वा तद्विधुर श्चित्रमति प्राग्देवगर्भिणीम् ।
शाण्डिल्यस्तापसोऽन्यस्य सुबन्धुमुनिसन्निधौ ॥११॥

भूपाळ राजाचा जीव महाशुक्र नामक देवांच्या स्वर्गात होता तो सहस्रबाहूची राणी चित्रमती इच्या पोटात होता चित्रमतीचा भाऊ शाडिल्य नामक तपस्व्याला ही गोष्ट कळताच त्यानें तिला सुबं मुनीजवळ नेऊन ठविली

तदग्रेजः सारयितु जगाम स्वमठी तदा ।
वनदेवीभिरीशत्वात्रांत सुतमसूत सा ॥ १२ ॥

आपल्या मठाचें रक्षण करण्यासाठीं शाडिल्य परत निघू गेला इकडे चित्रमति बाळंतीण झाली व वनदेवताना तो पु चक्रवर्ती होणार असल्यामुळे त्याचे रक्षण केले

षोडशाऽब्दे ह्यय भावी चक्रीह प्रत्यय शृणु ।
साग्निचुल्लीगतस्थूलकिलींसघृतमभ्यगान् ॥१३॥

उष्णानपूपानादाय भक्षयिष्यत्यय शिशु ।
उति सोऽसान्त्वयत्पृष्टो निर्ग्रन्थस्ता सुदुःखिताम् १४

सुबधुमुनीना तिनें मुलाच भविष्य विचारले असता ते ह्मणाले कीं सोळावे वर्षीं हा चक्रवर्ती होणार आहे त्याचे लक्षण हें

१ गृहीत्वा २ सहस्रबाहुमरणदु खे ३ भूपालचरमहाशुक्रामरेण गर्भ स्थन ४ सस्थाप्य । ५ चित्रमतिज्येष्ठभ्राता शाडिल्य ६ स्वमठसभालकर णार्थ ७ रक्षित ८ आस्मिभारते ९ विश्वासवचन १० कटाह ११ सुबधुगुरु १२ स्वास्थ्यमगमत् ।

की, जळत्या चुलीवरील उकळते तूप असलेल्या कढईतून हातानें पुऱ्या काढून घेऊन तो तशाच कढत कढत खाईल म्हणून निश्चित रहा असें सांगून निर्ग्रंथ मुनीनें त्या दुःखित मातेचें सांत्वन केलें.

ततःप्रत्येत्य शाण्डिल्यस्तां नीत्वा ससुतां मठीम् ।
सुभौमनाम्ना शस्त्रैस्तत्प्रयोगैश्चायुजत्सुतम् १५ ॥

नंतर शांडिल्यानें परत येऊन मुलासह आपल्या बहिणीला मठांत नेलें त्याचें नांव सुभौम ठेऊन शस्त्रांचें सप्रयोग शिक्षण त्याला देण्यास सुरवात केली

रामो यस्याश्नतोऽन्नार्स्थुःभक्तदन्तौ.स ते रिपुः ।
जातो यतस्त्वेप्सुर्हितो निमित्तज्ञेन निर्ममौ ॥ १६ ॥

इकडे परशुरामाला निमित्तज्ञान सांगितलें कीं, तुम्ही मारलेल्या राजाचे दांत ज्याच्या प्रभावानें जेवीत असतांना भातासारखे होतील तो तुमचा शत्रु समजा तेव्हा आपलें हित इच्छिणाऱ्या परशुरामानें भोजनशाळा घातली

सत्र जहिर्योध्यायास्त परिव्राजकाकृतिम् ।
तत्राश्नन्त सैं निश्चित्य तथैवोर्च्छेत्तुमुद्यत ॥ १७ ॥

१ पश्चादागत्य २ शोभना मुनिपादपवित्रा भूमिमाश्लिष्य जात इति सुभू मौ भत्र । ३ भोजन कुर्वत यस्य पुम ४ कलमान्न भवेतु ५ स्वनिहतक्षत्रियदंता ६ आत्मनो हितवाञ्छक ७ निमित्तकुशलाख्येन रामो भणित ८ सत्र अन्नदानशाला निष्पादयामास ९ निदाडियतिवे षधारिण १० स चासौ न अश्नन् त तत्राश्नत ११ राम १२ मारयितु ।

अयोध्यानगरीच्या बाहेर त्यानें घातलेल्या भोजनशाळेत एकदा परिव्राजकाच्या वेषात असलेला सुभौम आला व त्यानें भात झालेलें ते दान खाल्लें नाहीत परशुरामाला हें वृत्त कळल्याबरोबर तो त्याला ठार मारण्यास उद्युक्त झाला

तत्कालसिद्धचक्रेण हतस्तेनेभवर्तिना ।

तपसा क्रीतचक्रिश्रीरसास्वादनलम्पट ॥ १८ ॥

तत्काल तेथें गधवारण हत्ती आला व चक्राहि निर्माण झालें त्या हत्तीवर बसून सुभौमानें त्या तपश्चर्येनें प्राप्त करून घेतलेल्या चक्रवर्ती पदाचें वैभव भोगण्यास चटावलेल्या परशुरामासह चक्रानें लढण्यास सुरवात केला व त्याला ठार मारलं

स सूपकारमन्येद्युर्दत्तवन्त मुदाम्लिकाम् ।

रसायनाव्हा तद्वैरिकोपितोऽघातयत्कुधी॰ ॥ १९ ॥

पुढें एकदा अमृतरसायन नामक आचार्यानें रसायन नावाची अम्लिका (एक भोज्य पदार्थ) सुभौमाला खाण्यास दिली असता स्वयपाक्याच्या शत्रूनीं चिथविल्यामुळें रागाचे भरात त्यानें त्यास ठार केलं

इम वध्यासमित्यात्तशल्योऽसौ पुण्यलेशत॰ ।

ज्योतिर्लोकेऽमरो वेरात्कुज्ञानी ज्योतिषोऽजनि॥२०॥

याला मी ठार मारीन असें निदान करून तो आचारी मेला व थोडे पुण्य बाकी असल्यामुळें ज्योतिर्लोकात ज्योतिष देव झाला

१ स चासौकारस्तत्काल २ गधगजारूढेन ३ नाम्नी ४ सूपकारशत्रु

दिव्यैःफलैःप्रवेश्याब्धि पोतेनामारयत्स्वय ।
प्राग्जन्माकृतिमादर्श्य वैर चोक्त्वाक्षिपन्मुने ॥२१॥

ज्योतिषदेव वैश्यरूपानें काहीं दिवस दिव्य फळें पुढे सुभौमाला आणून देऊ लागला राजाला त्याची चटक लागली पण आता ती मिळणें शक्य नाहीं तरी तुह्मा मजबरोबर वनात चला ह्मणजे अधिक मिळतील राजा फळाच्या आशेने त्याचेवर विश्वास ठेवून निघाला जहाजातून जात असता आपले पूर्वीचें आचाऱ्याचे रूप देवानें दाखवून सुभोमाला ठार मारलें

सुतो रामो जामदग्नी रौद्रयानादधोऽगमत् ।
सहस्रबाहुस्तत्पुत्रो लोभात्तिर्यग्गति गतौ ॥ २२ ॥

याप्रमाणे जमदग्नि मुनीचे मुलगे इंद्रराम व परशुराम रौद्रयानानें नरकात पडले व सहस्रबाहु आपल्या पुत्रासह लोभकषायामुळें तिर्यच गतींत जन्मले

राजपुत्रस्तपोऽत्रैकश्चकाराशयेशल्यवान् ।
सुकेतोः प्राप्य सौधर्म च्युतो चक्रपुरेशिनः ॥ २३ ॥

सुकेतु राजाच्या आश्रयाने पुंडलीकाचा जीव निदानपूर्वक तप आचरून सौधर्म नामक पहिल्या स्वर्गात देव झाला व तेथून तो भरतक्षेत्रात चक्रपुरच्या इक्ष्वाकुवंशाचा राजा वरसेन व राणी लक्ष्मीमती याच्या पोटीं पुंडलीक नावानें जन्मला

१ परुषवचोभिस्तिरस्कुर्वन् २ जमदग्नेः पुत्र ३ कृतवीर ४ जंबूद्वीपभरते ५ चित्ते शल्यवान् ६ मित्रवमसुदर्शनचरौ ।

इक्ष्वाकोर्वरसेनस्य तावभूता सुताविह ।
नदिषेणो नलः पूर्व पुडलीको हरि परः ॥ २४ ॥

त्याच राजाच्या वेजयती राणीपासून नदिषेण नळदेव जमल व पुडरीक वासुदेव होता

पद्मावतीमिन्द्रपुराधीश्वरोपेंद्रसेनजाम् ।
तेमूढवन्तमाकर्ण्य सुकेतुर्वरचक्रभृत् ॥ २५ ॥

इद्रपुरचा राजा उपेंद्रसेन याने आपली मुलगी पद्मावती पुडरीकाला दिली या लग्नाचें वृत्त ऐकून सुकेतूचा जीव जो निशुभ नामें करून चक्रपुरचा राजा झाला होता, फार सतापला

निशुम्भाख्य कुधा युध्यन्हतस्तेनाप सद्धिपन् ।
हरिस्तमःप्रभा राम‚शिवघोषाच्छिव गतः ॥ २६ ॥

तो पुडरीकाशीं लढण्यास गेला व त्याच्याकडून मारला जाऊन तम प्रभा नरकात गेला पुष्कळ वर्षे राज्यवैभव भोगून पुडरीकही त्याच नरकात गेला त्याच्या वियोगामुळें नदिषेणाला वैराग्य प्राप्त झाले, तो दीक्षा घेऊन तपश्चरण केल्यावर मोक्षाला गेला

इति श्रीअरनाथसुभौमचक्रिनन्दिषेणबलपुडलीकविष्णुतच्छत्रुनिशुम्भवृत्तोत्तरमष्टादशम् ॥ १८ ॥

प्राङ्मेरो कच्छकावत्या वीतशोकपुरेऽधिराट् ।
योऽत्र वैश्रवणो जज्ञे स सुगुप्तगुरोगिरा ॥ १ ॥

१ पुडरीक २ परिणातवत ३ अद्धचक्री चक्रपुरगोपकक्ष ४ युद्ध कुर्वन् सन् ५ पुडरीकेण ६ सन् ७ षष्ठनरक गत ८ जम्बूद्वीपपूर्वमदरस्य ।

जम्बूद्वीपात मेरुपर्वताच्या पूर्वेस कच्छकावती देशातील वीतशोकपुरात वैश्रवणनामक राजा राज्य करीत होता सुगुप्ताचार्याकडून त्यानें अणुव्रतें घेतलीं होतीं

उपात्ताणुव्रतोऽभ्यस्तरत्नत्रयविधानक ।
जातु वर्षागमे द्रष्टुं वनश्रेणीं व्रजन्वटम् ॥ २ ॥

तो रत्नत्रयव्रतधारी होता एकदा पावसाळ्याचे प्रारम्भीं वन शोभा पाहण्यास तो गेला असता त्यान एक वटवृक्ष पाहिला

पृथद्रोन्नत दृष्ट्वा नानापक्षिकुलाकुलम् ।
प्रशस्याग्रवन गत्वा स्वस्त्वागच्छन्निरीक्ष्य तम् ॥ ३ ॥

त्यावटवृक्षाला नव्याच विस्तीर्ण फांद्या होत्या व बुंधा फार मोठा होता त्यावर अनेक जातीच्या पक्ष्याच थवे होते वनशोभा पहात तसाच तो पुढे गेला परतताना त्यानें तो वटवृक्ष पुन्हा पाहिला.

विद्युता भस्मित प्राप्तवैराग्योऽनुचरस्तप ।
श्रीनागयतिसान्निध्ये तीर्थकृत्त्वमुपार्ज्य च ॥ ४ ॥

त्यावर वीज पडून तो छिन्नविच्छिन्न झाला त्यामुळे त्याला वैराग्य झाले त्यान श्रीनागमुनीजवळ दीक्षा घेऊन तपश्चरण केले व तीर्थंकर नाम कर्म बांधलें

६ उपात्त सुगुप्ताचार्याच्या ग्रहीत अणुव्रत येन । ७ समूह व्याप्त ।

प्राप्तोऽपराजित तस्माच्च्युतोऽत्रे मिथिलापते ।
वंड्गे कुम्भस्य पुत्रोऽभदिक्ष्वाकोः स्वर्करग्रहे ॥ ५ ॥

समाधिमरण साधल्यानतर तो अपराजित नामक अनुत्तर निमानात अहमिंद्र झाला पुढें याच भरतखडात वगदेशात मिथिला नगरीचा इक्ष्वाकुवशाचा राजा कुभ व राणी प्रजावती याच्या पोटीं मल्लिनाथ नामें करून तो जन्मला

पुरोपशोभा दृष्ट्वासौ श्रिय स्मृत्वापराजिताम् ।
विरक्तस्तपसार्हन्त्य प्राप्तो मल्लि पुनातु न. ॥ ६ ॥

आपल्या लग्नासाठीं शृगारलेल नगर पाहून व अपराजित स्वर्गातलि वैभव आठवून मल्लिनाथाना वैराग्य उत्पन्न झालें व दीक्षा घेऊन धर्मतीर्थ प्रवर्तित केल्यानतर त्यानीं अर्हत्पद मिळविलें ते मल्लिनाथ तीर्थंकर आमचें रक्षण करोत

श्रीपुरेऽभूत्सुकच्छाया प्रजापालोऽन्र साश्रितः ।
उल्कापातान्छैवगुप्त तपो भुक्त्वाच्युतेन्द्रताम् ॥७॥

याच जबूद्वीपात सुकच्छा देशातील श्रीपुरचा प्रजापाल नामक राजा होता एकदा उल्कापात पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झाले शिवगुप्त जिनराजाजवळ त्याने दीक्षा घेतली व बरीच तपश्चर्या करून तो अच्युत स्वर्गात देव झाला

---

१ भारत २ वगदेशे ३ प्रजावतीगर्भे ४ त्रिभुवनराजकन्यया सह विवाहे सति । ५ दृष्ट्वा ६ शिवगुप्ताचार्येण प्रोक्त शैवगुप्त

काशीशे पद्मनाभस्य पुत्रोऽस्यं तृतीयेऽजनि ।
चक्री पद्मोऽ³ निलयात्सयमेच्छुः सुकेतुना ॥ ८ ॥

तेथून तिसरा जन्म त्याने काशीचा राजा पद्मनाभाचे पोटी पद्म नावानें घेतला तो चक्रवर्ती झाला पुष्कळवर्ष राज्यवैभव भोगल्यावर एकदा आलेले ढग एकाएकीं नाहींसे झालेले पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झाले तेव्हा सुकेतूनें त्याला पुष्कळ नास्तिक विचार सांगून परावृत्त करण्याचा प्रयत्न केला

कुलवृद्धेन चार्वाकमतनेत्स्त प्रवो य तम् ।
सुकेत्वादिनृपै सत्रा तपस्तेपे शिवोऽभवत् ॥ ९ ॥

पण पद्म चक्रवर्तीने चार्वाकादि नास्तिक मताचे खडन करून समाधिगुप्त नामक जिनराजाजवळ सुकेतु वगैरे राजासह दीक्षा घेतली आणि तो बराच तपश्चर्या करून मुक्त झाला

वीरोऽ योध्याधिपोऽमात्याद्विरम्यैतत्सुताविमौ ।
श्रीयोग्याविति तौ त्यक्त्वा स्नेहेन स्वानुजाय सः १०

अयोध्येच्या राजास दोन पुत्र होते पण त्याच्यावर राजाचे प्रेम नसल्यामुळें त्याने आपल्या भावाला युवराजपदावर बसविले

यौवराज्यपद प्रादात्ततस्तौ कुपितौ भृशम् ।
मत्रिणानेन तत्रात्रा निषिद्धावित्यत श्रितौ ॥ ११ ॥

१ काशानृपस्य २ भवे ३ मेघ ४ चावाकमतत्यागानतर सह ५ सिद्धो मुक्तात्माभवत् ६ पिशुनाम्न ।

शिवगुप्ताद्धमंतीर्थं तप सौधर्ममापतु ।
तत्राद्योऽग्निशिखस्त्वाकूकाशशिोऽभूत्सुतो वलः ॥१२॥

हें कृत्य आमात्याचच आहे अशी राजपुत्राची ठाम समजत होऊन त्यानीं त्याच्याशीं वेर वागले पुढे त्यानीं शिवगुप्त मुनि-जवळ दीक्षा घेऊन तपश्चरण केले आणि समाधिमरण साधून सौधर्म स्वर्गांत सुविशाल नामक विमानांत देव झाले तेथून काशीचा राजा अग्निशिखाला अपराजिताराणी पासून एक व केशवती राणी पासून एक असे दोन पुत्र झाले

नंदिमित्रो हरिर्दत्त श्रीन्द्रोऽन्यो मंदिरे पुरे ।
मंत्री खेद्रो वलीन्द्राख्य सोऽभूत्क्षीरोदसञ्ज्ञकम् १३

नन्दिमित्र बलदेव झाला व दत्त वासुदेव झाला आमात्याचा जाव विजयार्धे पर्वतावर मन्दर नामक नगराचा बलींद्रनामक राजा झाला

याचमाने। गज लब्धमहाविद्येन मातुलात् ।
दत्तानागाद्धत सोऽन्त्य श्वभ्र सारिपलोऽन्युतिमैं

नन्दिमित्राजवळ क्षीरोद नामक हत्ती होता. तो बलींद्राने मागाविला तुमच्या दोन मुली आम्हाला द्याल तर हत्ती देण्याचे पाहू असे उत्तर त्याना पाठविल्यामुळे बलींद्र रागावला व तो लढण्यास आला दत्त वासुदेवाची आई केशवती राणीचा भाऊ केसरी

१ श्रीधमनाथसतान २ आग्नाशखनाम्नो नृपस्य। ३ विशुनमीचर ४ दक्षिणश्रेणीसुरकांतारपुराधिपात ५ मुर्छि ।

विक्रम नावाचा सुरकांता नगरीचा राजा होता या मामापासून सिंहवाहिनी व गरुडवाहिनी या दोन विद्या त्याना मिळाल्या व याचे जोरावर दत्तानें त्या बलवाला ठार मारले नंतर तपदि केला व तो सातव्या नरकात गेला त्यामुळे खिन्न होऊन नंदिमित्रानेहि सभूत-भगवानाजवळ दीक्षा घेतली व तपश्चरण करून मोक्षाला गेला

इति श्रीमल्लिनाथतीर्थंकरपद्मचक्रीनंदिमित्ररामदत्तारयकेशवतच्छ्रुवलीद्रचरित्रावसानमेकोनविंशम् १९.

हरिवर्मात्र चम्पेश सर्वज्ञानन्तवीर्यतः ।

तत्त्व श्रुत्वास्तसङगोऽभूत्प्राणतेन्द्रोऽन्त्यनामयुक् ॥१॥

अंगदेशातील चंपापुरीत हरिवर्मा नावाचा राजा होता अनंतवीर्य मुनिराजापासून बोध घेऊन त्याने दीक्षा घेतली षोडश-भावनाचें चिंतन करून त्यान तीर्थंकर नामकर्म बांधले समाधि-मरण साधल्यानतर तो प्राणत नामक चौदाव्या स्वर्गात इंद्र झाला.

हरिवंशे सुमित्रस्य पुत्रो राजगृहेशिन. ।

स भूत्वा क्ष्माभवत्न्प्रगजितास्त्रुवनरमृते. ॥ २ ॥

राजगृह नगरींत हरिवंशाचा राजा सुमित्र राज्य करीत होता त्याच्या पट्टराणीचे नाव सोमा तिच्या पोटी मुनिसुव्रतनाथ जन्मास आले एकदा मेघाचा गडगडाट सुरू झाला तेव्हा जंगलाचें स्मरण होऊन राजवाड्यातील हत्तीने खाणपिणें साडून दिले

१ साम गर्भे ॥

गज ग्रासमगृण्हन्त श्रावयित्वा पुराभवम् ।
आसीत्तालपुरेशस्त्व नाम्ना नरपतिर्नृपः ॥ ३ ॥
कुधी कुपात्रदानेन जातो हस्ती वन स्मरेः ।
न प्राग्वृत्तमिति प्राप्यै श्रावकत्व विरक्तवान् ॥ ४ ॥

ते वृत्त ऐकून मुनिसुव्रतनाथानीं पूर्वभवावली सांगितली हे हत्ती तू तालपुरचा नरपति नामक राजा होतास कुपात्रीं दान दिल्यामुळें या जन्मीं गज झालास वनाचें स्मरण तुला होत आहे, पण पूर्व जन्म जाणित नाहीस तेव्हा आता श्रावकाचीं व्रतें घे तेव्हा गजानें तीं व्रत घेतला

प्रपत्र साम्य कैवल्य लब्ध्वा तीर्थ व्यधादसौ ।
मुनिसुव्रतनाथोनःसुव्रताय प्रसीदतान् ॥ ५ ॥

मुनिसुव्रतनाथानाहि हत्तीच्या व्रतग्रहणामुळे वैराग्य प्राप्त झाले बरच तपश्चरण केल्यावर त्याना केवलज्ञान झालें धर्मतीर्थ प्रवर्तित करून जे मोक्षाला गेले ते मुनिसुव्रतनाथ सुव्रतासाठीं आम्या वर प्रसन्न होवोत

नराभिर्रामेऽनताहत्तीर्थ नरपुरेश्वरः ।
सनत्कुमार तपसा प्राप्य भोगपुर प्रभौ ॥ ६ ॥

अनतनाथ तीर्थकराच्या वेळी नरपुरनगरीचा राजा असलेला जाव समाधिमरण साधून सनत्कुमार नामक तिसऱ्या स्वर्गात सुवि शाल विमानात देव झाला तेथून भोगपुरचा राजा पद्मनाभ व राणी ऐरा याच्या पोटीं तो जीव हरिषेण नावानें जन्मला

१ स्मरसि २ न स्मरसि ३ प्रापयित्वा ४ मनात्र ५ तृतीय स्वर्ग ॥

इक्ष्वाकोःपद्मनाभस्य हरिषेणोऽभवत्सुतः ।
तत्पितानन्तवीर्यशाद्यति सं श्रावकोऽप्यभूत् ॥ ७ ॥

अनन्तवीर्य भगवान् मनोहर उद्यानात आले असता त्यांच्या जवळ पद्मनाभ राजानें दीक्षा घेतली व हरिषेणानें श्रावकव्रतें घेतलीं

चक्रादीन्यसिधस्तस्य पितुःकेवलसम्भवे ।
त प्राप्यर्चितचक्रोऽसौ चिद्रत्नान्यापसप्त च॥ ८ ॥

पद्मनाभाला जेव्हा केवलज्ञान झालें तेव्हा हरिषेण चक्रवर्तीच्या आयुधशाळेंत चक्र छत्र, तलवार व दंड आणि कोठारात काकिणी, चर्म व मणि अशी एकदर सात अजीवरत्नें निर्माण झालीं व सात सजीवरत्नेंहि प्राप्त झालीं

निधीन्नदीमुखोत्थाश्च गणवद्धामरार्पितान् ।
भुक्तश्रीर्जात्वसौ राजा कृतनन्दीश्वरार्चनः ॥ ९ ॥

गणबद्ध नामक देव नदीच्या मुखातील नऊनिधि संपत्ति घेऊन आले या सर्व देणग्याचा स्वीकार करून चक्रवर्तीपदाचा उपभोग घेतला व नंदीश्वराचें पूजन करता झाला

अन्तेऽन्हु पोषित सौधतलस्थो ग्रहण विधो ।
दृष्ट्वाचद्दीक्ष.श्रीनागात्तपसान्त्या दिव गत'॥

अनशन व्रत करून गच्चीवर बसला असता चद्रग्रहण पाहून पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें सीमंत पर्वतावरील श्रीनागमुनि

१ यतिरभूत् २ हरिषेणचक्री ३ सर्वार्थसिद्धि ॥

जवळ दीक्षा घेऊन तपश्चरण केल्यावर तो सर्वार्थसिद्धि स्वर्गाला गेला

जातौ दाशरथी रामलक्ष्मणौ बलकेशवौ ।
तद्वृत्त बहुवक्तव्यमित्यतःपृथगुच्यते ॥ ११ ॥

दशरथ राजाला राम व लक्ष्मण नामक बळदेव व वासुदेव झाले ते वृत्त फार मोठे आहे म्हणून ते स्वतंत्रपण सांगितलें जात आहे

॥ अथ रामायणम् ॥

जातोऽत्रान्त्यतनो रत्नपुरे गङ्गःप्रजापते ।
सुश्चन्द्रचूलस्तन्मित्र विजयाख्यश्च, मन्त्रितुक् ॥१२॥

याच भरत क्षेत्रातील मलयदेशात रत्नपुरचा प्रजापति व राणी गुणकांता याना चंद्रचूल नामक मुलगा झाला त्याचें प्रेम सचिवाच्या विजय नामक पुत्रावर फार होत

विवाह्यमाना श्रेष्ठिना श्रीदत्तेनातिशायिनीम् ।
कुबेरदत्ता श्रुत्वासौ समित्रो लातुमुद्यत ॥ १३ ॥

रत्नपुरचा नगरशेट कुबेराने आपली मुलगी कुबेरदत्ता त्याच नगरातील वैश्रवणशेठ व गौतमा याचा मुलगा श्रीदत्त याला देण्याचें ठरविले ती फार सुंदर असल्यामुळे तिला पळवून आणण्यासाठी विजय नामक मित्रासह चंद्रचूड निघाला

१ चरमशरीरस्य राम अते भवा अंत्य तनुर्यस्य स ४ कुबेरस्य व गिनयुक्ती ३ गौतमावैश्रवण पुत्रेण ४ महापापिष्ठ स्यानुचरात् ' स्वसात्कर्तुं ।

वणिक्पूत्कारतो राज्ञादिष्टेन पुररक्षिणा ।
जिघांसितः स्वयं हन्तुं तं जित्वा मन्त्रिणो नृपम् १४
वध्यावेवेति सर्वेध महाबलगणेशिना ।
सयमे लान्ततरतीव्र तपर्स्यन्पुरुषोत्तमम् ॥ १५ ॥

सर्व वाण्यानीं राजाकडे तक्रार केल्यावर राजानें ग्रामरक्षकास त्या दोघा युवकाचा वध करण्याची आज्ञा दिली पण ग्रामरक्षकाने त्याना जिंकून राजाकडे आणलें प्रधानान त्या दोवा युवकाना महाबल गणधराकडे नेले. महाबलगणधराकडून ते दोघे मारले गेले अर्थात् त्याना दीक्षा दिली. दीक्षेनतर ते खडतर तपश्चरण करू लागले

जित्वा दिशं स्वनगरं विशन्तं वीक्ष्य केशवम् ।
ईदृग्भूयामितीष्टश्रीस्तृतीयं कल्पमापिवान् ॥ १६ ॥

तेथाल सोमप्रभ नामक राजाला सुदर्शना राणीपासून सुप्रभ व सीताराणीपासून पुरुषोत्तम असे पुत्र होते ते दोघे प्रतिनारायणाला मारून आले होते त्या केशव पुरुषोत्तमाला दिग्विजय करून येताना पाहून चद्रचूलमुनीने आपणहि असे व्हावे असें निदान बाधले मेल्यावर तो सनत्कुमारनामक स्वर्गात कनकप्रभ विमानात विजयनामकदेव झाला व विजय मुनि मेल्यावर त्याच स्वर्गातील मणिप्रभविमानात मणिचूलनामक देव झाला

[१] हंतु वांछित २ कुमार ३ मारितौ गणशिना ४ प्रयत्नाविष्ट यथा भवति तथा ५ सम्यग्यमभूमिं श्मशान पक्षे ऽयमभूमिं चारित्र प्राति ६ तप कुर्वन् चद्रचूल । ७ अनतजिनतीर्थे वीक्ष्य ८ इष्ट श्रीयस्य ।

ततःकाश्यां सुबालायां देव्यां दशरथाद्बल ।
रामोऽभूद्विजयाङ्कोऽन्ये.कैकय्या लक्ष्मणो हरिः ॥१७

पुढें काशी नगरीचा राजा दशरथ व राणी सुबाला याच्या पोटीं।मन्त्रिपुत्र।विजयचा जीव रामनामें करून जन्मला. त्याच राजाला केकयीराणीपासून राजपुत्राचा जीव लक्ष्मण नावाने झाला राम बलदेव होता व लक्ष्मण वासुदेव

महाकालासुरीभूतस्तपसा मधुपिङ्गलः ।
जज्ञेऽहन्सुलसांवरात्सामात्य सगर द्विजैः ॥ १८ ॥

पूर्वी चक्रवर्ती हरिषेण तपानें सर्वार्थसिद्धिमध्यें जन्मल्यावर हजार वर्षांनीं अयोध्यानगरींत सगर नामें राजा झाला सुलसा नेत्रीच्या स्वयंवरास तो गेला असता मधुपिंगल नामक एक सुंदर कुमार तेथें आला होता तेव्हा मत्सरग्रस्त होऊन त्याला त्याने दूषित लक्षणाचा म्हटलें होतें त्यामुळें चिडून मधुपिंगल स्वयंवरमंडपातून चालता झाला व त्यानें खट्टु होऊन दीक्षा घेतली मेल्यानंतर तो महाकाल नामक व्यंतर देव झाला तो सगराच्या वंशाचा अमात्यासह नाश करण्यास सज्ज झाला व्यंतरदेव ब्राह्मणाचा वेष घेऊन सगराकडे येऊन म्हणाला तुझ्या शत्रूचा नाश व्हावा व राज्यलक्ष्मी वाढावी अशी तुझी इच्छा असेल तर तू यज्ञ कर मोहित होऊन सगरानें यज्ञ केला व नरकात पडला

१ तृतीयकल्पात् । २ चन्द्रचूल ३ द्विजवेषधारी महाकालासुर स्वयं ब्रह्मा भूत्वा पवत आच. र कृत्वा शत्रुच्छेदलक्ष्मानिमित्तयज्ञे हन्तिस्म ।

अस्मत्पुरी पुरेत्येत्य सतुग्दशरथोऽवसत् ।
आयोध्या भरत देव्यां शत्रुघ्न जात्वजीजनत् ॥१९॥

राजानें काशी सोडून आपल्या वडाच्या अयोध्येत वास्तव्य केलें त्याला एका राणीपासून भरत नामक पुत्र झाला व दुसऱ्या एका राणीपासून शत्रुघ्न झाला.

भारते धातकीखण्डे प्राचि सारसमुच्चये ।
देशे नाकपुरे राजा नरदेवो वृषश्रुतेः ॥ २० ॥

धातकीखंडात भरतक्षेत्रातील सारसमुच्चय देशात नाकपुरचा राजा नरदेव नामक होता. त्याने धर्मोपदेश ऐकून अनंत गणधराजवळ दीक्षा घेतली

प्रव्रज्याग्र तपः कुर्वन्खगेट्चपलवेगत ।
कृत्वा निदान सौधर्म गत्वाऽतोऽजनि रावण ॥२१॥

त्यानें उग्र तप केलें पण चपलवेग विद्याधराला पाहून त्याचें वैभव आपणाला असावें असें निदान केलें व मेल्यानंतर सौधर्म स्वर्गात देव झाला तोच पुढे रावण झाला

पौलस्त्य सप्रियो स्नु सोऽगाद्रूप्याद्रिकानने ।
विद्यासि युवता तत्रालकेशामितवेगजाम् ॥ २२ ॥

जंबुद्वीपात भरतक्षेत्रात विजयार्ध पर्वताच्या दक्षिणश्रेणीत मेघकूट नामक नगर आहे तेथ विनिमाच्या वंशातील सहस्रग्रीव

१ पुरा पूर्वं एवा पुरी अस्मदाया इति वाराणसीं आगत्य २ पूर मदर ३ अनतारयगणेशात् ४ पुलस्त्यस्य अपत्य मेघश्रिया ।

विद्याधर राज्य करीत होता त्याच्या पुतण्यानें त्याला हाकलून दिल्यावर तो लंकापुरीस जाऊन राज्य करू लागला. त्याचा मुलगा शतग्रीव याचें नंतर याचा मुलगा पंचाशद्ग्रीव गादीवर बसला त्याचें नंतर पुलस्त्यानें राज्य केले त्याच्या राणीचें नाव मेघश्री याना दशानन नामक पुत्र झाला एकदा दशानन भार्येसह रूप्याद्रिकाननात गेला असता अलकापुरच्या अमितवेग राजाची मुलगी मणिमती विद्यासिद्धि करीत बसलेली त्यानें पाहिली

द्वादशाब्दोपवासार्तां दृष्ट्वा मणिमतिं क्षणात् ॥
कामार्तोऽविघ्नयदस्यैषापि वध्यासमात्मजा ॥ २३ ॥

बारावर्षे अनशनव्रत करीत असलेल्या त्या मणिमतीला पाहताच दशानन कामार्त झाला व तिच्या व्रतात त्यानें विघ्न आणले तिनें संतापून असें निदान बांधलें कीं, मी याची मुलगी होऊन याला ठार मारीन

भूत्वेममिति संकल्पाज्जाता मन्दोदरीसुता ।
तज्जन्मदिनभूकम्पाद्युत्पातात्स्वमृतिं विदन् ॥ २४ ॥

त्या संकल्पाप्रमाणें ती मंदोदरीची मुलगी झाली ती जन्मल्यावरावर भूकंप उत्पात वगैरे होऊन अनेक उपद्रव झाले तेव्हा ही राजाच्या मुळावर आली आहे असें ज्योतिषानें सांगितले

नीत्वेमां क्वापि मुञ्चेति लङ्केण्मारीचमादिशत् ।
तन्मुक्तां वीक्ष्य तद्गर्भमञ्जूषां मिथिलावने ॥ २५ ॥

१ विद्यासिद्धयर्थशयत् २ आदिशब्दाद्भूभेददिवातारारात्रींद्रायुधजिनप्रतिमाचलनादि । ३ मारीचि मन्त्रिणा मुक्ता ।

त्या दुष्ट दशाननानें तिला कोठें तरी नेऊन सोडण्याची आज्ञा केली एका पेटींत पुष्कळ द्रव्य व पत्रासह तिला ठेऊन मारीचानें नेली व मिथिलानगरात दूर नेऊन ती पेटी पुरली

कर्षद्भिस्तद्भुव सीरै सौधायानीय ढौकिताम् ॥
उद्घाट्य जनको लेखाज्ज्ञाततत्वो ददौ मुदा॥ २६ ॥

देवयोगानें त्याच जागीं घर बाधण्यासाठीं लोक जमीन नागरू लागले असता त्याना ती पेटी सापडली व त्यानीं ती जनक राजाला नेऊन दिली पेटी उघडल्यावर पत्रावरून जनकाला सर्व कळले

सीताख्या वसुधादेव्यै पण्डिता सा पुपोष ताम् ॥
सोपि भूगेहगा प्रेम्ला गुणयन्ती कला कला ॥ २७ ॥

त्यानें आनदानें ती मुलगी वसुधाराणीचे स्वाधीन केली तिचे नाव सीता ठेऊन तिचें ती सवर्धन करू लागली व त्या बरोबर तिच्या कलाहि वाढू लागल्या

ता यौवनोल्लासतुङ्गा याचमानेषु भूरिषु ।
दृष्ट्वेमा जनकोऽन्येद्यु.सदस्यूचे चमूंपतिम् ॥ २८ ॥

तारण्याच्या उल्हासानें वाढत चाललेल्या तिला पाहून बरेच जण तिला मागणी घालू लागलेले पाहून सभेंत राजा कुशलमतीला म्हणाला

१ हलै २ आवासनिमित्त ३ मारिचि मणिणी मुत्ता ४ पडिता ५ यथा रावणो न वेत्ति ६ मनोहरा ७ कुशलमति सज्ञ ।

यज्ञे हुता प्राक्सुलसावाजीभसगरादयः ।
सदेहा स्वर्ययुरिति श्रूयते तत्क्रियेत सः ॥ २९ ॥

पूर्वी यज्ञात सगर, सुलसा, हत्ती, घोडे, हुत केले म्हणून ते सदेह स्वर्गाला गले असें ऐकिवात आहे म्हणून तो यज्ञ करावा

तच्छ्रुत्वाख्यत्स साध्वेतत्किंत्वेप विधिरासुर ।
विहन्यते नागखगैर्ध्रुवं शङ्कात्र रावणात् ॥ ३० ॥

राजाचे बोलणे ऐकून कुशलमति म्हणाला हा विचार चांगला आहे हा यज्ञ महाकालासुरानें सांगितला आहे त्याचा नाग, खग वगैरे वंशाचे लोक व रावण विध्वंस करील अशी शंका आहे

सीता रामाय दास्याम इत्युक्त्वा रामलक्ष्मणौ ।
तद्रक्षार्थं तदानेयो मिथिलेशस्तदाऽमंस्त ॥ ३१ ॥

रामाला आम्ही सीता देऊं असें सांगून रामलक्ष्मणाना यज्ञ रक्षणासाठीं आणावे कुशलमतीचें हें बोलणे जनकाने मान्य केलें

दूतात्तदुक्तं श्रुत्वा तैं कोशलेशो व्यचारयत् ।
ते च श्रेयोऽनुबन्धित्वात्तदापुंर्व्युभजन्मरेवम् ॥ ३२ ॥

कोशल देशाला दूत आमंत्रणासाठीं पाठविण्यात आला दशरथ राजानें सल्लामसलत केली सर्वांची संमति मिळाल्यानंतर त्यांना पाठविण्याचें ठरलें

१ महाकालासुरेण प्रोक्त २ विघ्नते ३ जिनशासनपक्षपातीयैनागैः खगैनायानुग्रहस्मृपान् ४ चमूपतिवाक्यमभ्युपगच्छतिस्म ५ जनक सदृश ६ पुरोहितमंत्रिप्रमुखैः सह ७ दशरथ ८ आता ९ रामलक्ष्मणयोर्यज्ञरक्षार्थं मिथिलाया प्रयाण १० मन्यते स्म ११ ह्याचप्रुरापानापविभागेन

वैराग्यक्षान्त्यनशनै कामक्रोधोदराग्निषु ।
हुतात्मयज्ञ निर्वान्ति वनस्थाःश्रमणा इति ॥३३॥

कामाग्नि, क्रोधाग्नि व उदराग्नामध्ये वनात राहणारे श्रमण अनुक्रमानें वैराग्य, क्षाति व अनशन या आहुती देऊन आत्मयज्ञ करतात व मुक्त होतात हा आर्षयज्ञ होय

अ । ऽनार्षः स यत्रार्हद्गणिकेवलिवर्ष्मणाम् ।
सस्कारानिषु गन्धादीन्हुत्वा सिध्यन्ति गेहिन ॥३४

तीर्थंकर, गणधर व इतर केवलींच्या शरीराच्या सस्काराग्नींत गधादिके करून गृहस्थ यज्ञ करून सिद्ध होतात हा अनार्ष यज्ञ होय असे हे यज्ञाचें आर्ष व अनार्ष नामक दोन प्रकार आहेत.

हिंसायागन्तु सगरत्रिश्वभ्वादिद्विषा व्यधात् ।
दुर्गत्यै पर्वतमुखेनासुरस्तत्स दूष्यताम् ॥ ३५॥

राजा सगर व त्याचा मत्री विश्वभू वगैरेचा द्वेष्टा महाकाल नामक व्यतरदेवाने त्याना दुर्गति प्राप्त व्हावी म्हणून पर्वताच्या द्वारें हिंसात्मक यज्ञ सुरू केले ते दुर्गतिलाच कारण होतात क्षरिकदम्ब ब्राह्मणाजवळ त्याचा मुलगा पर्वत, नारद नामक परदेशी विद्यार्थी व राजपुत्र वसु विद्यापारगत झाले पर्वत शद्वाचे अर्थ विपरीत करीत असे त्यामुळें तो टीकेस पात्र होई

१ नृलोके सिद्धा सिद्ध्यन्ति सेत्स्यन्ति २ तीर्थंकरगणधरेतरसर्वज्ञ शरीराणा हुत्वा विधिवत्प्रयुज्य सिद्ध्यन्ति क्रमण मुच्यते ३ सगरमन्त्रिमदोदरप्रमुख ४ अश्रद्धेयतया रामस्योपदिश्यता ।

अजैर्होतव्यमित्यत्र नारदेन तिरस्कृतै ।
पर्वतोऽसुरतो यज्ञे तीर्थे सोऽघातयत्पशून् ॥ ३६ ॥

तीन वर्षांच्या जुन्या यवधान्यानें यज्ञ करावा कारण त्या यवाना अंकुर फुटत नाहींत व ह्मणून ते हिंसेस कारण होत नाहीं असा नारदानें अर्थ केला अज ह्मणजे यव नसून बकरा हाय व होमात त्याचा बळी द्यावा असा पर्वताने अर्थ केला व तो यज्ञात पशूचा घात करू लागला त्यामुळें पर्वत सर्वांकडून तिरस्कारला गेला

महाकालश्चतु'षष्टिसहस्रासुरराट्शठ ।
'त कृत्वाध्यापयत्षष्टिमृच्सहस्राण्यथर्वणि ॥ ३७ ॥

महाकाल व्यंतरदेवानें अथर्ववेदात साठ हजार ऋचा बनवून पर्वताला पढविल्या

वसु'श्वभ्रमजैश्छागैरिति साक्ष्यौ सपर्वतः ।
सर्वार्थसिद्धिं चाहिंसाधर्मेण नारदोऽगमत् ॥ ३८ ॥

वसु राजानें मोहवश होऊन पर्वताच्या मतासच रुकार दिला ते सर्व नरकात गेले अहिंसाधर्मामुळ नारद मात्र सर्वार्थसिद्धिनामक स्वर्गाला गेला

रामोऽथ सर्वसामग्र्यापित्रादिष्ट सलक्ष्मणः ।
गत्वा विदेहास्तद्भर्तु क्रतु निघ्राप्य तत्सुताम् ॥ ३९ ॥

१ यवबीज च निवपमजमित्यभिधीयते । तद्विकारेण सप्तार्चिमुखे देवाचन विदु २ क्षीरकदबोपाध्यायशिष्येण देशातरायातेन ३ शिष्टसभाया परिसमक्ष प्रमाणबलेन निगृहीत । ४ त पवत पाठयति स्म ५ साक्षीदानेन ६ जनकस्य ।

दशरथाच्या आज्ञेवरून सर्व सामग्रीसह रामहि लक्ष्मणाला बरोबर घेऊन विदेह देशाला गेला तेथील जनक राजाला यज्ञात मदत करून त्याच्या मुलीशीं लग्न करून आला

विवाह्योढश्रिय प्राप्त साकेत परिणायितः।
तातेनान्या राजकन्याःसप्त षोडश लक्ष्मण ॥ ४० ॥

लग्नानतर राम अयोध्येला परत आला तेव्हा वसतऋतु सुरु झाला दशरथानें आणखा सात कन्याशीं रामाचे लग्न लावलें व सोळा कन्याशीं लक्ष्मणाचें लग्न लावलें

दैवोदितोदित कार्य गत्वा कुर्वीत सानुज :।
इति रामेण विज्ञप्तोऽमुञ्चद्युक्त्योदित पुन ॥ ४१ ॥

लक्ष्मणासह रामानें क्षत्रियोचित दैवकार्य केलें काशींत राज्य स्थापण्यासाठीं जाण्यास रामानें परवानगी मागितली असता प्रथम मोहानें दशरथानें ती नाकारली पण युक्तानें समजाविण्यात आल

राज्येऽभिषिच्य त तातो यौवराज्ये च लक्ष्मणम्।
विभूतत्तौवधिष्ठार्ये काशीमत्युदितो भृशम् ॥ ४२ ॥

दशरथानें रामाला राज्याभिषेक केला व लक्ष्मणाला युवराज-पद दिलें आणि आता काशींत राज्य स्थापा म्हणून दशरथानें त्याना सागितलें तेथें त्याची अतिशय उन्नति झाली

गत्वा नन्दनवच्चित्रकूटारण्ये जातु तद्वने।
क्रीडित्वा प्रेयसीयुक्तौ स्थिताविन्द्रप्रतीन्द्रवत्॥ ४३ ॥

१ गुरुपरपरायातकार्ये २ क्षत्रियधर्मादिसमर्थनोपपत्त्या ३ तत्तस्माद्राज्याभिषेकानतर ४ उद्दिश्य काश्यामधिष्ठात यमेवेति सकल्प्य।

काशींत राज्य स्थापून नदनवना प्रमाणें सुदर चित्रकूट वनात राण्यासह इद्र व प्रतींद्राप्रमाणें रामलक्ष्मण क्रीडा करते झाले

नारदस्तौ तथा दृष्ट्वा चरणैषी प्राप्य रावणम् ।
प्रलोभ्य सीतारूपोक्त्या चक्रे त हर्तुमुत्सुकम् ॥४४॥

कलहप्रिय नारदाने त्याना तसे आनदमग्न पाहिले व रावणाकडे जाऊन सीतेच्या रूपाची त्याच्यापुढे इतकी स्तुति केली कीं तो लोभाविष्ट होऊन तिचे हरण करण्यास उत्सुक झाला

मुक्तया सूर्पणखया वृद्धयान्वीक्ष्यबोधिताम् ।
सीता हृता समारीच'पुष्पेकणासदत्स खे ॥ ४५ ॥

त्याने मारीचाशीं चर्चा केली व शूर्पूणखेला सीताहरणाचें कामावर पाठविले त्या म्हाताऱ्या शूर्पूणखेने सीतेला शोधून काढली ती रामावर पूर्ण अनुरक्त असून शीलवती आहे असे तिने रावणास सागितलें तेव्हा तो स्वत चिढून पुष्पक विमानात बसून मारीचासह निघाला

तेन मारीचहेमैणात्सा रामेण वियोजिता ।
तद्रूपेणाश्वगत स्व नीत्वा शिबिकया वनम् ॥ ४६॥

मारीचानें हेमभृगाचें रूप घेऊन रामाला सीतेपासून मृगया मिषानें दूर नेलें आणि रावणानें रामाच्या रूपानें येऊन पालखींतून सीतेला नेलें

१ मारीचेन सह मन्त्रयित्वा प्रषितया २ पतिव्रतात्वन परीक्ष्य बोधिता सीता तद्वचनाविरक्ता ।

तद्वृत्त आविता शोकान्मूर्च्छितान्मूर्च्छये लोभिता ॥
खगीभिरुज्झवागुक्तौ रामक्षेमश्रवावधि ॥ ४७ ॥

एकंत आल्यावर रावणाने रामरूप सोडलें तेव्हा त्याला पाहून ती मूर्च्छित झाली ती शुद्धीवर आल्यावर विद्याधर स्त्रिया तिची समजूत घालू लागल्या पण रामाचे कुशल कळेपर्यंत मी काहीं बोलणार नाही असे म्हणून तिनें मौन धारण केले

तदोत्पातोदयाद्दानैशासत. पथ्यमाक्षिपत् ।
शस्त्रशाला द्विचक्रो नाज्ञासीत्स द्विगुणोदय ॥४८॥

तेव्हा लंकेत सर्व उत्पात होऊ लागले रावणाच्या आयुध शाळेंत उत्पात करणारे चक्ररत्न निर्माण झाले त्या चक्राचे फळ त्याला माहीत नव्हते त्या सतीचा स्वीकार करून दक्षिणाच्या रावणाला दिला सोडून देणेंच पथ्यकर आहे असेंहि सुज्ञानीं सांगितलें

गृहीत्वा रोहिणीं राहौ गतेऽभ्राम्यन्छशीत्यहम् ।
स्वप्नेऽद्राक्षमिति प्रश्नाद्दृह्न्वा जानकी गते ॥ ४९ ॥

इकडे मायामृग नाहींसा झाल्यावर राम चित्रकूटवनात परत आले व सीता तेथें नाहीं असे पाहून दु खी झाले त्या रात्री दशरथाला स्वप्न पडले कीं राहून रोहिणीला नेल्यावर चंद्र उगाच

१ चेतना प्राप्य २ प्ररोचनावाक्यै स्वराज्यादिक प्रतिदर्शितलाभ सा अधोमुखी ३ त्यक्तराजाता मौनेन स्थिता ४ अह उक्त भवामि राम कुशलवार्ताश्रवणानतर अह ब्रुव नान्यथा ५ ग्रहण । सीतास्वीकरणकपकस्य ६ माह । ७ द्वितीय रथाग तस्योत्पत्तिभूत न जानाति स्म ॥

भटकत होता या स्वप्नावरून जानकीला घेऊन रावण गेला असें समजलें

रावणे राघवो वाराणस्या दिष्टं पुरोधसा ।
पित्रा प्रस्थापिताल्लेखादाश्वस्त सोऽरुषद्द्विषे ॥ ५० ॥

पुरोहितानें रामाला काशींत त स्वप्न सांगितलें, पित्यानें उल्लेखिलेल्या स्वप्नाच्या अधारावरून रावणानें सीता नेली हें नक्की कळल्यामुळें शत्रूवर राम खूप रागावला

अथैत्य नेमतुः खेटौ त तत्रैकोऽवदत्प्रभो ! ।
सुग्रीवोऽहं सुहृन्मेऽयं विक्रान्तोऽमितवेगवाक् ॥५१॥

इतक्यात दोन विद्याधरांनीं येऊन रामाला नमस्कार केला त्यापैकीं एक म्हणाला, हे प्रभो ! मी सुग्रीव व हा माझा पराक्रमी मित्र अमितवेग

खगान्यपाककिलकिले रामवाली सद्माग्रजः ।
पुरे क्रमागताद्यौवराज्यात्तेनाहतो गतः ॥ ५२ ॥

विनयार्ध पर्वताच्या दक्षिणेस असलेल्या किलकिल नामक नगरात बलींद्र विद्याधर राज्य करीत होता त्याला प्रियंगूसुंदरी राणीपासून वाली व सुग्रीव नामक दोन पुत्र झाले त्यानें राज्य सोडताना वालीला गादीवर बसवून मला युवराजपद दिलें पण वालीनें तेंहि हिरावून घेऊन मला हाकलून दिलें

सम्मेद ससरवा मार्च्य जिनार्चास्तत्र नारदात् ।
ज्ञात्वा पदाप्तिं त्वत्त्वेपादत्रागां तत्प्रसीद भो ॥५३॥

एकदा मी मित्रासह सम्मेदशिखरास गेलो असता जिनपूजन केलें तेथे नारदाकडून कळलें कीं रामचंद्रापासून आम्हाला स्वपद-प्राप्त होईल म्हणून आम्ही सेवेसाठीं हजर झालो आहोत तर महाराज आमच्यावर कृपा करा

प्रेष्यो ममेत्यादिशच्चैनं प्रिया मे गवेषय।
तदुक्तो हनुमान्लङ्कां गत्वा भूत्वालिरभ्रमत् ॥५४॥

तर मग मी तुह्माला पाठवितो माझ्या प्रियेचा शोध करा असे रामाने सांगितल्यावर हनुमान लंकेला गेला व तेथे भृगाच्या रूपानें फिरू लागला

वनेऽथतां शिंशपाधोऽद्राक्षीद्रामोक्तलक्षणाम् ॥
सप्तमेऽन्हि तदात्रैत्य प्रदापे मञ्जरीगिरा ॥ ५५ ॥

तेव्हा त्यानें रामाने सांगितलेल्या लक्षणानी युक्त अशी सीता शिसवीच्या झाडाखालीं बसलेली पाहिली सीतेला आणून सात दिवस झाले होते ह्मणून तिचे मन पालटले कीं नाहीं ते पाहण्या-साठी रावणानें मंजरानामक दासीला सायंकाळीं पाठविलें

स्वयं चाभ्यार्थितां सीतामनिच्छन्तीं रुषा खगेद्।
तां जिघांसुर्निषिद्धोऽगान्मन्दोदर्या दुराग्रही ॥ ५६ ॥

मंजिरीने सीतेला समजाविलें का रावणाला पाच हजार राण्या असून तुला तो चाहतो व तो तुला पट्टराणी करील आता रामाची

---

१ कशादिना ताडितुमिच्छु । २ स्वस्थानं गत ३ सीता भर्ता-म्येवेनिग्रहाविष्ट ।

आशा मोड तिचें तिनें ऐकलें नाहीं ह्मणून क्रुद्ध होऊन रावण स्वत आला व ह्मणाला कीं, तू न मानशील तर तुला मी बटीक बनवीन व ठार मारीन तरीहि ती वश होईना तेव्हा तिला मारण्याचें ठरविलें पण मदोदरानें त्याचा निषेध केला तेव्हा तो दुराग्रही रावण निघून गेला

साथा चेतया जनन्या सतीधुर्ये प्रसीद माम् ।
भुङक्ष्व रक्ष वपु.पत्या युङक्ष्वेत्युक्तापि नाब्रवीत् ५७

हे सतीशिरोमणे माझ्यावर प्रसन्न हो आपल्या देहाचें रक्षण करून घे व आहार घे तुझी रामचद्राशी भेट होईल असं पुष्कळ विनविलें तरी ती बोलली नाहीं मदोदरीनें त्याला तिला रामाकडे पाठाव असाच सल्ला दिला

माता त्वया ममेत्यास्थाचिन्तयती प्रघट्टकम् ।
तत्रान्येष्वपि यातेषु वानरीभूय रक्षकान् ॥ ५८ ॥

मदोदरीला आपल्या मुलीची आठवण झाली व रावणाच्या मुखावर आलेली ती मुलगीच हा सीता तर नसेल असा तिला संशय आला ही मला आईसारखीच वाटते असा विचार करीत सीता बसली असता व मदोदरी निघून गेल्यावर वानरी विद्येनें वानर बनून व द्वारपालकाना दूर हाकलून हनुमान सातजवळ गेला

दूरीकृत्यांशुमान्नत्वा श्रीवत्साङ्ककरण्डकम् ।
मुक्त्वाग्रे कुशली राम इत्यूचे तामदश्चलम् ॥५९॥

१ मदादया २ रामेणैतच्छरीर योनय ३ परिवारान्तेषु ४ प्रसरे णुमन्नगामवरणास्वरूपैदत्ताणुमत्तश ।

सर्व अडथळे दूर करून व नमन करून हनुमानानें श्रीरत्ना-ककरण्डक तिच्यापुढें ठेवला व रामकुशल आहे असे त्यानें सांगितलें

न वेत्युद्धाव्य तद्रामनामाङ्कां वीक्ष्य मुद्रिकाम् ।
स्वैकगम्य च पत्रार्थं निश्चित्यासौ मुदालपत् ॥ ६०॥

हा रूपांतर करून आलेला रावण तर नव्हे अशी सीतेला शंका आली पण रामनामांकितमुद्रिका पाहून व पत्रांतील आशय जाणून तिची खात्री झाली व ती ह्मणाली—

मे त्वं पितेति सोऽवादीन्नैव त्वं स्वामिनी मम ।
शक्नोम्यद्यैव नेतुं त्वां परं नाज्ञात्र मे प्रभो ॥६१॥

तू मला वडिलासारखा आहेस तेव्हां हनुमान ह्मणाला नाहीं तू माझी धनीण आहेस आजहि मी तुला नेऊं शकतो पण रामाची मला तशी आज्ञा नाहीं

हत्वारिं नेष्यताशस्तां ताच्छ्रियाभोज्यमम्ब तत् ।
ॐइत्युक्त्वा तया मुक्तं प्रगेद्रोत्य स प्रभुम् ॥ ६२ ॥

तो शत्रुचा नाश करूनच त्याच्या संपत्तीसह सती अशा तुला घेऊन जाईल व त्यामुळे त्याची कीर्ति होईल ह्मणून हे माते [२] तू आहार सेवन कर तिनें त्याचे ह्मणणे मान्य केले व तिचा निरोप घेउन सकाळीं हनुमान रामाकडे आला

१ आत्मनेव ज्ञातुं योग्य । २ प्रशस्तां त्वां ३ अंगी कृत्य ४ निवर्जित ५ प्रगे प्रभाते ।

सीता द्रष्टेति पृच्छन्तं नत्वा दृष्टेत्युवाच सः ।
तस्मै सैनापत्यमधिराज्य चेन्द्रतुजे ददौ ॥ ६३ ॥

सीता पाहिलास काय ह्मणून रामाने विचारताच होय पाहिला ह्मणून हनुमानाने उत्तर दिले व सर्व समाचार सांगितला तेव्हा रामाने त्याला आपले सेनापति पद देऊन सुग्रीवाला अधिराज पद दिले

सोऽमुक्त्वांगदमत्रैव सीता याच्योऽनुकूल्य सः ।
बिभीषणन भोज्याच सेत्युक्त्वा सखगेद् भटम् ॥६४

अंगद म्हणाला कीं, सामदामादि मार्गाने प्रथम सातेला मिळविण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे लंका बिभीषणाची आहे त्याच्याकडून रावणाला समजविले पाहिजे तेव्हा विजय, कुमुद, रविगति व मनोवेग वगैरे सह तो विद्याधर हनुमान रामाकडून पाठविला गेला

गत्वारिस्तैन साम्नोक्तो योग्य भे सोऽवेगम्यमाम् ।
स्त्रीरत्नं स्वीचकारेतु मा जित्वैतन्नयत्वितु ॥६५॥

शत्रू जवळ जाऊन तो साम्यनीतिने त्याच्याशीं बोलला पण रावण ह्मणाला कीं, हे रत्न माझ्याच साठा आहे ह्मणून मी हरण करून आणले आहे रामाला मला जिंकूनच तिला न्यावे लागेल एरव्हा मी त्याग करण्यास तयार नाहीं

१ सुग्रीवाय २ अणुमान् ३ पुन प्रार्थित ४ भवार् रावणानुजा विभीषण ५ लंका भोज्या भविना ६ मनोवेगादि विद्याधरभट चतुष्टययुत रावण प्रति गत्वा ७ रावण ८ राम मां शान्त्वा स्त्रीरत्नं स्वीचकार तर्हि एतु आगच्छतु राम ९ स्त्रीरत्न ।

ध्रुव श्वा क्षिप्त उत्कुप्य भटैर्निर्वासितोऽमुना।
मुक्तो विभीषणेनार्या पारयित्वा तथैत्य सः ॥६६॥

हनुमानानें रावणाला यथेच्छ निरस्कारिले व धिक्कारिलें तेव्हा रागावून रावणानें त्यास धक्के मारित हाकलून दिलें पण विभीषणानें हनुमानाचे सातवन केले हनुमानाने मदोदरी तर्फे सीतेला आहार घेण्यास लावले मग तो रामाकडे परत आला

तद्दण्डेऽद्रद्वयद्राम प्रस्थायाथ शरप्रसौ।
निर्मूल्य वालि नीत्वात्र सुग्रीव तत्पदे व्यधात् ॥६७॥

हनुमानानीं सागितलेलें हे वर्तमान ऐकून रावणाचा बीमोड करण्यासाठीं रामाने सेना सज्ज केली व शरद्‌ऋतूत तो निघाला सुग्रीवाला युवराजपदावरून व हनुमानाला सेनापतिपदावरून काढा मी तुह्माला सर्व मदत करतो असे वालीचे आलेले पत्र अमान्य करून रामानें त्याला ठार मारून सुग्रीवाला गादीवर बसविलें

सिद्धप्रज्ञप्तिना सोऽपि भक्त्याविद्य खगैर्व्रत ।
सज्जभूखेचरचैर्ययोऽपृथ्व्यं शत्रुमध्यगात् ॥ ६८ ॥

१ हनुमता भेददडवाग्भिस्तिरस्कृत शुनकवत् २ उत्कृष्ट क्रुध्वा । ३ सभाया सगलग्रह नि काशित ४ समाश्वास्य विसृष्ट ५ सीता ६ अष्टमदिने मदोदया कृत्वा पारणा कारयित्वा ७ दटैकसाध्यो रावण ८ रामस्य प्रयाण कारयित्वा ९ खदिरवने हत्वा १० बलिराज्ये ११ तत्कालसाधितप्रज्ञप्ति विद्येन सुग्रीवेण १२ तत्क्षणाराधितपूर्वसिद्धविद्याकै १३ कोटिचतुरशीति लक्षैः सख्यै भूगोचरै, अवाष्टकोटिसख्यैश्च खेचरैर्बलैर्वृत १४ राम ।

ब्रह्मविनामक विद्या ज्याला साध्य आहे असा सुग्रीव, निरनिरा ळ्या विद्या ज्यानीं हस्तगत केल्या आहेत अशा अनेक विद्याधरा सह आणि पायदळ चार कोटी श्याशीलक्ष सेना घेऊन रामाबरोबर निघाला व ते सर्व शत्रूजवळ आले

नानिच्छन्तीम्भजेयान्या स्त्रीमित्येकव्रतस्य ते ।
सीता सुताग्रवशस्य युक्तात्मीया न वाञ्छितुम् ॥६९॥

नाखुष असलेल्या परस्त्रीचा मी अंगिकार करणार नाहीं असें व्रत असलेल्या तुला हे राजा आपली मुलगी सीता भोगण्याची इच्छा धरणे बरें नव्हे आपल्या सुवशाला हे शोभत नाहीं असें रावणाला बिभीषण ह्मणाला

तद्रामायार्प्यतां नीत्वेत्याचक्षाणःसुहृत् क्रुधा ।
भ्रात्रा निर्वासिताऽभ्येत्य श्रितो राम विभीषिण ७०

ह्मणून तिला रामाकडे नेऊन दे असा त्यानें सल्ला दिला त्यामुळें रागानें रावणानें बिभीषणाला हाकलून दिलें ह्मणून त्यानेंहि रामाचा आश्रय घेतला

अथोपाब्धिनिविष्टेन रामेणोनुमतोऽणुमान् ।
कपिसैन्यैर्वनं भक्त्वा दग्ध्वायातो बहिःपुरम् ॥७१॥

समुद्राजवळ आल्यानंतर रामाच्या आज्ञेवरून हनुमान वानर सेनेकडून वन तोडून व लंका पेटवून आला

---

१ भ्रातमाणः २ भ्राता ३ सागरतटे ४ देवाद् गत्वो परिभ्रमामीति शत ५ बहिरिका लंका ।

तत्सुग्रीवाप्तविद्यो तल्लधितांध्धी वलासुतौ ।
आवास्यौपदुर वीरेण द्विपो सिद्धिमास्थताम् ॥७२॥

सुग्रीवाकडून प्राप्त झालेल्या विद्यावलाने समुद्र तरून जाऊन राम व लक्ष्मण शत्रुनगरीजवळ आले हनुमानामुळे त्याना या कामात यश आलें

ततोऽरिणा कृता सद्दरणेनेत्याक्षिपत्क्रुधा ।
चक्रमादाय तच्छीर्ष चिच्छेद लक्ष्मणोऽनुं तत् ॥७३॥

रामलक्ष्मणानीं रावणाबरोबर घनघोर युद्ध केल तेव्हा रावणानें रागानें सोडलेलें चक्रच घेऊन लक्ष्मणनें त्याच्यावर फेंकले व त्याचा शिरच्छेद केला

प्रत्याप्तैर्योजितो राम॰ सीतयारिपदे न्यधात् ।
विभीषण सुरगाङ्गैरभिषिक्तश्च लक्ष्मण ॥ ७४ ॥

रामाला त्याची सीता त्याच्या आप्तजनानीं भेटविली रावणाच्या राज्यावर बिभीषणाला बसविलें व लक्ष्मणाला देवानीं त्रिखंडाधीशपदावर अभिषेक केला

काटिकारव्यशिलोद्धृत्या तुष्टाद्दिव्यासिमाप सः ।
स्वानन्दात्साग्रजो जित्वा दिशोऽयोध्या श्रितोऽतपत् ७५

१ ताभ्या सुग्रीवहनुमद्भया प्रज्ञप्तिकृतविमानेनावतारितसमुद्रौ २ रामलक्ष्मणौ ३ सैन्य बहिर्मुक्त्वा ४ सुभटेन शत्रुणा द्विधा हनुमता कृत्वा ५ रावणेन ६ क्षिप्त ७ चक्र ८ सुग्रीवविभीषणादिभि ९ गगाजल १० हर्षे प्राप्तात् ११ सौनदनामान ।

कोटिका नामक शिला लक्ष्मणानें उचलला तेव्हा सुनद नामक यक्षानें संतुष्ट होऊन सौनद नावाची खास तलवार लक्ष्मणाला दिली तेथून ते अयोध्येकडे जाऊन राज्य करू लागले

एकदा सपरीवार शिवगुप्तजिनाद्बलः ।
धर्मं श्रुत्वा सानुजोऽभूदिष्टिमाप्य प्रभायुतः ॥ ७६ ॥

त्यानीं मनोहर नामक वनात शिवगुप्त जिनराजापासून सद्धर्मीचें श्रवण केलें जिनपूजन वदन करून ते तेजस्वी बनले

तत कतिपयाब्दान्ते साकेतेऽन्यौनुजौ प्रभूं ।
कृत्वा काशीं गतौ पुत्रपौत्राद्यैस्तौ ननन्दतु ॥ ७७ ॥

भरत व शत्रुघ्न या बधूसह अयोध्येंत काहीं वर्षे राज्यसुख भोगून व त्याना राज्य देऊन रामलक्ष्मण काशीला गेले व तेथें पुत्रपौत्रासह आनदात राहिले

दृष्टस्वमत्रयो मृत्वा महारोगेण लक्ष्मणः ।
गतो रावणवच्छ्वभ्र तच्छोकान्ते प्रबुद्धधी ॥ ७८ ॥

एकदा लक्ष्मणाला तीन स्वप्नें पडलीं मस्ती आलेल्या हत्तीनें मोठा वटवृक्ष पाडला हे एक राहूने ग्रासलेला सूर्य रसातलाला गेला हे दुसरें एका चुनेगच्ची राजवाड्याचा एक भाग पडला हें तिसरें.

---

[१] सीतासुप्रभादियुक्त [२] राम दृष्टिमाप्य प्रभया तेजसा युतोऽभव [३] भरतशत्रुघ्नौ [४] स्वामिनौ [५] सनितौ [६] मत्तेभ भग्नवटो, राहुग्रस्तेन्दो भूपात, प्रासादैकदेशभग्नश्चाद्येन लक्ष्मणस्य महारोगेण मरण द्वितीयेन रावणस्य विनाश तृतीयेन रामप्रव्रज्या च पुरोहितेन रहस्युक्त ।

पहिल्या स्वप्नाचें फल ह्मणून लक्ष्मणाला असाध्य रोग झाला दुस-या स्वप्नामुळें वैभव नष्ट होईल व तिसऱ्या स्वप्नाचें फल ह्मणून रामचंद्र दीक्षा घेईल त्याप्रमाणेंच घडलें रावणाप्रमाणें लक्ष्मण मेला व त्याच्या शोकामुळें प्रगल्भबुद्धीच्या रामानें दीक्षा घेतली

लक्ष्मणौ पृथिवीचन्द्रे राज्य न्यस्याञ्जितजये।
सीतात्मजेऽष्टमे यौवराज्यश्च मिथिलैश्यवत् ॥ ७९ ॥

लक्ष्मणाचा मुलगा पृथ्वीचंद्र याला गादीवर बसविण्यात आलें सीतेच्या सर्वांत लहान अजितजय नामक आठव्या पुत्राला युवराजपद देण्यात आलें मिथिलादेशहि त्याच्याच ताब्यात आला.

साकेतमेत्य सिद्धार्थवने श्रित्वा बलस्तप ।
शिवगुप्तजिनात्सिद्ध सम्मेदेणुमदादियुक् ॥ ८० ॥

नंतर रामचंद्र अयोध्येला गेले व शिवगुप्त जिनराजापासून दीक्षा घेऊन त्यांनीं खूप तपश्चर्या केली व सम्मेदशिखरावर ते मोक्षाला गेले हनुमान वगैरेहि तेथेंच मुक्त झाले

विभीषणादयश्चानुदिश ययुस्तपोबलात् ।
सीतान्युत गतान्य तु यथास्व स्वर्गमासदन ॥८१ ॥

बिभीषण, हनुमान, सुग्रीवादि आपआपल्या तपोबलाप्रमाणें

---

१ लक्ष्मणस्य अपत्य लक्ष्मणिस्तस्मिन् २ मिथिलाधिपत्ययुक्त ३ देव्या राजान कुमाराश्च सह दीक्षिता तु पुन श्रावकीभूतौ शिवगुप्त जिनेन रामे प्रतिबोधिते गृहीतसयमौ पृथिवीचद्राजितजयौ।

अनुदिश स्वर्गाला गेले सीता अच्युत नामक स्वर्गांत गेली व इतरहि आपापल्या कर्मानुसार स्वर्गाला गेले.

इति श्रीमुनिसुव्रततीर्थंकरहरिषेणचक्रिरामलक्ष्मण रावणचरितोत्तरविंशम् ॥ २० ॥

देशेऽभूद्वत्स कौशम्ब्या सिद्धार्थ श्रावकोत्तमः ।
श्रुत्वा स्वतातसन्यास महाबलजिनादसौ ॥ १ ॥
सन्यस्य बध्द्वा नामान्त्य भुक्त्वा शर्मापराजिते ।
मिथिलेशस्यै भूर्त्वाह विजयाख्यस्य तुग्महीम् ॥ २

जम्बूद्वीपात, भरतक्षेत्रात, वत्सदेशातील कौशाम्बी नगरात राजा पार्थिव व राणी सुदरी पोटीं सिद्धार्थ नामक राजा होता ता उत्तम श्रावक होता पार्थिवानें महाबलजिनाजवळ दीक्षा घेतली व तो समाधिमरण साधून मरण पावला हे ऐकून सिद्धार्थ राजानें मुनिवर नामक अवधिज्ञानी साधूजवळ दीक्षा घेतली व एकादशागाचें अध्ययन व षोडश भावनाचें चिंतवन करून तीर्थंकरनामकर्म बांधले आणि तो अपराजित नामक उत्तम अनुत्तरविमानात अहमिंद्र झाला वगदशातील मिथिलानगरींत राजा विजय व राणी वप्पिला याच्या पोटीं नमिनाथ तीर्थकर होऊन तो अहमिंद्र जन्मला

भुक्त्वा मेघागमे स्तु गजारूढो वन व्रजन् ।
नत्वा सौधर्मदेवाभ्या नभ स्थाभ्यामितीरित' ॥३॥

१ भरते २ राजा ३ वगदशे ४ अह शब्दस्य अहमिंद्र एव ५ वप्पिला वर्मे ६ जन्मनो द्वितीयदिने समवसरण गताभ्यां ।

त्यानीं बरीच वर्षे राज्यवैभव भोगलें. एकदा वर्षाऋतूच प्रारंभीं हत्तीवरून ते वनश्री पाहण्यास गेले असता, सौधर्म स्वर्गातील दोन देव आले व वंदन करून ह्मणाले,

आवाभ्यां वत्सकावत्यामिहार्हदपराजितात् ।
श्रुत्वाद्य भावितीर्थेश देव त्वां द्रष्टुमागतौ ॥ ४ ॥

जंबुद्वीपाच्या पूर्वविदेह क्षेत्रांतील वत्सकावती देशांत सुसीमा नगरींत अपराजित विमानांतून अपराजित नामक तीर्थंकर उत्पन्न झाले आहेत. त्यांच्या दर्शनास सर्व देव गेले होते. तेथें असे ऐकलें कीं, अपराजित स्वर्गांतूनच मिथिला नगरींत जन्मलेले नमिनाथ भावी तीर्थंकर आहेत. ह्मणून आम्ही आपल्या वंदनास आलों.

तच्छ्रुत्वा त्यक्तराज्योऽसौ तपसा प्राप केवलम् ।
तीर्थं प्रवर्तयामास नमिमेन नमाम्यहम् ॥ ५ ॥

तें ऐकून शहरांत परत आल्यावर त्यांनीं वैराग्ययुक्त होऊन राज्य सोडलें व दीक्षा घेऊन तपश्चरण केलें आणि त्यांनीं धर्मतीर्थ प्रवर्तित केलें. त्या नमिनाथ तीर्थंकराना मी नमस्कार करतो.

द्वीपेऽत्रैरावते जातः श्रीपुरेशो वसुन्धरः ।
पद्मावतीप्रियामृत्यार्वरधर्मजिनान्तिके ॥ ६ ॥

जंबुद्वीपाच्या उत्तरेस महाऐरावत क्षेत्रांतील श्रीपुरचा राजा वसुंधर व राणी पद्मावती यांना विनयधर नामक पुत्र होता. पद्मावती

१ जंबूद्वीपे स्थितायां २ देववचन ।

राणी वारल्यामुळे राजा फार कष्टी झाला व त्यानें वरधर्म नामक सर्वज्ञदेवाजवळ दीक्षा घेऊन बरीच तपश्चर्या केली.

स संयम्य महाशुक्र गतः कौशाम्ब्यधीशिनः ।
विजयस्य सुतो जातो जयसेनो रथाङ्गधृत् ॥ ७ ॥

शेवटीं समाधीमरण साधून तो महाशुक्रनामक विमानातील देव झाला तेथून तो वत्सविजय देशातील कौशाम्बी नगरीचा राजा विजय व राणी प्रभाकरी याच्या पोटीं जयसेन चक्रवर्ती होऊन जन्मला

सौधाग्रस्थ सशब्दोल्कापात तप्त्वा तपो जिनात् ।
वरदत्ताज्जयन्तेऽभूद्देव[2]भौयोपवेशन ॥ ८ ॥

पुष्कळ वर्षे राज्यवैभव भोगल्यावर एकदा तो गच्चीवर बसला असता मेघ गडगडाटासह उल्कापात झाला तेव्हा त्याला वैराग्य प्राप्त होऊन वरदत्तनामक केवलीभगवानाजवळ त्याने दीक्षा घेतली आणि बरीच तपश्चर्या करून समाधिमरण साधल्यानतर तो जयत नामक अनुत्तर विमानात अमृत पिणारा अहमिंद्र झाला

इति श्रीनमिनाथजयसेनचक्रिचरितावसानमेकविंशम्

विन्ध्येऽत्र मगधे जातो भिल्लो भार्यास्य वागुरा
विमलामलबुद्ध्यार्यौ चारणौ मारयस्तदा ॥ १ ॥
भक्तोऽनयो राजगृहे श्रेष्ठी वृषभदत्तक ।
तयेत्युक्त्वा निषिद्धोऽसौ जातौ तौ श्रावकावुभौ ॥२

१ चक्री २ वीक्ष्य ३ अमृतभोजी ।

जम्बुद्वीपात, भरतक्षेत्रात मगधदेशात, विंध्यपर्वतावर एक भिल्ल रहात होता त्याच्या बायकोचे नाव वागुरा होते विमलबुद्धि व अमलबुद्धि नामक दोन चारण मुनींना त्या भिल्लानें ठार करण्याचा विचार केला पण या चारणमुनींचा वृषभदत्त नामक एक भक्त राजगृहनगरींत आहे असें वागुरेनें त्याला सांगितल व मुनिवधापासून तिनें परावृत्त केलें उपदेशामुळें तें मिथुनापाय पश्चात्ताप पावून श्रावक बनले

वल्मीके तुम्बकफल गृह्णन्दष्टोऽहिनान्यदा ।
निदानेन मृत सोऽभूत्तस्यैव श्रेष्ठिनोऽङ्गजः ॥ ३ ॥

सापाच्या वारुळातील तुंबक फल घेत असताना त्या भिल्लाला साप चावला व तो मेला मरताना शुभनिदान बांधल्यामुळें तो त्याच श्रेष्ठीच्या पोटीं जन्मला

इभ्यकेतु.स कनकप्रभा तन्नृपजा भजन् ।
तद्धृतो दत्तनद्राज्य नाकुसिर्पृकरा शुचा ॥ ४ ॥

त्याचें नाव इभ्यकेतु राजगृहाच्या जितशत्रु राजानें आपली मुलगी कनकप्रभा त्याला दिली पुढें राजानें दीक्षा घेऊन राज्यहि त्याला दिलें वागुरेचा पती मेल्यामुळें ती कष्टी झाली व साप चावून मेली

१ जितशत्रुनाम्ना राजगृह नृपस्य पुत्रीं परिणीतः २ तया भ्यय त्यक्तं वृत्त ३ जिनशत्रुराजेन प्रव्रजता मगधाधिपत्य दत्त भजन् ४ ना कुवल्मीक ५ भर्तृवियोगशोकेन वागुरा ।

वागुराथाहिना दष्टा मृत्वा तत्संचिवोऽभवत् ।
त्रयोऽपि तपसा जातास्ते सौधर्मे सुरोत्तमा. ॥ ५ ॥

वागुरा मेल्यानर इभ्यकेतुची सचिव म्हणून जन्मली हे दोघे व श्रेष्ठी मेल्यानतर सोधर्म स्वगात देव झाले

पुष्करार्धापरे प्रत्यगान्धिलाया ततोऽभवत् ।
खगान्गुदक्तटे सूर्यप्रभेद् सूर्यप्रभात्मजो ॥ ६ ॥

पुष्करार्धद्वीपात, पश्चिमविदेहक्षेत्रात, गाधिलदेशातील सूर्यप्रभ नगराचा राजा सूर्यप्रभ व राणी धारणी याना तीन पुत्र झाले.

चिन्तामनश्चपलगत्याख्या वेगपंणे जिताम् ।
तप श्रिता प्रीतिमतीमनु तेऽथ तपोऽभजन् ॥ ७ ॥

चिंतागति, मनोगति व चपलगति असे ते तीन पुत्र होत. त्याच गाधिल देशातील अरिंदम नगरीचा राजा अरिंजय व राणी अजितसेना याना प्रीतिमती नावाची मुलगी झाली ती मेरूपर्वताला प्रदक्षिणा घालण्याच्या शर्यतीत चिंतागती तिच्याहून श्रेष्ठ ठरला म्हणून त्याला वरमाळा घालण्यास तयार झाली पण यानें ती आपल्या ल्हान भावाना घालण्यास सागितलें त्यामुळें तिला खेद होऊन तिनें निवृत्तानामक अर्यिकेजवळ दीक्षा घेतली तेव्हां

१ इभ्यकेतुमत्री २ मदिरस्थविराचार्यात्पूर्वभव श्रुत्वा गृहीतेन तपसा ३ सूर्यप्रभनगरस्य राजा सूर्यप्रभस्तस्य राज्ञी धारिणी तस्यां । इभ्यकेतुकन कप्रभामानिचरा श्रमण चिंतागतिमनोगतिचपलगतया जाता ५ प्रतिशायां सर्वेषु विद्याधरेषु जिनेषु चिंतागतिनैव तां जिता दृष्ट्वा त निमित्तीकृत्य ।

वरील तीन्ही भावांनींहि दमवर नामक मुनीजवळ दीक्षा घेऊन तप आचरिलें

सामानिकास्ते माहेन्द्रे चिन्तागतिपुरस्सरा ।
द्वीपेऽत्रगन्धिलासिंहपुरेऽजातोऽपराजितः ॥ ८ ॥

तेथून ते चौथ्या स्वर्गात सामानिक देव झाले पुढे मनोगति व चपलगति, जंबुद्वीपात, पूर्वविदेहक्षेत्रात पुष्कलावती देशातील गगनवल्लभ नगरीचा राजा गगनचंद्र व राणी गगनसुंदरी याच्या पोटी अमितगति व अमिततेज नावानें जन्मले चिंतागतिहि सिंहपुरचा राजा अपराजित नावें करून जन्मला

श्रुत्वान्यदा मम पित्रों सिद्धं विमलवाहनम् ।
ता तदर्चा वीक्ष्य भोक्ष्यामीत्याग्रं सश्रितो नृप ॥९॥

त्याच्या बापाचे नाव अर्हद्दास व आईचें नाव जिनदत्ता एकदा मनोहर नामक उद्यानात विमलवाहन तीर्थंकर आले असता त्याचा बोध ऐकून त्यानें दीक्षा घेतली पुढें त्यांच तपश्चर्या करून तीर्थ-करासह तो मोक्षाला गेला त्यामुळे अपराजित फार कष्टी झाला व पुन्हा मला दर्शन दिल्याशिवाय मी अन्न ग्रहण करणार नाही असें व्रत घेऊन तो बसला आठ दिवस उपोषण घडल्यावर यक्षपतीनें त्याची कृत्रिम रूपें दाखवून त्याला दर्शन दिले त्यानें त्याचें पूजन करून उपवास सोडला

१ पूर्व वय च जाता २ भवान् ३ फाल्गुननंदीश्वरपर्वणि ४ अर्हद्दासेन सह ५ तयोरर्हद्दासविमलवाहनयोर्मूर्तिम् ।

तदा शक्राज्ञया यक्षपतिर्विमलवाहनम् ।
तस्य सन्दर्शयामास साक्षात्कृत्वा महाशुभः ॥ १० ॥
नन्दीश्वरान्हिक कृत्वा नर्म स्वान्तःपुर ब्रुवन् ।
चैत्यालयेऽनुजसुरौ खगीभूतौ तपःश्रितौ ॥ ११ ॥

नदीश्वरपूजन त्याने केले इतक्यात त्याला चैत्यालयात दोन चारण मुनी दिसले ते अमितमति व अमिततेज होते त्यांनीं दीक्षा घेतली होती

चारणावागतौ दृष्ट्वामितादिगतितेजसौ ।
मार्च्य दृष्टौ युवा क्वापीत्युक्तवानादिमो गणी ॥१२॥

त्या अमितमति व अमिततेज चारणमुनींना पाहून व पुजून अपराजित ह्मणाला कीं, तुम्हाला मी कोठें तरी पाहिले आहे तेव्हा अमितमति चरणमुनि ह्मणाले

मागुक्त मासमात्रायुरथ सश्राविर्तोऽर्हत ।
इष्ट्वा द्वाविंशतिदिनकृतप्रायोपवेशन॰ ॥ १३ ॥

राजा, तुझे आयुष्य आता एक महिना उरले आहे आह्मी पूर्वजन्मीच तुझे भाऊच आहोंत व वडिलाच्या संन्यासमरणानंतर आह्मी दीक्षा घेतली ते ऐकून अपराजिताने आठ दिवस जिनेश्वर पूजन केलें व बावीस दिवस प्रायोपवेशन करून समाधिमरण साधलें

जाताऽच्युतन्द्रोऽथ नृप सुप्रतिष्ठोऽत्र हास्तिने ।
यशोधरपिदानात्पश्चाश्चर्य श्रितस्तप॰ ॥ १४ ॥

१ मनोगतिचपलगतिरौ । २ स्वयंप्रभाख्यद्भट्टारकेण कथित ३ मासमात्रायु ४ गापिता ॰ अष्ट दिनानि जिनापूजयित्वा ।

तेथून तो राजा सोळाव्या स्वर्गात पुष्पोत्तर विमानात अच्युतेंद्र झाला पुढे तो कुरुजांगल देशातील हस्तिनापुरचा राजा श्रीचंद व राणी श्रीमती याना सुप्रतिष्ठित नावानें पुत्र झाला त्यानें यशोधरमुनींना आहारदान दिल्यामुळे त्याला पचाश्चर्याची प्राप्ति झाली

सुमन्दिराज्जिनादुल्कापाते रव्यातान्त्यनामयुक् ।
मृत्वा समाधिना चाभूज्जयन्त लवसत्तमः[3] ॥ १५ ॥

पुष्कळ राज्यवैभव भोगल्यावर एकदा तो गच्चीवर बसला असता उल्कापात पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झाले व त्याने सुमदर नामक तीर्थकराजवळ दीक्षा घेऊन एकादशांग वाचले व षोडश-भावनाचें चिंतवन केले त्यामुळे तीर्थंकरनामकर्म बांधून तो समा-धिमरण साधल्यावर जयंत नामक अनुत्तरविमानात अहमिंद्र झाला

हरिवंशेऽन्धकवृष्णेर्मार्कण्डेयान्वयेऽग्रतुर्क् ।
समुद्रविजय सूर्यपुरेऽनेमि सतं त्सुत ॥ १६ ॥

भरतक्षेत्रात हरिवर्षदेशातील भोगपूरचा राजा प्रभजन व राणी मृकडू याना सिंहकेत नावाचा पुत्र झाला त्याचे लग्न विद्यु-न्मालेशी झाले त्याच्या वंशात हरिगिरी, हेमगिरी, वसुगिरी वगैरे राजे होऊन गेले कुशार्थ देशाच्या शौर्यपुरचे राजा सूरसेनाला शूरवीर नामक मुलगा होता त्याच्या भार्येचे नाव धारिणी हिच्या-

१ क्षति २ प्रसिद्ध ३ देवोत्तम ४ दशाना पुत्राणा आद्यो दशार्ह
५ शिवाद यामभूत्

पासून त्याला अवकवृष्णि व नरवृष्णि असे दोन पुत्र झाले अवक-वृष्णीला सुभद्राराणीपासून दहा मुलगे व दोन मुली झाल्या पहिला मुलगा समुद्रविजय त्याला शिवादेवीपासून अपराजिताचा जीव अहमिंद्र, नेमिनाथ तीर्थंकर झाला

द्वारवत्यामभूत्पाणिग्रहे बुद्धो मृगेक्षणात् ।
त प्रव्रज्याप्तकैवल्य कृततीर्थं नुमःशिवम् ॥ १७ ॥

द्वारवती नगरींत राजमतीच्या पाणिग्रहणाचे वेळीं मांसाहाराच्या मेजवानीकरिता आणलेले हरिण पाहून नेमिनाथाना वैराग्य उत्पन्न झाले व त्यानीं दीक्षा घेऊन आणि कठोर तप करून धर्मतीर्थ प्रवर्तित केल नतर जे मोक्षाला गेले त्या कल्याणकारक नेमिनाथ तीथकराना आम्ही नमस्कार करतो

भिल्लेभ्यकेतुसोधर्मदेवचिन्तागतीष्टमाहेन्द्र ।
अपराजितोऽथाच्युतेद्र सुप्रतिष्ठो जयन्तजो नेमि ॥१८॥

भिल्ल, इभ्यकेतु, सौधर्मदेव, चिन्तागति विद्याधर, चौथ्या स्वर्गातीलदेव, अपराजित, सोळाव्या स्वर्गातील अच्युतेंद्र, सुप्रतिष्ठित व जयत विमानातील अहमिंद्र इतक्या भवावलींतून नेमिनाथ झाले

शैले छायेक्षणाद्वाभ्या नीतो भार्त्रापिता तप ।
सशल्य सर्वनिर्नामा स्वयम्भूदर्शनात्कृत ॥ १९ ॥

कुरुदेशातील पलाशकूट गावात सोमशर्मा नामक एक ब्राह्मण

१ मार्हेद्रेण इय २ नंदिनामा द्विज ३ विमलतीर्थे स्वयभू नाम्नो वासुदेवस्य दर्शनात् कृतनिदान ।

होता त्याच्या मुलाचें नाव नदी त्याला मामाची मुलगी लग्नासाठीं न मिळाल्यामुळे व त्याच्या अशक्ततेबद्दल लोकात टीका झाल्यामुळें वैतागून त्यानें आत्महत्या करण्याचा निश्चय केला शैलपर्वतावर आत्महत्येसाठीं तो गेला पण त्याची छाती होईना तेथें निर्नामक व शख आला दोन शिष्यासह द्रुमषेण नामक मुनिराज विहार करून आले होते शखानें नदीला योग्य बोध करून दीक्षा घेवविली पुढील दुसऱ्या जन्मात नदीचा जीव शख व निर्नामकाचा बाप होणार असे त्यानीं द्रुमषेण मुनिवरापासून ऐकलें

निदानस्तपसा प्राप्तो महाशुक्र ततो बल ।
पद्म शखचर सूर्यपुरेऽभद्वसुदेवत ॥ २० ॥

शखानें शुभनिदान बाधले व निर्नाम्याने अशुभनिदान बाधलें नदीसह हे दोघ तपश्चर्येनतर समाधिमरण साधून महाशुक्र विमानातील देव झाले नदीचा जीव स्वर्गातून च्यवून वसुदेव झाला सौरीपुरात वसुदेवापासून देवकीला निर्नाम्याचा जीव कृष्णचक्रवर्ती ह्मणून झाला व त्यालाच रोहिणीपासून शखाचा जीव बलभद्र नामे करून झाला

रोहिण्या कृष्णो देवक्या मधुराया हरिर्विभौ ।
तद्द्विडासीज्जरासन्धो ब्रह्मदत्तोऽथ चक्रभृत् ॥ २१ ॥

कृष्ण व बलराम याचा शत्रु जरासध अर्थात् तो प्रतिनारायण होता नऊ नारायणानतर ब्रह्मदत्त नामक चक्रवर्ति होऊन गेला

॥ अथ कथासग्रह ॥

मा भोजयतु कोपीमंमिति वारितमाथुरं ।
उग्रसेनोव शिष्टेर्षि मासानशनपारणे ॥ १ ॥

गगा व ग गवती नद्याच्या सगमावर एक तापसाचा आश्रम होता गुणभद्र व वीरभद्र नामक दान चारणमुनि तेथून चालले असता त्यानीं तपस्व्याना उपदेश करण्याचा प्रयत्न केला. जटा राखल्याने केसात कृमि होऊन हिंसला कारण होते तसेच पचाग्नी साधनानेंहि हिंसा होते वगरे त्याचा उपदेश वसिष्ट नामक तपस्व्याला पटला व त्यानें लगेच दीक्षा घेतला तो एकेक महिन्याच्या उपवासाची तपश्चर्या करू लागला मुनाला आहारदानाचें पुण्य आपणालाच लाभावें ह्मणून मथुराधिपति उग्रसेनाने गावातील लोकाना अशी ताकीद दिली की कोणीहि मुनाना आहार देऊ नये एक महिन्याच्या उपवासाचे पारणे करण्यासाठीं वसिष्टमुनि मथुरेत आले

भाजयिष्ये शिखीभन्द्रजरासन्धेशशासने ।
निविघ्नित स्वयनास्मै दत्ते भिक्षामसो परान् ॥ २ ॥

यावेळी राजवाड्याला आग लागल्यामुळें मुनीना आहाराचून परतावे लागउ दुसऱ्या महिन्याची तपस्या पूर्ण झाल्यावर पुन्हा आहारार्थ ते आले असता मत्त हत्ती मोकाट सुटल्यामुळें

अद भोजयिष्य २ मथुरालोक ३ गगागधवतीसंगमे जटरकौशिका रव्यतारणस्थानायका वसिष्टतापस ।

सर्वत्र गडबड माजली होती. तेव्हांहि ते तसेच परत गेले. तिसऱ्या माहिन्याच्या तपश्चर्येनंतर पारण्यासाठीं ते आले असतांहि उग्रसेन जरासंधानें आज्ञापिलेल्या एका कामांत फार गढून गेला होता आपण स्वतः आहार देत नाही व लोकांनाहि देऊं देत नाही अशी टीका होऊं लागली

निषिध्यतीति लोकोक्तेस्तृतीये मास्यलब्धभुक्।
क्रुद्ध्वा मृतो निदानेन सोऽभूत्कंसो नृपात्मजः ॥३॥

मुनीनें ती टीका ऐकली व तीन महिन्यांचा उपवासा असल्यामुळें भुकेनें तो भेला मरता मरता त्यानें क्रोधानें असें निदान केलें कीं, मी या राज्याच्या पोटीं येऊन त्याचा वध करीन त्या मुनीचाच जीव पद्मावती पासून कंस नामें करून उग्रसेन राजाला झाला

दुर्दोहदो दुराचारो ज्ञातक्रौर्यं प्रवाहितः।
कालिन्द्या कंसमञ्जूषाक्षिप्तो सोऽर्धाण्डेर्भार्यया ॥४॥

पद्मावतीच्या पोटांत गर्भ रूपानें तो मुनि आल्यावर उग्रसेनाचं मांस खाण्याचे डाहाळे तिला होऊं लागले जन्मल्यानंतरहि तो फार विचित्र दिसत होता म्हणून त्या मुलाला राजानें पेटींत घालून यमुना नदींत सोडला ती पेटा कलालाच्या भार्येला मंदोदरीला मिळाली

---

[1] उग्रसेनपुत्र २ भर्तृहृदयमांस खादामीति दुष्टदौहृदकारक ३ ओष्टदशनविष्टरा लोक नभ्रकुटीकरणादि ४ मंदोदरी।

कौशाम्ब्यामुद्धतोजातः कुमारोऽन्यतुजो रुजन् ।
निर्वासित पत्तिरत्या वसुदेवमसेवत ॥ ५ ॥

कोशाबी नगरात मदोदरीनें त्याचें पालन पोषण केलें पण तो लोकाच्या मुलाना हाणमार करी म्हणून त्याला तिनें घराबाहेर घातल तो सूरीपूरला गेला व तेथें वसुदेवाचा नोकर बनला

जरासन्धेन राज्यार्द्धतैरा जीवद्यशोभिधाम् ।
दातु मैता जितवतेजग्य सिंहरथ रिपुम् ॥ ६ ॥

पोदनपुरचा राजा सिंहरथाला जो कोणी जिवत धरून आणून देईल त्याला अर्धे राज्य व कलिंदसेनेपासून मला झालेली जीवयशा नामक मुलगी मी देईन असं जरासधाने जाहीर केलं

प्राँर्त्तिसोर्वसुदेवस्य वक्ष्यितादुष्टलक्षणाम् ।
जितो मत्पत्तिनानेन स कसेनेति बोधितं ॥ ७ ॥

वसुदेवानें पराक्रम गाजवून सिंहरथाला पकडलें व जरासधाच्या स्वाधीन त्याला केलें तेव्हा त्यान अर्धे राज्य व जीवयशा त्याला देऊ केली त्या मुलाची नक्षत्र प्रा ाची लक्षण पाहून कस नामक या माझ्या नोकरान सिंहरथाला धरून आणलें आहे म्हणून त्यालाच ती मुलगी द्या असं वसुदेव म्हणाला

तेनमन्त्रा ीभ्रासमञ्जूपापत्रवाचनात् ।
नानन्ता य द्रासतस्मै स राज्यार्द्धा सुतामगात् ॥ ८ ॥

१ पत्पुत्रान २ चरणमुष्टिदण्डै । ३ राज्यार्द्ध कृत्वा तरां शातिं यथा ४ मीना ॥ ५ निजयाज्ञया आत्मना जेतुमशक्यं ६ पादनेश ७ जरासधस्य कन्या दाभिमिच्छा सिंहरथ मर्देयामास ८ यावजासौ लिखित्वा वद ? नथ • रासधन ।

कसाच्या कुलाची चोकशी करण्यात आली तेव्हा मदोरीनें पेटी पत्रासह हजर केली. त्यामुळे कुलाचा उलगडा होऊन अगदीं खुपीनें जरासधानें आपली मुलगी व अर्ध राज्य कसाला दिलें

गृहीत्वा मधुरा बध्वा प्रक्षेपाद्रिक्त वैरत॰ ।
पितरौ गोपुरे न्यस्य कृत्वा सूर्य्ऽराज्यमशुम् ॥ ९॥

मला जन्मत च माता पित्यानीं यमुनेत सोडले म्हणून रागारागाने कस तसाच मथुरेला गेला ती आपल्या ताब्यात घेतली व त्याने मातापितराना वेशीवर टागलें टागून तो वसुदेवाला बरोबर घेऊन गेला

वसुदेव दैवसनी देवकीमनुजा निजाम् ।
स्वीकार्य भूत्यामा मुदास्ताशामना ददौ ॥ १०॥

देवसन राजाची मुलगी देवकी, आपली चुलत बहीण वसुदेवाला त्यानें दिली व विवाहविधीनें तिचा स्वीकार वसुदेवानें केला

अतिमुक्तमुनिर्जातु भिक्षार्थं गृहमागत ।
देवकी तेऽनुजा सा गो' पुष्पजातेन वाससा॥ ११॥

एकदा अतिमुक्त मुनि भिक्षेसाठीं आले असता जावयशा त्या मुनीला म्हणाली, ही पहा तुमची बहीण कामभोगवस्त्रानें तुमच्याकडे अभिलाषानें पहात आहे

१ यमुनायां बालक्षेपाधिक्य २ विवाह विधिना ग्राहयित्वा।

स्वेहा व्यनवत्यनेनेति तत्पत्न्यां नर्मणोदित ।
तामूचेऽस्याः सुतो रण्डात्वा कर्तेति निशम्य तत् १२

तिने अशी आपली चेष्टा केलेली ऐकून मुनींनीं शाप दिला कीं, हिचा मुलगा तुला विधवा करील

तत्र छिन्ने तथैतेन कर्ताप्यपितृकामिति ।
तच्छुत्वामदिते पद्भ्यातत्रैतेन महीमिमाम्॥ १३ ॥

तेव्हा तिनें रागावून त्या भोगवस्त्राचे तुकडे तुकडे केले तेव्हा मुनींनीं पुन्हा शाप दिला कीं तुझ्या बापालाहि मारून तो तुला अनाथ करील मग तिनें ते तुकडेहि पायाखालीं तुडविले तेव्हा मुनि हाणाले कीं, तो देवकीपुत्र तुझ्या बापाचेहि राज्य घेऊन चक्रवर्ती होईल

भोक्ता त्रिखण्डामिति तच्छुत्वाकसेन तन्मुखात् ।
देवक्या स्वगृहे सूतिं याचितोऽमस्त तत्पैति ॥१४ ॥

तो त्रिखंडपृथ्वीचा शास्ता होईल हें मुनिवचन कळल्यावर कमान् देवकी माहेरींच बाळंत होऊ दे असें वसुदेवास कळविलें व त्यानें तें मान्य केल

देवकीवसुदेवाभ्यां भोजयित्वान्यदा मुनि' ।
दीक्ष नौ स्यान्न वेत्युक्त सोऽजीवत्सप्त नौ सुता ॥१५॥

१ आत्मचेष्टा २ कस भार्यया ३ देवक्या ४ तस्मिन्यत्र ५ मुनिवचने श्रुत्वा ६ जीवद्यशा ७ वसुदेव ८ आयसो ९ पुत्रा ।

पुढें एकदा वसुदेव देवकीनें अतिमुक्त मुनींना आहारदान करून आह्मीहि दीक्षा घेऊ कीं नाहीं ह्मणून विचारलें तेव्हां त्यानीं उत्तर दिलें कीं तुह्माला सात पुत्र होतील

भवितारो यमास्तेऽत्र त्रयोऽन्यत्रातिवाधिता॰ ।
सेत्स्यन्ति पश्चिमश्चार्धचक्री भावीति भाववित ॥१६॥

पहिलीं सहा तीनदा जुळी होतील व तीं दुसरीकडेच वाढतील शेवटला मात्र अर्धचक्री होईल असे भावित त्या भविष्यवेत्या मुनींनीं सांगितलें

अलकाभद्रिलश्रेष्ठीत्रियमैर्नैगमर्षिणा ।
सद्योजातमृतेरिन्द्रादेशेन परिवर्तनात् ॥ १७ ॥

भद्रिल नगरातील वैश्यपुत्रा अल्का त्याचवेळी वाळत होत जाईल इंद्रा या प्रेरणेनें नेगमर्षिदेव त्या जुळ्याची आदलाबदल करील

त्रीन्स्वर्मीयंयमान्कस शिलाया सोऽवधीत्क्रमात् ।
सप्तमे मास्यताऽज्ञात कृष्णोऽथ स्वगृहेऽजनि ॥१८॥

तीन खेपेच्या सहा पुत्राना कसानें शीलेवर आपटून ठार मारलें चौथ्या खेपेस ती माहेरी जाळन न होता घरीं झाली कसाला पत्ता न लागावा असा बंदोबस्त करण्यात आला

पोष्टु नन्दगृहे कृष्ण हरन्सौरी नरन्पिता ।
छत्र गोभूँताप्तदर्वीशृङ्गोद्यन्माणिदीपिका ॥ १९ ॥

१ युगला २ चित्तशो मुनि ३ नाम्रा देवेन ४ देवक्यां अंग्रे अलका सुतान्मृतान्मुक्त्वा देवकीपुत्रान जवीतोल्काग्रे स्थापनात । ५ भगिनीपुत्रान् ६ द्वौ द्वौ पुत्रौ जातौ सद्य शिलापदेनाघातयन् ७ वृषभाकारेण प्राप्त ।

बलराम आणि वसुदेवानें कृष्णाला नंद गवळ्याच्या घरीं जतन करण्यास पाठवावें असें ठरविलें. रातोरात मुलाला त्यांनीं पोहोचतें केलें वसुदेवाने त्याचेंवर छत्र धरलें होते बलदेवानें त्याला हातात धरले होते नगरदेवतेन गायीचे रूप घेऊन मणिमय शिंगाना उजेड पाडला होता

यान्तौ निशीथे तत्पादस्पर्शाद्वाटितगोपुरौ ।
संभ्रान्तोक्ततदथाग्रसेनाशीर्वादमोदितौ ॥ २ ॥

मथुरेच्या वेशी मुलाच्या पादस्पर्शाने एकदम उघडल्या उग्रसेनाला त्याच वेशीवर टागले होते त्याला रात्री दरवाजे उघडलेले पाहून आश्चर्य वाटले त्याला सर्व हकीकत कळल्यावर त्यानें त्याला आशीर्वाद दिला

यमुनादत्तपन्थानौ सद्योजातात्मजार्पणम् ।
नन्ददृष्टस्वाभ्ययान्त पृष्टवाज्ञाततदर्थं कौ ॥ २१ ॥

यमुनेनें दुभंग होऊन त्याना वाट करून दिली नुकतीच जन्मलेली कन्या घेऊन नंद येत असलेला त्याना वाटेंत भेटला देवतेनें मला ही कन्या आज रातोरात आपणाकडे पोहोचविण्यास दिलीं आहे असे त्यानें सांगितल्यावर त्याना आशय कळला

तस्मै दत्वा स्वडिम्भं त डिम्भा लात्वागतौ गृहम् ।
तुदैत्य कंसस्ता वीक्ष्य भुग्ननासा व्यधाद्बलात् ॥२२॥

१ अतर्कितोपवनगुपुरोद्घाटवक्षुक्तितोक्त २ वक्रनासा ।

ती मुलगी घेउन व आपला मुलगा त्याच्या स्वाधीन देउन ते दोघे घरी परत आले. तेव्हा कस आला व त्याने तिचे नाक दाबून तिला नकटें केले

सा तपःस्था स्थिता विन्ध्ये व्याधजर्योऽगमद्दिवम् ।
हस्ताद्गुलीत्रयी तस्या क्रत्वाँड्विन्ध्यवासिनी ॥२३॥

तिला गुप्त तळघरात वाढविली व मोठी झाल्यावर बाहेर काढली आपले विकृत स्वरूप पाहून ती लाजली व सुव्रतानामक अजिकेजवळ दीक्षा घेऊन तिने विंध्यपर्वतावर राहून तपश्चर्या चालविला शवटी तिला वाघाने खाल्ले तीन बोटे पडलेली होता ती पाहून तेथील जगली लोकाना आश्चर्य वाटले व त्याना विंध्यवाला देवी म्हणून त्या बोटाची पूजा सुरू केली

पृष्टो दृष्ट्वा महोत्पातात्कसेन वरुणोऽब्रवीत् ।
जातस्तेऽरिरिति श्रुत्वा त व्यायन्यतनादिभि ॥२४॥

एकदा मथुरेत नरेच उत्पात झाले नेव्हा वरुण नामक ज्योतिष्यानीं त्याला सागितले की, तुझा शत्रु निर्माण झाला आहे तें ऐकून पूतना वगैरे देवताना त्याच्या तपासण्यासाठीं त्याने पाठविले

प्राक्सिद्धाभिस्तद्ववेष्टफलाभि.सप्ताभि श्रितः ।
स तांद्विरो विभङ्गेन त ज्ञात्वाथ विकृत्यं ताः ॥२५॥

१ उद्भकायोत्सर्गेण स्थिता २ भक्षिता ३ व्याधजनपदैर्देवतेतिभणित्वार्चिता ४ अरिंचिंतयन्कस ५-पूर्वजन्म ६ कस ७ कसवचनेन ८ मिथ्यावाधिना ९ विक्रिया प्राप्ता ।

त्यानें पूर्वीच्या जन्मी प्रसन्न करून घेतलेल्या व या जन्मात इष्ट फळ देणाऱ्या याच देवता होत त्या सात देवतानीं मायारूपे धारण केलीं विभंगज्ञानानें कृष्णाला मात्र ओळखलें

मात्रन ककुभद्वन्द्वतालरासभिकार्वताः ।
जिघासन्त्यस्त्वाशक्ति कसमूचिरे ॥ २६ ॥

या सात देवानीं माता, गाडी अर्जुन वृक्षाची जोडी, ताल-वृक्ष, गाढव, व घोडा अशी क्रमानें रूपे धारण करून कृष्णाला मारण्याचा प्रयत्न केला पण त्यात त्या असमर्थ ठरल्या त्यानीं कंसास येऊन तसें सांगितलें

द्रष्टुं स्वविक्रम हन्तु रौद्रकृष्णवृषाकृते ।
आयातोऽरिष्टदेवस्य जातु ग्रीवा बभञ्ज स ॥ २७ ॥

आपला पराक्रम दाखविण्यासाठीं अरिष्टदेव काळ्या बैलाचें रूप घेऊन कृष्णाला मारण्यास आला पण कृष्णानें त्याची मान मोडून टाकली

तच्छ्रुत्वा गोमुखीनामग्पवासछद्मनाथ तम् ।
पितरौ स्मार्चतो सिश्चद्वलश्चाम्बा क्षरत्कुचाम् ॥२८॥

देवकीवसुदेवानी त्याच्या पराक्रमाच्या वार्ता ऐकून गोमुखीं उपवास केल्याच्या मिषाने गवळ्याचे घरा ते आले तेथें त्यानीं त्याची

१ यशोदारूपेण विषस्तनी माता २ स हतुमसामर्थ्यमस्माक ३ हरि पराक्रम ४ वृषग्रीवाभजन ।

पूजा केली तेव्हा देवकीच्या स्तनातून आपोआप दुग्धधारा पडल्या

गोवर्धनमहावृष्टौ छत्रीचक्रेऽयदा गवाम् ।
सोऽहिशय्याधनुःशंखवान्पूर्वदेवैगृहजान्स्वयम् ॥२९॥

एकदा अतिवृष्टि झाली असता कृष्णानें गोवर्धन पर्वताचीच छत्री करून गायींचें रक्षण केलें मथुरतील प्राचीन जिनालयाजवळील ग्रामदेवतेच्या मंदिरात अहिशय्या, धनुष्य व शंख ही तीन रत्नें कृष्णाला दिसली

दृष्ट्वा साध्यान्ददाम्येषा साधयित्रे सुतामिति ।
कंसे तद्घोषितेऽसौ तान्यान्वनोऽसाधयन्महान् ॥३०॥

त्या अहिशय्येवर चढून जो कोणी धनुष्याला बाण लावील व शंख वाजवील त्याला मी माझी मुलगी देईन तेव्हा स्वर्भानु राजाचा मुलगा भानु याच्या नावानें कृष्णानें त्या तीन्ही गोष्टी केल्या ज्यानीं प्रत्यक्ष पाहिलें होतें ते म्हणू लागले कीं हें भानूचें काम नसून दुसऱ्या कुमाराचें आहे तेव्हा कंसानें त्या कुमाराला शोधून आणण्याची आज्ञा केली

तत कंसभयान्नंष्ट्र गोष्ठे येनाप्यनुद्धतम् ।
तत्रोद्धृत्य हरिं शैलस्तंभ लेभे जनाशिषः ॥ ३१ ॥

त्या आज्ञेमुळें भिऊन नंदगवळी गाव सोडून गेला ज्याठिकाणी ते जाऊन राहिले तेथ एक दगडी खांब होता तो कोणीहि उचलू शकत नव्हते तो कृष्णाने उचलला व सर्वांची शाबासकी मिळविली

१ मथुरास्थापनार्थं जिनाल्याते पूर्वादिशि पुरदेवतागृहे समुत्पन्नान् ।

प्रत्यागते व्रजे भक्त्वा महानाग पितृगिरा ॥
कस सहस्रपत्राणि ससरोजान्युपाहरत् ॥ ३२ ॥

काहीं दिवसानीं नदगवळी स्वग्रामीं परत आला तेव्हा त्याला छळण्यासाठीं कालियसर्प ज्याची राखण करतो ते सहस्रकमळ आणून दे अशी आज्ञा कसाने केली नदाच्या आज्ञेनें कृष्णनें नागास जिंकून तेहि आणून दिले

अथाहूतो नृपेणामामल्लैर्नन्दो व्रजन्गजम् ।
भक्तोत्खातरदाहत्य कृष्णेनोक्तजयो द्युतत् ॥३३॥

आपल्या मल्लासह एका कुस्तीसाठीं येण्यास नदगवळ्याला कसानें आज्ञा केली त्याप्रमाणे काहीं मल्ल व कृष्णासह तो मथुरेत प्रवेश करीत असता त्याच्यावर मदोन्मत्त हत्ती सोडण्यात आला कृष्णाने त्याला त्याचाच दात उपटून त्या दातानेंच मारलें

गत्वासभा नियुद्धेऽसौ त प्रायुक्त नृपाज्ञया ।
सोऽपि रङ्ग प्रविश्यर्द्धा चाणूर कसमप्यहन् ॥ ३४

मल्लाचे आखाड्यात ते गेले चाणूराशीं कृष्णाची कुस्ती जुपली एका क्षणात त्यानें त्याला चीत्त केले तेव्हा स्वत कस द्वद्वयुद्धास सज्ज झाला कृष्णानें त्याला कुस्तींत ठार मारून टाकले

स नाकिमुक्तपुष्पौघैविपाश्य यापित्तरौ वरै ।
नम्रैर्नृपैर्वृत प्रीतै स्वैश्च सूर्यपुर ययौ ॥ ३५ ॥

१ कालीयनाग २ नीतवान्कस प्रति ३ दतेन ४ व्यक्त झटिति वा ५ नाकिभिर्देवै ६ बधन छित्वा ७ स्वजातिभि ।

सर्व देवानीं त्यावर पुष्पवृष्टि केली त्याने आपल्या माता-पिताना बंधमुक्त केले अनेक मांडलिक राजे व आपल्या नातलगां-सह तो सूर्यपुरास गेला

तज्जीवद्यशस. श्रुत्वा ध्वंतान्हन्तु यदूंन्सुतान् ।
ज्ञात्वा चक्री जितान्कालयवन प्राहिणोत्स्वजम् ३६

जीवयशेने जरासंधाला कंसवधाची हकीगत सांगितली तेव्हा त्यानें अपराजिताला व आपल्या मुलाना भारी सेनेसह पाठविले पण पराजित झाला असे ऐकून कालयवनाला त्यानें पाठविले

श्रुत्वायान्तमजय्य त गत्वाब्धौ यादवा स्थिताः ।
प्रदीप्याग्नि पृथु मास्थान्मार्गे तत्कुलदेवता.॥३७॥

कालयवन चाइन येत आहे असे ऐकून सर्व यादव सूरीपुर हस्तिनापुर, मथुरा वगैरे गाव सोडून समुद्रकिनारी गेले कालयवन यांच्या मागे लागला तव्हा यादवांच्या कुलदेवतेने म्हातारीचे रूप घेऊन खूप दावा ल पेटविला आणि ती म्हातारा वाटतच बसली कालयवनाने हा काय प्रकार आहे म्हणून विचारल्यावर तुझ्या भीतिने माझ्या यादवपुत्रानी ग्रामयाग करून स्वत ला जाळून घेतले आहे त्याचा हा दावानळ आहे असे उत्तर दिले

वृद्धा मत्पुत्रयदेव प्रविश्याग्नि भयान्मृता
इत्युक्तोऽग्निस्तयाहयुर्गत्वा तात तथावदत् ॥ ३८ ॥

१ कसवधाधिक प्रहितान् २ पुत्र ३ वृद्धा आह मत्पुत्रा यादवाश्च अथवा हे मत्पुत्र हे कालयवन ४ विघटयति स्म।

ह्यातारीच्या त्या बोलण्यावर विश्वास ठेवून कालयवन परतला व जरासंधाला त्यानें अभिमानानें आपल्या दराऱ्याचें वर्तमान सांगितलें

कृष्णःकृताष्टोपवासो वासायोपाब्धिनैगमम् ।
आरूह्याश्वाकृतिमेन सिन्धुं सोऽखण्डयत्सुरेट् ॥३९॥

कृष्णानें समुद्रकांठीं आठ दिवसांचें अनशनव्रत आचरलें तेव्हां नैगमदेवानें येऊन त्याला सांगितलें कीं, घोड्याच्या आकाराचा एक देव येईल त्यावर बसून तूं समुद्रांत बारा योजनें जा. तुझ्यासाठीं तेथें एक नगरी बनेल त्याप्रमाणे अश्वरूपी देव आल्यावर कृष्ण त्यावर स्वार होऊन समुद्रांतून गेला त्यामुळें समुद्र दुभंगून एक बेट बनलें

तत्र शक्राज्ञया यक्षश्चक्रे द्वारवतीं पुरीम् ।
वसतस्तत्र कृष्णादीन्नमिकल्याणिकोर्जितान् ॥४०॥

इंद्राच्या आज्ञेवरून कुबेरानें त्या बेटावर द्वारकानगरी वसविली तेथें कृष्णादि यादव रहात असतांना नेमिनाथ तीर्थंकराचीं गर्भ व जन्म कल्याणिकें झालीं

कुरुवंशे हास्तिनेशाज्जातो व्यासः पराशरात् ।
तत्पुत्रो धृतराष्ट्रोऽन्य' पाण्डुश्च विदुरोऽपरः ॥४१॥

हस्तिनापुरात कुरुवंशाचा शक्ति नामक राजा राज्य करीत होता त्याला शतकी नामक राणीपासून पराशर नामक मुलगा

१ सुरस्य सदयचरस्य देवस्य स्वामी हरि २ सत्यवतीगर्भे ।

झाला. त्याचा मुलगा व्यास व्यासाला सुभद्रा नामक स्त्रीपासून धृतराष्ट्र पाडु व विदुर असे तीन पुत्र झाले

धृतराष्ट्रो नरपतिर्वृष्णिपुत्र्यां शत सुतान् ।
दुर्योधनादीन्गान्धार्यां स्यातैर्वीर्यानजीजनत् ॥४२॥

वृष्णि राजाची मुलगी गाधारीपासून धृतराष्ट्र राजाला दुर्योध-नादि शभर मुलगे झाले

काममुद्राधरे पाण्डौ कन्या कुन्ती गैते रह ॥
जातमुद्धृत्य कालिन्द्या' कर्णं चम्पाधिपाऽपुपत् ॥४३

वज्रमाली नामक विद्याधर हस्तिनापुराजवळ वनक्रीडा करीत असता आगठी हरवला व ती पाडूला सापडली पाडूने त्याला ती दिली तेव्हा ही आगठी जवळ असली ह्मणजे वाटेल तेव्हा गुप्त होता येते असें विद्याधराने त्याला मागितले तिचा उपयोग करून कुतीनामक कुमारीशीं पाडू अदृश्यपणे सभोग करून आला मुलगा जन्मल्यावर त्याच्या कानात कुडल घालून पेटींत पत्रासह ठेउन ती यमुना नदींत सोडून देण्यात आली चपापुरचा राजा आदित्य यास ती पेटी सापडली त्या बाळकाच पालनपोषण केलें

युधिष्ठिरादीन्सोऽनूढ्वा तापसान्धकवृष्णिजाम् ।
त्रीन्कुन्त्या मद्र्या नकुल सहदेवस्तुजोऽसृजत् ॥ ४४ ॥

१ व्यासस्य पुत्रा सुभद्रागर्भज २ गाधारानाम्न्या ३ उग्रसेन देवसेनमहासेनानुजाया । ४ उपभुक्तवात ५ कुडलरत्नकवचलेखपत्र युक्त मञ्जूषाया क्षिप्त कुन्तीपरिजनै ६ राधाकर्णाभङ्गादादित्येन चपाधिपेन कृत कर्ण सज्ञ चापुषत् राधाख्यायै स्वपत्न्यै दत्वाऽपुषत् ७ पुत्रानेव पञ्च असृजत् अजीजनत् ।

पुढ पडु राजाचा विवाह त्याच अधकवृष्णीच्या कुतीनामक मुलीवरोवर झाला व तिच्यापासून त्याला युधिष्टिर, अर्जुन व भीम असे तीन आणि कुनीपासून नकुळ व सहदेव झाले

दर्याधनादयो व्याज जरासधमथाभजन् ।
युधिष्ठिरादय कृष्ण विपक्षक्षपणोद्यतम् ॥ ४५ ॥

दुर्योधनादिकानीं कपटी जरासधाचा पक्ष घेतला व युधिष्ठिरा दिकानीं शत्रूचा नाश करण्यास उद्युक्त झालेल्या कृष्णाचा पक्ष घेतला.

मागधै.सन्मणीन्राजगृहे वाणिज्योपदर्शितान् ।
ते चक्रिणेते क प्राप्ता इति पृष्टा जगु प्रभा ॥ ४६ ॥

मगधदेशातील काहीं वश्य समुद्रमार्गानें व्यापार करीत असता द्वारकेस आले व तेथील वैभव पाहून चकित झाले तेथे त्यानीं रत्नमाणिक्याची खरेदी केली व स्वदेशा परत गेले. जरासधराजाला तीं रत्नें त्या व्यापाऱ्यानीं दाखविली व हा कोणत्या देशातील आहेत अस त्यानें विचारलें असता ते म्हणाले

मन्येऽब्धिद्वारवत्यास्ते दिव्या यदुसभर्तृका ।
तत्रं वायुवशात्प्राप्तैर्दृष्टास्माभिरर्थार्जिता ॥ ४७ ॥

आम्हीं नेहमींच्या मार्गानें प्रवास करीत असता वाऱ्यानें भलतीकडे नेले गेलो तेव्हा आम्हा द्वारावती बेटास लागलें हें बेट राजा

१ मगधदशजे सायानिकै २ यदुना हरिणा सभृर्तका सनाथा। ३ अ गो।

कृष्णानें सनाथ केलें आहे ते फार भरभराटींत आहे तेथून आम्ही हीं रत्नें आणली

श्रुत्वैतत्प्रभुग क्रुद्धो युष्मान्प्रत्याह दर्पदानं ।
इति नारदाचारोक्त्या ज्ञात्वा यात निषदितुर्मु ॥ ४८

यादवांचें नाव ऐकल्याबरोबर जरासंध चिडला व तें वैभवशाली वर्णन ऐकून नर त्याचा नाश करण्यासाठी एकदम निघाला. नारदानीं तो चालून येत असल्याचं वर्तमान कृष्णाला सांगितलें माझ्या जावयाला मारून पळून जाऊन लपून बसलेले असून वेभवाचा टोळ मिरविणारे मरतवाळ हे यादव आहेत असें जरासंध ह्मणाल्याचेहि नारदाने कृष्णाला सांगितले

यामोऽरिं रन पुरीमेता रक्षेति स्ववचं स्मृ‍े ।
ॐ मित्युक्तवत.स्मित्वा नेमेर्ज्ञात्वा जय ि भतात् ४९

या नगरीवर शत्रु चालून येत आहे त तिचे रक्षण कर असें श्रीकृष्ण नेमिनाथाना ह्मणाले तेंहा ते आम् ह्मणून हसले. त्यावरून आपणाला जय मिळणार असें त्याना वाटलें

कुरुक्षेत्र गत क्षि । स्वर्यैलैरपरैररिम् ।
हत्वा तन्मुक्तचक्रेण जितारिरविशर् ीम् ॥ ५० ॥

आपले व मित्रराजाचे सैन्य एकत्रित करून कृष्ण कुरुक्षेत्राला गेला तेथें घानोर युद्ध झाले जरासंधानें सोडलेल्या चक्रानेंच

---

१ भजमानर हत्वा भगण्प्यारमोपने स्थितत्वा भव्यागर्विण चर्का इत्यादि २ हतु ३ स्वस्थनाने भातु ४ पाडवादिसैन्यै ५ जरासधमुक्तचक्रेण

त्याला कृष्णानें मारलें. याप्रमाणें जय–मिळवून त्यानें नगरींत प्रवेश केला.

चक्रशक्तिगदाशङ्खधनुर्दण्डासयो हरे
रुक्मिण्याद्यष्टदेव्यः[१]स्त्रीसहस्राणि षोडश ॥ ५१ ॥

चक्र, शक्ति, गदा, शंख, धनुष्य, दंड, तलवार वगैरे श्रीकृष्णाचीं दिव्य अस्त्रें होतीं रुक्मिणी त्याची पट्टराणी असून त्याला सोळाहजार स्त्रिया होत्या

रत्नमालागदासीरमुशलान्यथ सस्मित ।
देव्यश्चासन्बलस्याष्टौ[२] मिथ प्रीतौ सुख स्थितौ ॥५२

रत्नमाला, गदा, नांगर, मुसळ, ही बल्देवाचीं आयुधें होतीं त्याला आठ हजार स्त्रिया होत्या ते सुखानें एकमेकावर प्रेम करीत काळ घालवीत होते

जात्वद्धान्ते[३] जलक्रीडामनोहरसरोवरे ।
सङक्रान्तेर्यादवैश्चक्रे तत्राभून्नेमिभामयो[४] ॥ ५३ ॥

एकदा सर्व यादव मनोहर सरोवरांत जलक्रीडा करण्यास गेले. तेथ नमिनाथ व सत्यभामा याचा मनोहर संवाद झाला

सल्ल प सेचनाद्दन्ते[५] स्नाहीद क्षालयेति वाक्[६] ।
सत्यभामा प्रतिस्नानवस्त्र नेमि स्वमाक्षिपत् ॥ ५४ ॥

१ अष्ट महादेव्य स्त्री पत्नित्वा वा २ बलभद्रस्याष्टौ सहस्राणि ३ शरत्काल ४ नामैत्त् ५ जलक्रीडानन्तरे ६ उक्त्वा ।

पाण्यप्सकक्षणेऽन्येद्युःस्वराज्ये नाशशङ्कया ।
मृगानारुध्य वृत्त्या ता शिक्षयित्वा स रक्षकान्॥५८

पाणिग्रहणाचे वेळीं दुसरे दिवशीं कृष्णाला अशी शंका आली कीं, नेमिनाथ आपल्या राज्याचे वाटकरी होतील म्हणून शिकाऱ्याकडून पुष्कळ पशु मेजवानीच्या मांसासाठीं त्यानें आणविले ही हिंसा पाहून नेमिनाथ सन्यास घेतील अशी त्याला खात्री होती पशु कशाला आणले म्हणून त्यानीं विचारल्यास मारून त्याच्या मांसाची लग्नानिमि मेजवानी देण्यासाठीं ते आणले आहेत असें स्पष्ट उत्तर देण्यास कृष्णानें रक्षकाना शिकवून ठविलें

त्वद्विवाहे व्ययीकर्तुं कृष्णेनैते इति ।
ते॰ प्रत्यालापयन्नेमिं यातमालोकितु दिश ॥ ५९ ॥

दिशावलोकनासाठीं नेमिनाथ पालखींत बसून चालले असता ते हरिण पाहून त्यानीं विचारले व कृष्णानें शिकविल्याप्रमाणें रक्षकानीं उत्तर दिलें

ज्ञात्वा तच्छद्म निर्विद्य संस्मृत्य स्वपुराभवान् ।
शोकार्तामविकांशुक्त्वा स राजमतिराजक ॥ ६० ॥

कृष्णाच कपट नेमिनाथानीं ओळखलें व वैराग्य पावून स्वत च्या पूर्व जन्माचें स्मरण केले दुःखी मातेला उपदेश करून राजी–

१ हस्तोदकवचनसमय २ उत्तरमकारयत् ३ गत सत ४ राजिमत्या राजसहस्रेण च सहित ।

मति रडत आहे असें पाहून तिलाहि बरोबर घेतलें व हजारो राज-पुत्रासह दीक्षा घेतली

सहस्राम्रवने श्रित्वा तप षट्पञ्चवासरान्।
नीत्वोर्जयन्ते कैवल्य प्राप्य मोह विहत्य सः ॥६१॥

ते सहस्राम्रवनात जाऊन राहिले व पासष्ट दिवस त्यानीं अनशन व्रत आचरलें, पारणें केल्यावर त्याना कैवल्यज्ञान झालें, यानीं मोहाचा नाश केला

प्राप्तो रैवतकोद्यान कृष्ण तत्त्वमबूबुधत्।
देवकीसत्यभामाद्या गणीडिष्टा कथा निजाम् ॥६२॥

रैवतकउद्यानात येऊन त्यानीं कृष्णाला तत्वोपदेश केला देवकी, सत्यभामा वगैरे स्त्रियानीहि येऊन गणधराना त्यानीं आपापली भवावली विचारली

प्रद्युम्नादि भवान्पृष्ट्वा ज्ञात्वा पृष्टो हरे कियत्।
राज्य भावीतितत्प्रेम्णा सीरिणा नेमिरब्रवीत् ॥६३॥

प्रद्युम्नाची भवावली विचारून ऐकल्यावर हरीच्या प्रेमानें बलदेवानें नेमिनाथाना प्रश्न विचारला कीं हें हरीचें राज्यवैभव किती दिवस टिकेल तेव्हां ते ह्मणाले

द्वीपायनस्तपो लात्वा प्रेत्यै प्रत्यॆत्यधक्ष्यति।
द्वारकां द्वादशाब्दान्ते मत्तयादवकोपित ॥ ६४ ॥

१ गणीशा श्राविता २ हरिस्नेहेन ३ देशातर गत्वा पश्चादागत्य।

बारावर्षानंतर मद्यपानानें मदोन्मत्त झालेल्या यादवांकडून राज्य नष्ट होईल द्वीपायन तप आचरून यादवामुळे कोपित होऊन द्वारकानगरी जाळून टाकील

हरि जरत्कुमारोऽपि कौशाम्बीगहनान्तरे ।
सुप्त तृषार्त वनैण भ्रान्त्या सद्यो हनिष्यति ॥६५॥

कौशाम्बी जवळील गाढ काननात कृष्ण ता हेने व्याकुळ होऊन निजला असता जंगली हरिण समजून जरत्कुमार तात्काळ त्याला ठार मारील

एतच्छ्रुत्वाप्तनिर्वेदा विद्वांस' स्वाम्यनुज्ञया ।
प्रद्युम्नरुक्मिणीमुख्या मोक्षीं दीक्षामशिश्रयन्॥६६

वरील भविष्य ऐकून शहाण्यांना वैराग्य उत्पन्न झाले व प्रद्युम्नादि मुले व रुक्मिणी वगैरे स्त्रियांनीं मोक्षपददायी दीक्षा स्वामींच्या म्हणजे कृष्णाच्या आज्ञेने घेतली

सम्भवश्चानिरुद्धश्च तन्नाश वेक्ष्य दीक्षितौ ।
प्रद्युम्नश्चाथ निर्वाणा गिरनारीकूटगा ॥ ६७ ॥

द्वारकेचा नाश होणार हे पाहून संभव व अनिरुद्धानेंहि दीक्षा घेतली व प्रद्युम्नासह ते गिरनार पर्वतावर मोक्षाला गेले

रुक्मिण्याद्या सुसत्स्यन्ति प्रोऽच्युतास्तपसाऽच्युत' ।
धर्मातोऽनैत्य माहेन्द्राद्बलस्तीर्थं करिष्यति ॥ ६८ ॥

७ द्वारावतीदाहारिक ।

रुक्मिणी वगैरे स्त्रिया अच्युत नामक स्वर्गातून येऊन, नंतर मोक्षाला जातील बलदेव माहेंद्र स्वर्गातून येऊन व कृष्ण प्रथम नरकातून येऊन तप करून येथे तीर्थ बनवितील अर्थात् तीर्थंकर होतील.

नेमि पुनर्विहृत्योर्वी पल्लव देशमास्थितः।
अथ भारतसंक्षेपो लाक्षावेश्ममवेशिता ॥ ६९ ॥

नेमिनाथ पुढें विहार करीत पल्लव देशांत गेले भारत संक्षेपानें असें आहे पांडव लाक्षागृहांत कुरुकडून वैरामुळे टाकले गेले

कुरुभि रादजारित्वानिर्गत्यातःसुरंगया।
सापंडानन्तु द्रौपद्या, कम्पिल्यायां स्वयंवरम् ॥७०॥

पण कपट ओळखून सुरंगाच्या रस्त्यानें पांडव लाक्षागृहांतून निसटले व अद्भुत कर्म करून त्यांना कंपिला नगरींत प्रवेश केला

प्रविष्टा पाण्डवास्तत्र विद्धराधो युवाँनृप।
तत पार्थात्सुभद्रायामभिमन्युरसौत्सुत. ॥ ७१ ॥

तेथे त्यांनी स्वयंवरमंडपांत प्रवेश केला व अर्जुनानें राधावेध (मत्स्यभेद) करून द्रौपदी मिळविली एवढ सुभद्राहरण अर्जुनानें केलें व तिच्या पासून त्याला अभिमन्यु नामक मुलगा झाला

द्रौपद्यामिगपुमाँनाथ सूनवोऽन्वभवन्क्रमात्।
देशानिमान्क्षितिगुप्त भ्रान्त्वा दर्शितविक्रमा ॥७२॥

१ दुर्योधनाद्यै २ हस्तिनागपुरस्थितेन विदुरेण कुद्दालकरान् प्रस्थाप्य नगरा न्दहिल्लाक्षागृहनिर्मापण व्याजेन निर्मापितया सुरंगया ३ अद्भुतकर्मणासह प्रविष्टा ४ द्रुपदस्य दृढरथाया पुत्र्या ५ अर्जुन ६ प्रसूत स्म ७ पंच प्रमाणा ८ भूमौ प्रच्छन्न यथाभवति तथा।

अर्जुनापासून द्रौपदीलाहि क्रमानें पाच मुलगे झाले सर्व देश अज्ञातवासात हिंडून पाच पांडवानीं पराक्रम प्रगट केला.

द्यूत रन्त्वा धर्मपुत्रो दुर्योधनमहीभुजा ।
जित्वा कुरून्कुरुक्षेत्रे श्रित्वापाग्मधुरामथुं ॥ ७३ ॥

दुर्योधन राजा बरोबर धर्मराजा द्यूत खेळला व हरला ह्मणून तो अज्ञातवास प्राप्त झाला होता पण त्यानंतर कौरवाना जिंकून त्यानीं दक्षिणमथुरेत वास केला त्यानी पुष्कळ देशातून भ्रमण केलें.

श्रुत्वा द्वारवतीदाहाद्याप्य निर्वेदमर्हतं ।
ज्ञातजन्मान्तरास्ते निर्ग्रन्था शत्रुञ्जये स्थितो ॥७४॥

द्वारका भस्मसात् झालेली ऐकून त्याना वैराग्य प्राप्त झाले व नेमिनाथाकडून आपली भवावली ऐकून ते निर्ग्रंथ मुनि झाले व शत्रुंजयावर गेले

द्विट्स्वस्त्रियोंहतास्तप्तलोहभूषा वितेपिरे ।
कौन्तेयास्तेप्यगुः सिद्धिं माद्रेयौ त्वतिमां दिवम् ७५

तेथें ते तपश्चर्या करीत असता दुर्योधनाचा भाचा आला व त्याने तापलेल्या लोखंडाची राजभूषणें त्याच्यावर घातलीं तरी त्यानीं ध्यानावस्था सोडली नाहीं त्यामुळें कुंतीचे तीन पुत्र सिद्ध-पदाला गेले व माद्रीचे दोन पुत्र अनुत्तर पाचव्या सर्वार्थसिद्धि नामक स्वर्गांतील विमानात देव झाले

१ दक्षिण मथुरा २ प्रतपति स्मके पाडवा किं कृत्वा देशा भ्रान्त्वा. ३ नेमे समीपात् ४ आतापनयोगेन स्थिता ५ दुर्योधनभागिनेय कुर्युवराख्य.

कुन्तीसुभद्राद्रौपद्योनिर्वास्यत्यच्युताच्च्युता ।
प्राग्बद्धनरकायुष्कः कृष्णोऽनुमात्तशुद्धदृक् ॥ ७६ ॥

अच्युत स्वर्गातून आलेले कुंती, सुभद्रा, द्रौपदी वगैरे स्त्रियाचे जीव मोक्षाला जातील, नरकातील आयुकर्म बांधलेला कृष्णाचा जीव भावापासून म्हणजे नेमिनाथाजवळून शुद्ध सम्यक्‌दृष्टि प्राप्त करून घेता झाला व तीर्थंकर नामकर्माचा बंध करून प्रथम नरकात जन्मला

भ्रातुराप्तान्त्यनामागात्स्वभ्रं तच्छत्रुरप्ययात् ।
नेमौ सिद्धेऽथ साकेते चूलाया ब्रह्मणो नृपात् ॥९८

त्याचा शत्रु जरासंध सुद्धा मरून तेथेंच गेला नेमिनाथ सिद्धपदाला गेले नंतर अयोध्येंत ब्रह्मराजा व चूलाराणीचा मुलगा ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती झाला

स्वर्गादेत्य सुर कश्चित्ब्रह्मदत्त सुतोऽभवत् ।
स भूत्वात्रातिमश्चक्री प्राविक्षत्सप्तमीं क्षितिम् ॥९९

तो स्वर्गातून येऊन चक्रवर्ती बनला होता व मेल्यानंतर सातव्या नरकात गेला

सुभानु प्राग्‍द्युजश्चित्रांगद खटोऽर्द्ध तुर्यभू ।
शङ्खो महाशुक्रसुर सीरी माहेंद्रजो जिनेट ॥ १००

सुभानु पहिल्या स्वर्गातील देव, चित्रांगद विद्याधर, चोथ्या

१ नेमेरुपदेशात्प्राप्तसम्यक्त्व २ जरासंघ ३ सौधर्मजा देव ४ स्वर्गचतुर्थमाहेंद्रदेव ।

स्वर्गातील देव, शंखश्रेष्ठी, महाशुक्र विमानातील देव इतकी भवानली फिरून बल्देव झाला आता तो महेंद्रस्वर्गांत आहे पुढें तीर्थकर होईल

अमृतरसायनपलपचतृतीय नरकोद्भवश्वान ।
यशोभूनिनामा महादिशुकाऽच्युतोऽथ रामोर्हन् १०१

अमृतरसायन स्वयंपाकी, तिसऱ्या नरकातील जीव, यक्ष नावाचा मनुष्य, निर्नामा, महाशुक्र विमानातील देव अशी भवावली भोगून कृष्णाचा जीव नरकात गेला व पुढें तो तीर्थकर होईल

॥ इति श्रीनेमिजिना रपद्मकृष्णजरासन्धब्रह्मदत्तचक्री चरितोत्तर द्वाविंशम् ॥२२॥

पादनेऽरविन्दस्य राज्ञो मन्त्री वरद्विज ।
मरुभूतिरभूद्राज्ञा सहप्राप्तागमश्चिरात्[३] ॥ १ ॥

या जंबुद्वीपात दक्षिणभरतक्षेत्रात पोदनपुरच्या अरविंद नामक राजाचा मरुभूति नामक ब्राह्मण मंत्री होता राजासह त्यानेहि आगमाचे ज्ञान मिळविलें होतें फार पूर्वापासून तो त्याचा मंत्री होता

रक्त वरुणयां ज्येष्ठे स्वभ्रातृकमठे स्त्रिया
वसुन्धरीं भवरकान्ता तद्भ्राता भजतीति स ॥ २ ॥

१ जंबूभरत २ श्रुतिस्मृतिशास्त्रविदित्यर्थ राजापि प्राप्तागम ३ दीर्घकालपर्यंत ४ कमठभाय ५ कथित ।

त्याला कमठ नामक भाऊ होता त्याच्या स्त्रीचें नाव वरुणा व मरुभूतीच्या भार्येचें नाव वसुवरी होतें कमठाचे प्रेम वसुवरीवर होतें व तिच्याशी तो रममाण होऊं लागला तुझा भाऊ तुझ्या भार्येला भोगतो असें वरुणेनें मरुभूतीला सांगितले

तामाश्वास्यान्यदा छन्नो दृष्ट्वा तच्चेष्टितं स्वयम् ।
विज्ञाप्येशं विगोप्यासौ तं शठं निरवासयत् ॥ ३ ॥

तिला योग्य आश्वासन देऊन मरुभूतीनें स्वतः लपून वमून त्याच्या प्रेम चेष्टा पाहिल्या व राजाला सांगून कमठाला हद्दपार करविलें

गत्वोर्वसिंधु पञ्चाग्नितप कुर्वन्स मोहत ।
तेनान्यदा स्वनृपेणोवाच्याश्रित्य प्रणामिना ॥ ४ ॥

सिंधू नदीजवळील तापसपल्लीत शिवतप व्याजवळ जाऊन कमठानें पचाग्नि साधन केलें मरुभूतीनें पुन्हा राजाला विचारून कमठाचा आश्रय घेतला त्याची तो नम्रता करीत असे

प्रसाद्यमानस्त क्रोधाज्जघान शिलया तत ।
मलयें कुब्जकारण्ये स जात• सल्लकीवने ॥ ५ ॥

एकदा मरुभूति त्याचे पुढे नमून प्रार्थना करीत असता पूर्व-वैर स्मरून, क्रोधाविष्ट होऊन कमठानें त्याला दगडानें ठेचून मा-

प्रच्छन्ना मरुभूति २ खरारोहणोच्छिष्टरावमालागलारोपणादिक कार्यित्वा ३ निर्द्धाटित ४ नदीतीरे तापसपल्ल्या शिवतापससमीपे ५ अज्ञानात् ६ मरुभूतिना ७ निजनृपस्य पयंविला ८ तं कमठं आश्रित्य ९ प्रणामोस्यास्तीति प्रणामी तेन प्रणामिना प्रणतवता १० मरुभूतिं ।

रले, तेव्हा मेल्यावर तो मलयपर्वतावरील कुब्जक नामक सल्लकी वनात हत्ती झाला

वज्रघोषो गजेन्द्रोऽस्य वशासीद्वरुणा प्रिया ।
सार्थेनामारविन्दश्च यान्त सम्मेदमर्हत ॥ ६ ॥

त्याचे नाव वज्रघोष होतें वरुणा मेल्यावर पूर्वप्रेमामुळें हत्तीण बनून त्याच्याजवळ राहिली श्रावक सघावरोवर सम्मेदशिखराला यात्रेस जाता जाता अरविंदराजानें मुनि झाल्यावर त्याच वनात मुक्काम केला होता

वन्दितु तत्सरस्तीरे प्रतिमायोगमास्थितम् ।
सार्थं भक्त्वा हन्तुकामो वत्से श्रीवत्सलाञ्छनम्॥७॥

त्या वनातील तळ्याजवळ मुनि झालेला अरविंद राजा प्रतिमायोग धारण करून घ्यानस्थ बसला असता वज्रघोष हत्ती सघ विध्वस्त करून त्याला मारण्यासाठीं आला तेव्हा त्याला मुनीचे छातीवरील श्रीवत्सलाछन दिसले

तस्य दृष्ट्वांजसा जातिस्मरो स्नेहोद्बभूव स. ।
तेन प्रबोधितो धर्मं श्रावकव्रतमग्रहीत् ॥ ८ ॥

तें चिन्ह पाहून त्याला पूर्वजन्माचे स्मरण झाले व राजभक्तीमुळे त्याला मारण्याचे विसरून त्याच्यापुढें सोंड नमवून तो बसला घ्यान उतरल्यावर अरविंदमुनीनें त्याला श्रावकव्रतें दिलीं

१ हस्तिनी २ सल्लकीवनस्थ ३ वक्षसि ४ स्वामिस्नेहेन ।

तदाभ्यत्यघाद्भिभ्यद्ग्ना शाला परैर्द्विपैः।
शुष्काणि तृणपत्राणि खादन्विध्वस्तमम्बु च ॥९॥

तेव्हापासून पापभयानें तो हत्ती जलक्रीडा करीना व वनहि उध्वस्त करीत नसे इतर हत्तींनीं पाडलेला पाला पाचोळा व अचित्त पाणी तो पिऊन श्रावकव्रत पाळीत असे

पारणाया पिनन्क्षीणः पातु वेगवतीं चिरात्।
पङ्कमग्न. समुद्धर्तुं यतमानोऽप्यशक्नुवन् ॥ १० ॥

एकदा अनशन व्रत आचरल्यावर पारणे करण्यासाठी तो वेगवती नदीतीरीं आला व चिखलात रुतला फार अशक्त झाला असल्यामुळें बाहेर निघण्यासाठीं खूप धडपड केली तरीहि तो निघू शकला नाही

मृतो दष्ट्र कुक्कुटाहीभूतेन कमठेन च।
सहस्रारे सुख भुक्त्वा स त्रिलोकोत्तमे पुरेम् ॥११॥

कमठाचा जीव मरून कुक्कुट सर्प झाला होता त्यानें पूर्व वैर स्मरून हत्ताला दंश केला त्यामुळे तो मरून सहस्रार स्वर्गांतील देव बनला

जातोऽत्र पुष्कलावत्याममिवेग खगोऽन्यदा।
सं तपस्यन्हगिगिरेर्गुहाया केवलीकृत ॥ १२ ॥

स्वर्गातून तो जंबूद्वीपात विदेहक्षेत्रात, पुष्कलावती देशात,

---

१ उपलास्फालनाद्यपगजघट्टनाद्यप्रासुकीभूत २ अग्निवेग ३ के मस्तके वल्मीकृत वेष्टित मिलित इत्यर्थ।

विजयार्धपर्वतावरील त्रिलोकोत्तमपुरात विद्याधराचा राजा विद्युद्गति व राणी विद्युन्माला याच्या पोटीं अग्निवेग नामें करून जन्मला त्यानें खूप सुखोपभोग भोगल्यावर दीक्षा घेतली हरी नामक पर्वतातील गुहेत तो तपस्या करीत असता त्याच्या डोक्याला अजगराने वेटाळें घातले अर्थात् गिळिले

धूमप्रभाद्जगरीभूतेन द्विपता गत ।
पुष्करे शुक्तशर्मास्मादेत्यास्मिन्पद्मवर्षग ॥ १३ ॥

कुक्कुट नाग मरून धूमाभा नामक नरकात पडला तेथून तो अजगराचे जन्मास गेला त्याच अजगराने पूर्ववैर स्मरून अग्निवेग मुनीला आवळून ठार मारले तेथून तो जीव अच्युत स्वर्गातील पुष्कर विमानात देव झाला पुढे तो पश्चिम विदेह क्षेत्रात पद्म नामक देशातील अश्वपुरचा राजा वज्रवीर्य व राणी विजया याच्या पोटीं वज्रनाभि नावाने जन्मला

चक्री जैनित्वाश्वपुरे वज्रनाभिस्तपोऽभजत् ।
पद्मश्वभ्रात्कुरङ्गाख्यो भिल्लो भत्वाथकर्कशम् ॥१४॥

या वज्रनाभि चक्रवर्तीने वैभव भोगून खूप तप आचारिले कमठाचा जीव अजगर मेल्यावर साहव्या नरकात गेला व तेथून तो कुरंग नावाचा भिल्ल होऊन जन्मला तो फार क्रूर होता

१ धूम प्रभ अक्रातोऽन २ जम्बूद्वीपापरविदेहपद्माख्ये देशे ३ भूत्वा ४ भूरि यथा भवति घोरोपसर्गान्कृत्वा इत्यर्थ ।

इतस्तेन सुभद्राख्यसे ग्रैवेयकेपञ्चमे।
शुक्लान्युतोऽभदानन्द ऐक्ष्वाकु कोशलेश्वर॰ ॥१५॥

वज्रनाभि मुनि समाधिमरण मारून सुभद्र नामक मध्यम ग्रैवेयक विमानातील अहमिंद्र देव झाला तेथून तो जम्बुद्वीपात कोशलदेशातील अयोध्या नगरीचा इक्ष्वाकुवंशाचा राजा वज्रबाहु व राणी प्रभाकरी याच्या पोटी आनंद नाम करून जन्मला

कुर्वन्नष्टाह्निके चैत्ये स स्वामिहितमन्त्रिण ।
वाचाभ्यर्च्य जिनेंद्रार्चा पप्रच्छ द्रष्टुमागतम् ॥१६॥

एकदा त्याने सदाग्रह पक्षात चैत्यालयात अष्टाह्निक महोत्सव स्वामिहित नामक मंत्र्याच्या सल्ल्यानुसार केला तेव्हा तेथे दर्शना साठी आलेल्या मुनीना त्याने विचारले

नत्वा विपुलमत्याख्य गणेश भगवन्फलम् ॥
अचेतना जिनेंद्रार्चा भर्चिता किं भवेदिति ॥ १७ ॥

विपुलमति मुनींना नमस्कार करून तो म्हणाला, जिनेंद्राच्या अचेतन अशा मूर्तीच्या पूजन केले असता पूजकाना काय बरे फल मिळते ?

सोऽवोचदचिदप्येषार्हन् सोत्पादजगता ग्रुवम् ॥
न वस्तुतत्परीणामप्रकर्षं पुण्यपुञ्जकृत् ॥ १८ ॥

---

१ मध्यग्रैवेयकान्तिमध्यविमाने २ जिनगृहे ३ पूजयता भव्याना ४ गणेश ५ चेतनारहिताऽपि ६ सह उत्पादेन वर्तते जगति तेषां सोत्पादजगता वस्तुपदार्थ परिणामप्रकर्षं कृत्वा पुण्यपुञ्जकृत् किं न भवति अपि तु भवति।

तच्छ्रुत्वा शुद्धवृत्तेन विश्वार्हद्देहवर्णनम् ॥
प्रागर्यम्णि प्रतीयार्कबिम्बस्थजिनमन्दिरम् ॥ १९ ॥

ते ह्मणाले कीं अर्हबिंब जरी अचेतन असलें तरी उत्पन्न होणाऱ्या पदार्थांवर परिणामाचा प्रकर्ष केला तर त पदार्थ पुण्य पुद्गलाचा स्कंध बनल्याशिवाय कसा राहील ? जिन बिंबानीच पुण्य पुद्गलाचा समुदाय भव्य जीवांना शुभ परिणाम उत्पन्न करण्यास निमित्त होतो जिनबिंबामुळें जिनमंदिरहि पवित्र ठरतें वगैरे उपदेश ऐकून त्या राजानें सूर्यविमानात असलल्या जिनमंदिराची भावपूजा केली

हैम सान्तर्जिनगृह कारयित्वार्कमण्डलम् ।
चक्रे महेज्यां सूर्यार्घालोकं विश्वजिनालयम् ॥२०॥

त्याने राजवाड्यामध्यें रत्नखचित सुवर्णाचें जिनालय बांधून यातील सूर्यविमानस्थ जिनबिंबाची महापूजा केला या महापूजा ह्मणजे चतुर्मुख पूजा, रथावर्तपूजा, सर्वतोभद्र पूजा वगैरे होत सूर्याला अर्घ्य दिल्यावर ज्यात जिनबिंबदर्शन केले जातें ती सूर्यार्घालोक पूजा त्यानें केली.

प्रत्यन्वह ददे लोक जिनेज्यायां युनक्ति च ।
तदाप्रभृति लोकेऽस्मिनजातमर्कोपसेवनम् ॥२१॥

तो राजा दररोज सूर्यार्घालोक पूजा करतो तें पाहून सर्व

१ सूर्यविमाने प्रतीत्य २ राजमंदिरमध्य ३ चतुर्मुखरथावर्तसर्वतोभद्राद्या ४ सूर्यार्पेण आत्मक अवलोकन यत्र ।

प्रजाजन सूर्याला अर्घ्य देऊ लागले व तेव्हापासून सूर्योपासना रूढ झाली

समुद्रदत्तात्तवृत्त पलितात्सान्त्यनामभृत् ।
शयु श्वभ्रादेत्य सिंहीभूतेनानतमध्ययत् ॥२२॥

बरीच वर्षे राज्यवैभव भोगीत असता डोईचा शुभ्र केस पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झाले व समुद्रदत्त मुनीजवळ त्यानें दीक्षा घेऊन पोडशभावनाचें चिंतन केले व तीर्थंकर नामकर्म बांधलें कमठाचा जीव नरकातून सिंहयोनींत जन्मला होता पूर्ववैर स्मरून त्याने ध्यानमग्न असता राजाला उपसर्ग केला व मरून तो आनत स्वर्गांतील प्राणत विमानात देव झाला.

ततोऽत्रैत्य सकाशीशविश्वसेनतुजोऽभवत् ।
पोडशाब्दवया प्राप्तो वन श्वभ्रादुपेत्य तम् ॥२३॥

तेथून तो जीव काशीचा राजा विश्वसेन व ब्राह्मीदेवी यांच्या पोटीं पार्श्वनाथ नावानें जन्मला सोळाव्या वर्षीं एकदा तो वनात गेला. कमठाचा जीव नरकातून निघून प्रभूच्या मातेचा बाप महीपाल राजा होऊन जन्माला आला

महिपालाख्यात्ममाता महीभृत प्रियामृते
दीक्षित दारु भिन्दन्तमार्प्त तीव्रायितु जगौ ॥ २४ ॥

१ गुरो २ अजगर ३ अधोह्रे स्म आनर्तेदोऽभूदित्यथ सिंहेन कृत्वा ४ आनतात् ५ ब्राह्मीदेव्या ६ कमठचर ७ प्राप्त स्वय इष्ट ८ पुन प्रदीपितु अग्नि ।

तच्छ्रुत्वा शुद्धवृत्तेन विश्वार्हद्देहवर्णनम् ॥
प्रागर्यम्णि प्रतीयार्कबिम्बस्थजिनमन्दिरम् ॥ १९ ॥

ते ह्मणाले कीं अर्हद्बिंब जरी अचेतन असलें तरी उत्पन्न होणाऱ्या पदार्थांवर परिणामाचा प्रकर्ष केला तर तें पदार्थ पुण्य पुद्गलाचा स्कंध बनविल्याशिवाय कसा राहील ? जिन बिंबातील पुण्य पुद्गलाचा समुदाय भव्य जीवांना शुभ परिणाम उत्पन्न करण्यास निमित्त होतो जिनबिंबामुळें जिनमंदिरहि पवित्र ठरतें वगैरे उपदेश ऐकून त्या राजानें सूर्यविमानांत असलेल्या जिनमंदिराची भावपूजा केली

हैमं सान्तर्जिनगृहं कारयित्वार्कमण्डलम् ।
चक्रे महेज्यां सूर्यार्घालोकं विश्वजिनालयम् ॥२०॥

यानें राजवाड्यामध्यें रत्नखचित सुवर्णाचें जिनालय बांधून यांतील सूर्यविमानस्थ जिनबिंबाची महापूजा केली या महापूजा ह्मणजे चतुर्मुख पूजा, रथावर्तपूजा, सर्वतोभद्र पूजा वगैरे होत सूर्याला अर्घ्य दिल्यावर त्यांत जिनबिंबदर्शन केलें जातें ती सूर्यार्घालोक पूजा त्यानें केली

प्रत्यन्वहं ददे लोकं जिनेज्यायां युनक्ति च ।
तदाप्रभृति लोकेऽस्मिनजातमर्कोपसेवनम् ॥२१॥

तो राजा दररोज सूर्यार्घालोक पूजा करतो तें पाहून सर्व

१ सूर्यविमाने प्रतीत्य २ राजमंदिरमध्य ३ चतुर्मुखरथावर्तसर्वतोभद्राद्या ४ सूर्यार्घेण आगमक अवलोकन यत्र ।

प्रजाजन सूर्याला अर्घ्य देऊ लागले व तेव्हापासून सूर्योपासना रूढ झाली

समुद्रदत्तात्तवृत्त पलितात्सान्त्यनामभृत् ।
शयु श्वभ्रादेत्य सिंहीभूतेनानतमघ्ययत् ॥२२॥

बरीच वर्षे राज्यवैभव भोगीत असता डोईचा शुभ्र केस पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें व समुद्रदत्त मुनीजवळ त्याने दीक्षा घेऊन षोडशभावनाचें चिंतन केलें व तीर्थंकर नामकर्म बांधलें कमठाचा जीव नरकातून सिंहयोनींत जन्मला होता पूर्ववैर स्मरून त्यान ध्यानमग्न असता राजाला उपसर्ग केला व मरून तो आनत स्वर्गांतील प्राणत विमानात देव झाला.

ततोऽत्येत्य सकाशीशाविश्वसेनतुजोऽभवत् ।
षोडशाब्दवया प्राप्तो वन श्वभ्रादुपेत्य तम् ॥२३॥

तेथून तो जीव काशीचा राजा विश्वसेन व ब्रह्मादेवी याच्या पोटीं पार्श्वनाथ नावानें जन्मला सोळाव्या वर्षीं एकदा तो वनात गेला. कमठाचा जीव नरकातून निघून प्रभूच्या मातेचा बाप महीपाल राजा होऊन जन्माला आला

महिपालाख्यात्ममाता महीभृत प्रियामृते
दीक्षित दारु भिन्दन्तमार्त तीर्थायितु जगौ ॥ २४ ॥

१ गुरो २ अजगर ३ अघाद्दे स्म आनतेदोऽमूदित्यथ सिंहेन कृत्वा ४ आनतात ५ ब्राह्मीदया ६ कमठचर ७ प्राप्त स्वय दृष्ट ८ पुन प्रदी पितु अग्नि ।

सो नत्वा भोस्तपस्विन्मा साहिदृन्द्वमिदं भिदः ।
ततो तौनिरुधा तेन निन्ये तत्रासिपत्रैर्गौ ॥ २५ ॥

महीपाल आयकोच्या मरणामुळे दु खी होऊन मिथ्या तपस्वी झाला त्याच वनात धुमा पेटवुन पचाग्नि मायन करीत बसला होता धुर्मीतील एका लाकडात सर्पयुगल होतें हे ओळखून पार्श्व-नाथानी असल ।हिंसात्मक तप करून काय फायदा असे विचारलें हा प्रश्न प्रभूनी नमस्कार न करताच विचारला होता त्या लाकडात सर्प युगल आहे आणि ते जळल्यामुळे तप कसे घडणार यामुळे तपस्वी रागावला त्यातल तो कमठाचा जीव पूर्व वर स्मरून अधिकच क्रुद्ध झाला व त्याने ते लाकूड कुऱ्हाडीने फोडल,

छिन्नाभृता नागेन्द्रौ तत्रस्ताक्षररञ्जितौ ।
पद्मावती धरणकौ सुभौमस्तैर्न्यस्त सं ॥ २६ ॥

त्यातून दोन तुकडे झालेले नागयुगल बाहेर पडले सुभौम कुमाराने तपस्व्याची खूप निर्भर्त्सना केली त्याने पच नमस्काराचा उपदेश दिल्याने नागयुगल धरणींद्र व पद्मावती झाले

शिशद्वर्षात्ययेऽयोध्यापतिदूतान्निशम्य स ।
अयोध्या पुरुतं स्तुत्वाद्राग्भावनात्तरुयम ॥ २७ ॥

---

१ नमस्कारकृत्वा २ दारुणि ३ परशुना छिन्नौ इत्यर्थ ४ इद्रधुमा रापरनाम ५ धिक्कारपूर्व अज्ञानाति मानश्रावमधानोऽसि त्वमित्यवाधयत् ६ जयसेननृप ७ श्रीवृषभनाथार्यदारभ्य अयोध्यागणन श्रुत्वा ८ पश्च अय मनस्तुता दूतन ।

पार्श्वनाथाच्या तिसाव्या वर्षी अयोध्याधिपति जयसेनानें घाडे वगैरे भेट देता वरोवर पाठविली असता अयोध्येत झालेल्या ऋषभादितीर्थं-कराचे वर्णनहि त्यानें केले ते ऐकून पार्श्वनाथकुमारांनी दीक्षा घेतली.

विहृत्य चतुरो मासा- याच्छन्नस्थवेन स्थितः ।
सवरज्योतिषामर्त्यभूतेन खगमनक्षते ॥ २८ ॥

चार महिने विहार करून ते दीक्षावनात ध्यानस्थ असता संवर नामक ज्योतिष्कदेवाने आपल्या विमानाला अटकळा होऊ लागल्या म्हणून उपद्रव केला

दीप्तवरान्विना सौरिरूपसर्गस्पद्रुतः ।
द्विपो धरणपद्मारतव्यापाचि मा.केवल ॥ २९ ॥

पूर्वजन्म आठवून याने पार्श्वनाथांना खूप दृष्टि करून उप-सर्ग केले कारण ता न कमठाचा जीव होता. पूर्वजन्मी आपला जीव गाचविल्याचे उपकार स्मरून धरणेंद्र व पद्मावती या नाग-देवतांनी त्यांच्यावर नागफणाछत्र धरून उपसर्ग दूर केले त्यावेळी चार घातिकर्मांचा पूर्ण क्षय होऊन त्यांना केवलज्ञान प्राप्त झाले

धर्मामृतमयी वृष्टिं कृत्वा भव्येषु निर्वृतः ।
तं पार्श्वं तापदुन्दुत्तमायण पर्युपास्महे ॥ ३० ॥

भव्यजीवांवर धर्मामृताची वृष्टि करून जे निर्वाणाला गेले त्या पार्श्वनाथांची आम्ही भ तापापासून तारणारा उपासना करतो

[१] जिदाल न २ अ काशे विमानस्खलनात् ३ दगवडे ४ एदरस्य गिकामरेण उपद्रुत ।

मरूभूतिरशनिघोषःसाहस्रारोऽथ योऽग्निवेगोऽच्युतजः ।
वैत्रोऽहमिन्द्रआनन्द आनतेन्द्रो भजेऽथ पार्श्वजिनम् ॥३१

मरुभूति, अशनिघोष, सहस्रारस्वर्गातील देव, विद्याधर, अच्युतस्वर्गातील देव, वज्रनाभिचक्रवर्ती, ग्रैवेयकात अहमिंद्रदेव, *आनंदराजा, आनत स्वर्गात देवेंद्र इतकी भवावली भोगून आलेल्या* पार्श्वनाथ तीर्थकराचे आम्ही भजन करतो

कमठ कुक्कुटसर्प पञ्चमनरकी शयुस्तम क्षितिज ।
व्या गोऽधोगं.सिंहो नरकी नरपोऽथ सम्बर श्रितदृक् ॥३२

कमठ, कुक्कुटसर्प, पाचव्या नरकातील जीव, अजगर, भिल्ल, सहाव्या नरकातला नारकीजीव, सिंह, नारकीजीव, महीपाल राजा इतके भव भोगून शेवटीं संवरदेव झाल्यावर तो जीव सम्यक्त्वधारी झाला

इति श्रीपार्श्वनथस्य त्रयोविंशम् ॥ २३ ॥

सार्थेऽत्र पुष्कलावत्यां भिल्लास्ते मधुके वने ।
मुनिं सागरसेनाख्य भ्रमन्त दिग्विमोहत ॥ १ ॥

जम्बूद्वीपात विदेहक्षेत्रात पुष्कलावती देशातील मधुकवनात पुरु [illegible] नावाचा भिल्ल राहात होता भिल्लानी व्यापाऱ्याचा तांडा इकडे तिकडे पळवला [illegible] एकदा सागरसेन नामक मुनि विहार करीत [illegible] [illegible] चुकून आले

[illegible] ४ श्रापाश्वनाथसमीवे [illegible] ६ पुष्कलावतीसवधिनि ।

हन्तुकामो मृग मत्वा व्याधराज पुरूरवा ।
इमे देवाश्चरन्तीति निषिद्धो निजभार्यया ॥ २ ॥

एखादें हरिण समजून मुनिस पुरवा भिल्लाने बाण मारला पण त्याच्या कालिका नामक भार्येनें त देव आहेत बाण मारू नका म्हणून त्याला रोकलें

शान्त्वा तत स मध्वादित्रयत्यागव्रत श्रित ।
गत्वा सौधर्ममत्याभून्मरीचाख्य सुतोऽग्रणी ॥ ३ ॥

मुनींची भेट झाल्यावर त्याना धर्मनाभ केला त्याचा त्याचें मनावर फार परिणाम होऊन त्यानें मधु त्याग केला. या व्रतामुळें तो मेल्यावर सौधर्म स्वर्गात देव झाला नेथून तो अयोध्येंत भरतराजाला अनतमति राणीपासून मरीचि नामे कल्न पुत्र जन्मला.

भरतेशानन्तमत्यो पुरुणासह दीक्षित ।
परीपहार्दितो गृह्णन्फलवल्कादि स स्वयम् ॥ ४ ॥

ऋषभदेवाबरोबर त्यानेहि दीक्षा घतला होती पण कठोर परिपह सहन न झाल्यामुळें तो स्वत फळें खाऊ लागला, व वल्कले नेसू लागला

नैर्ग्रन्थ्यनिन्त्यभेतत्त्यक्त्वेदं वेषान्तर श्रय ।
इत्यादिष्टो देवताभि पारिव्राजकतामगात् ॥ ५ ॥

---

१ कल्काख्यया २ शिखादिदकमडलुधारणादिलक्षण दाशा।

निर्ग्रंथपणाला ह्मणजे दिगंबरत्वाला हें आचारण निंदास्पद आहे ह्मणून तू वेषांतर कर असे देवतांनी सांगितल्यावर त्यानें परिव्राजक वेष धारण केला

तेनार्हतोऽपि सद्धर्म किं तु दर्पात्तमोहत् ।
तपोभि साङ्ख्यतत्वानि कपिलादीनजिग्रहत् ॥ ६ ॥

ऋषभतीर्थकरापासून दीक्षा घेतली असूनहि तो ते व्रत पाळू शकला नाहीं सद्धर्म सोडून त्यानें सांख्य नामक मिथ्यात्व-मत गर्वानें सुरू केलें व कपिलादि अनेक तपस्वी त्याचे शिष्य झाले.

एव ब्रह्मामर सोऽभूद्दिजोऽन्न जटिलोऽनैय ।
सौधर्मदेवो य पुष्पमित्रसौधर्मनाकतः ॥ ७ ॥

पुढें तो मेल्यानंतर पांचव्या स्वर्गांत देव झाला तेथून अयोध्या नगरींत कपिल ब्राह्मणास कालीपासून जटिल नामक पुत्र झाला तोहि एवकरच परिव्राजक बनला व मेल्यानंतर सौधर्म स्वर्गांत देव झाला नंतर स्थूणागार नगरींतील भारद्वाज ब्राह्मणास पुष्पदत्ता स्त्रीपासून तो पुष्पमित्र नावानें पुत्र जन्मला त्यानेंहि परि-व्राजक दीक्षा घेतली व मेल्यानंतर तो सौधर्म स्वर्गात देव झाला.

विप्रोऽथाग्निसह सानत्कुमारथाग्निमित्रक ।
ततो माहेन्द्रजो भूत्वा भारद्वाजोऽथ तद्भुज ॥ ८ ॥

१ आदिनाथमुपसद्य दर्पान्मोहोदयात्त सद्धर्म तेन सद्धर्मेण स्पर्द्धते स्म २ पूर्वं तस्य माहभित्त्वा ३ प्राप्यरहित मिथ्यादृष्टि ४ तद्भुज माहेंद्र स्वर्गज ।

तेथून तो सूतिका नगरींतील अग्निभूतिनामक ब्राह्मणास गौतमीपासून अग्निसह नावाने पुत्र झाला परिव्राजक दीक्षा घेऊन मेल्यावर तोहि सनत्कुमार स्वर्गात देव झाला पुढे मंदिर नगरातील गौतम ब्राह्मणास तो कौशाम्बीपासून अग्निमित्र नावाने झाला व परिव्राजक बनून मेल्यावर माहेंद्र स्वर्गात देव झाला पुढें त्याच नगरांत सालंकायन ब्राह्मणास मन्दिरा स्त्रीपासून भारद्वाज नामक पुत्र झाला त्रिदंडी दीक्षा घेऊन त्यानें उग्र तपश्चर्या केली मेल्यावर तो माहेंद्र स्वर्गात देव झाला.

ततस्त्रसस्थावरेषु सर्वेष्वश्रेषु चोत्कटम् ।
कष्टं स्थावरविप्र सन्माहेंद्र प्राप पूर्ववत् ॥ ९ ॥

नंतर त्या जातीने त्रस व स्थावर योनींत अनेक जन्म घेतल्यावर तो राजगृह नगरांत शांडिल्य ब्राह्मणास पाराशरीपासून स्थावर नावाने जन्मला परिव्राजक बनून मेल्यावर तोहि माहेंद्र स्वर्गात देव झाला

विश्वनन्द्यथ नार्पत्यो भूत्वा निर्ग्रन्थदीक्षया ।
महाशुक्रं गतोऽथाभूत्त्रिपृष्ठोऽथान्त्यनारकः ॥ १० ॥

पुन्हा मगधदेशांत राजगृहीचा राजा विश्वभूति व राणी जैनी याच्या पोटी विश्वनंदी नावाने जन्मला त्यानें दीक्षा घेतली व गायीचा धक्का लागून मेल्यावर महाशुक्रस्वर्गात वैमानिक

१ नृपति पुत्र

देव झाला तेथून तो पोदनपुरचा राजा प्रजापति व राणी मृगावती याच्या पोटी त्रिपृष्ट नावाने जन्मला

सोऽथ रिहोऽथ घामोऽत सिंहो योऽभूत्स जात्वदन् ।
कि-दिन्मृगमदप्रभ्य सहामितगुणेन खे ॥ ११ ॥
यतोजितञ्जयेनेन दृष्ट्वैव तीर्थनाथत' ।
स्मृत्वोपेत्य तमध्यास्य शिलामेवमुवाच स ॥ १२ ॥

त्रिपृष्ट अर्धचक्रवर्तीने बरेच वैभव भोगल्यावर मग्न तो सातव्या नरकात गला तेथून सिंहयोनीत जन्मला पुन्हा नरकात गेला व पुन्हा सिंह झाला तेंव्हे तो एकदा एक हरिण मारून खात असता अजितजय नामक चारण मुनि आले व त्यानी त्याच शिलेवर बसून त्यास धर्मबोध केला तेव्हा सिंहाला पूर्वभवाचे ज्ञान झाले

भो मृगेन्द्र ' त्रिपृष्ट सन्भुक्त्वा सौख्य विकर्मत ॥
प्राप्त श्वाभ्रञ्च यद्दु ख तन्न स्मरसि यत्पुनः ॥ १३ ॥

मुनि ह्मणाले, हे मृगेंद्रा, त्रिपृष्ट अर्धचक्रवर्तीच्या भवात पापकर्माने तू भोगलेले विषयसुख विसरलास काय ? त्या पापामुळे तुला नरकातील दु ख भोगावे लागले हेंहि विसरलास काय ?

दु खायाहश्च भो कुर्वन्नीदृ्यमार्ग्रपापभृत् ।
सद्यो जातिस्मरो भूत्वा तत्त्वश्रवणसीद्धया ॥ १४ ॥

१ गत्वा २ मि॰ प्रयुवाच ३ भवति भविष्यति

इतकें दु ख भोगले असूनहि तू पुहा पापोपार्जन करणारें असलें हें हिंसाकर्म का करीत आहेस ? मुनीच ह वचन ऐकून त्याला पूर्वभवाचें स्मरण झा ट व शुद्धबुद्धीने त्याने तत्त्वज्ञान ऐकलें.

वेपमानो ग्लद्वाष्प शुचा सा्भक्तदेग ट्क् ।
त्रिर्लेक्यैच शुभानेपीन्यांश्च स नति द्रुः ॥ १५ ॥

तत्वज्ञान ऐकून तो अश्रु टाळ लागला व त्याचे अग कापू लागल हें पाहून त्याचे शुभ इच्छिणारा मुनि त्याला पुहा म्हणाला

मुञ्च हींस महापाप भज शील जगन्हुतम् ।
जहीहि क्रोधमत्रुश्च क्षेम चेदाप्तुमिच्छसि ॥ १६ ॥

हे सुज सिंहा, तुला जर कल्याणाची इच्छा असे तर ह हिंसेचे महापाप सो ट जगद्वद्य उस शील धारण कर व क्रोधादि कषायरूपी शत्रुचा त्याग कर

ततो मुनीन्द्रवाक्यानि श्रुत्वा ध्यात्वा जिन हृदि ।
तत्त्वश्रद्धानमासाद्य सत्र कालादिलब्धित ॥ १७ ॥

मुनीचा उपदेश ऐकून व जिनेंद्राचे स्मरण व ध्यान करून त्या सिंहानें कालादिलब्धि प्राप्त करून सम्यक्त्व धारण केलें

प्रणिधाय मुहुश्चित्त श्रावकाणुव्रते सुधी ।
मृत्वा सौधर्मकल्पेऽसौ सिंहकेतु सुरोऽजनि ॥ १८ ॥

या सुज सिंहाने श्रावकाणुव्रतात मन स्थिर केल्यामुळे मरणा-नतर तो सौधर्म स्वर्गात सिंहकेतु नामक देव झाला

वीर व वर्धमान अशी त्याची दोन नावे ठेवली गेली जन्मा नतर त्याना पाहताच जयसेन व विजयनामक दोन चारण मुनींचे सशय दूर झाले

निवृत्तो जयसेनाभ्रचारिणा विजयेन च ।
तत्रैप सन्मतिर्देव इत्युक्त प्रमदादसौ ॥ २६ ॥

तेव्हा त्याना सन्मति असे नाव ठेऊन ते दोन्ने चारण मुनि आनदान परत गेले

वीर शूरेऽधुनेत्युक्ति सुराणामिन्द्रससदि ।
श्रुत्वा सङ्गमकोऽन्येत्युरागतस्त परीक्षितुम् ॥२७॥

महावीरच हल्ली खरा शूर आहे अशी चर्चा इद्रसभेत झाले-ली एकून सगम नामक कोणी देव त्याची परीक्षा करण्यासाठीं गेला

दृष्ट्वा क्रीडन्तमुद्यानेऽगमारूढो नृपात्मजैः ।
काकपक्षधरं सार्वं सवयोभिर्महाफणी ॥ २८ ॥

इतर राजकुमारासह वर्गीचातील झाडावर जावळ राखलेले राजपुत्रासह महावीर खेळत असलेले पाहून तो देव महासर्प बनला

भत्वा वेष्टितमास्कन्धादस्थौत्तद्भयतोऽखिला ।
विटपिभ्या निपत्याशु राजपुत्राःपलायिता ॥ २९ ॥

त्या महासर्पाने झाडाच्या बुध्याला विळखा घातलेला पाहून भ्यालेले राजकुमार फाद्यावरून उड्या मारून पळून गेले

१ गन २ हयात् ३ सुराणामुक्ति ४ वृक्ष ५ स्थित ६ सप ७ वृक्षात् ८ भूमौ पतित्वा ।

वीरोऽस्थादान्त भीष्म मात्रकैवटरीरमेत् ।
नत प्रीतो महावीर इत्याख्या तस्य संव्यधात् ॥३०॥
वीरजिन मात न पिता आईच्या मांडीवर खेळल्याप्रमाणे त्या सर्पावर खेळू लागले तेव्हा रूप होऊन संगम देवाने त्यांना महावीर म्हटलें व तो निघून गेला।

सोऽन्येद्युस्त्रिंशदब्दान्त स्मृतपूर्वभवान्तरः ।
सविधामुनिर्दीक्षितो धर्म्यमयगाई ॥ ३१ ॥
पुढे तीस वर्षे वयास आल्यावर महावीराना पूर्वभवाचे स्मरण झाले व वैराग्य आल्याने यांना दीक्षा घतली व धर्मध्यान चालविलें.

रुद्रो दुर्गानुगो रौद्र नाम्न श्मशानेऽतिमुक्तके ।
कदाचिन्मतिमायोगमाश्रितं वीक्ष्य दुष्टधीः ॥ ३२ ॥
विहार करीत करीत ते एकदा अतिमुक्तक स्मशानात जाऊन प्रतिमायोग धारण करून उभे असता दुर्गासह रुद्राने दुष्टपणा सुरू केला

योगाद्विसंचयितुं योगान्वेतालाहीन्द्रकुञ्जरान् ।
किरातसैन्यरूपाणि वाताग्न्यादींस्तथा निशि ॥३३॥
आपल्या योगमहात्म्यानें अंधेर पसरविला वेताल दानाना अकाळविकाळ रूप देऊन ताडवनृत्य करण्यास पाठविलें भयंकर सर्प, मदोन्मत्त हत्ती निर्माण केले अग्नि पेटविला सोसाट्याचा वारा सुरू केला प्रचंड किरात सैन्य आटले

१ मातुरूत्संग २ क्रीडयामास ३ संगमदेव ४ धर्म्यध्यानं ध्यायतिस्म ५ पावनासहित ।

एना वृषभसेनस्य श्रेष्ठस्यापि स्वयोषितः ॥
सोऽपि स्वकान्तसम्पर्कशङ्किनी शृङ्खलासिता ॥३७॥

शेठनें तिला आपल्या जानकोची दासी ह्मणून ठेवले पण शेठजीचा तिच्याशी समोग घडेल या भीतीने तिने चढ्नेला वेड्या वाढून केदेत ठेविले

शरावस्थसधान्याम्लजीर्णकोद्रवदिक्तया ॥
तामदापयदन्येद्युर्वीक्ष्य चर्यासमागतम् ॥ ३८ ॥

तिला ती मडक्यातन कोद्रवा भात पेजेतन खायाला देत असे एकदा त्याच गावी भिक्षासाठी महावीर आले

वीर प्रत्युद्गती भक्त्या सद्योगलितशृङ्खला ॥
दिव्यभूषाम्बरा केशन्द्युतपुष्पाश्चितक्षिति ॥ ३९ ॥

महावीर स्वामीचे भक्तीन स्वागत करीत असता तिच्या शृंखला तुटल्या तिची वस्त्रे दिव्य झाली केश सुशोभित झाले केसातन पुष्पे जमिनावर गळून ती सुंदर दिसू लागली

स्वीकृत्य शीलमाहात्म्याद्धेमीभतशरावगम् ॥
क्षीरशाल्योदनीभत तत्स्वमक्त्या भोजयत ॥४०॥

शीलमाहात्म्यामुळे मडके सोन्याचे झाले कोद्रवा भात खीर झाला व त्याचा स्वीकार महावीरांना केला

१ सायनाह भृत्यस । वृषभसेनाम्न २ भद्रा व्याधा अपयत् ३ भद्रा ४ बद्धा ५ अभ्युत्थित्य ती उद्यमपूर्वकम् श्री वीरसन्मुख गच्छता ६ विधिना प्रतिग्रह ॥

पश्चाश्चर्याण्येत प्राप्य सयोगश्च स्वबन्धुभि ॥
निर्विद्यात्तव्रता साग्रगणिनीद्गाचिताभवत् ॥ ४१ ॥

पाच आश्चय निर्माण झाली आप्तष्टाकडे ती गेली पण वैराग्य उत्पन्न होऊन तिनें अर्जिकेचा दीक्षा घेतना तेव्हा तिचा इद्रान पूजा केली

छद्मस्थ स द्विषडब्दा रुजुकूलातटे स्थित. ।
शुक्लध्यानेन घातीनि निहत्याहन्त्यमासदत् ॥ ४२ ॥

पुढे महावीर बारा वर्ष विहार करून ऋजुकूलानदी तीरीं शुक्लध्यानस्थ बसले असता त्याच्या चारा घातिकर्मांचा नाश झाला च ते अर्हत्पदाला गेले

ज्ञात्वा दिव्यध्वनेर्हेतु तस्येन्द्रा वेदपारगम् ।
जात गोतमगोत्रेऽर्कविमानादेत्य गोतर्मत् ॥ ४३ ॥

त्यावेळीं दिव्यध्वनि होण्याच कारण ओळखून इद्र गौतम गावीं विद्यापारगत गौतम गोत्राच्या इद्रभूमि नामक ब्राह्मणाकडे गेला इद्रभूति आदित्य विमानातील देवगतीतून तेथ जन्मता होता

ग्रामादुपायेंना रिय सार्द्ध पञ्चशताद्विजे ।
तप नीत्वा त्रधित्रावधिन्द्रभूति गणाधिपम् ॥४४॥

पाचश ब्राम्हणासह इद्रभूतीला त्या गावातून आणण्यात आलें

१ दानत् २ भाविनि भारतपात्रार भविष्यतील्यथ ३ छद्मस्थ भावनात्रिंशतव्दशरप ४ भगवत ५ पञ्चमस्वर्गात्‌ष्वविमानादागा ६ गातमनाम्न श्रेणिकमामात् ७ षट्पवेदादिप्रगन ।

त्यानें महावीरगना शंका विचारल्या व याच समाधान झाल्यामुळें त्यानें दीक्षा घेतली व पाप कर्माचा नाश करणारें तप आचरिलें तेव्हा तो इंद्रभूति गणधर झाला

किञ्चिदूनगरत्रिशङ्कुस्त्वार्हन्त्यपद पदम् ।
पर प्राप्तो महावीर स दिश्यान्नः पर पदम् ॥४५॥

तीस वर्षाना काहीं कमी दिवस अर्हत पद भोगून जे सिद्ध पदाला गेले ते महावीर आम्हालाहि श्रेष्ठ पद देवोत.

मद्यमासमधुत्यागात्सौधर्म स पुरूरवाः ।
ध्या मरीचिदिवीभूय षड्वारान्साङ्ख्यतो गत ॥४६

पुरूरवा भिल्ल मद्य, मास व मधाचें त्यागामुळें सौधर्मस्वर्गाप्रत गेला तेथून मरीचि होऊन देव झाला व सहा वेळा सांख्य मताचा ब्राम्हण झाला

ततस्त्रसस्थावरेषु क्लिष्ट्वा साङ्ख्यो द्विजोऽभवत् ।
स्वर्गत्वा विश्वनन्दी सन्नपि निर्ग्रन्थदीक्षया ॥ ४७ ॥

नतर अनेक त्रस व स्थावर योनींत जन्म घेऊन तो सांख्य मताचा ब्राम्हण झाला पुढे स्वर्गांतील देव होऊन विश्वनंदी झाला

त्रिपृष्ठोऽन्त्य वभ्रां हो धर्मभूय तत-श्वसन् ।
सिंहाऽथ श्रावकत्वेनाद्यकल्पेऽथ तत॰स्वग. ॥ ४८ ॥

नतर देवगतींत त्रिपृष्ठ झाला पुढे नरकगतींतून सिंह झाला व मग देव होऊन विद्याधर झाला

१ विद्यमान ।

लान्तव हरिषेण सन्महाशुक्रे ततोऽभवत् ॥
प्रियमित्र सहस्रार नन्द सन्नच्युतेन्द्रताम् ॥ ४९ ॥

देवगतीतून च्यवून हरिषेण झाला पुन्हा देव होऊन प्रियमित्र झाला नंतर सहस्रार स्वर्गात जाऊन नन्द झाला व मग अच्युत स्वर्गात इन्द्र झाला

ततश्च्युतो विरज्यात्तसंयम प्राप्य केवलम् ।
तीर्थकृद्व्य य सिद्धो महावीर नमामि तम् ॥ ५० ॥

तेथून च्यवून जो महावीर झाला व वैराग्य पावून दीक्षा घेतल्यावर तपाचरण करून ज्याला केवलज्ञान झाले व ज्याने धर्मतीर्थ प्रवर्तन करून सिद्धपद मिळविले त्याला मी नमन करतो

गणभृत्पूर्वधृत्सत्संयमावधिसत्त्विष ।
विक्रियर्द्धीश्वरास्तुर्यज्ञानिन स्वलक्षणा ॥ ५१ ॥
वादिनश्चार्यिका येषा श्राविका श्रावका गणे ।
देवादेव्यश्च तिर्यचस्तान्नुमस्तीर्थनायकान् ॥ ५२ ॥

गणधर, चौदापूर्वांचे धारक, सामान्यमुनि, अवधिज्ञानी, विक्रियाधारक मुनि मन पर्ययज्ञानी, केवलज्ञानी ज्यामध्ये आहे असा सघ व ज्याच्या सभेत वादपटु मुनि व आर्यिका श्रावक व श्राविका, देवदेवी व तिर्यच प्राणी आहेत त्या तीर्थकराना मी नमन करतो

इत्याशाधरदृब्धे त्रिषष्टिस्मृतिनाम्नि महापुराणतत्त्वसङ्ग्रहे श्रीमहावीरपुराण चतुर्विंशम् ॥

---

१ दीक्षक - सघ दिसेल

॥ अथ प्रशस्ति ॥

श्रीमानस्ति सपादलक्षविषय शाकम्भरीभूषणः ॥
तत्र श्रीरतिधाम मण्डलकर नामास्ति दुर्गं महत् ॥
श्रीरल्यामुदपादि तत्र विमलव्याघ्रेरवालान्वयो ॥
च्छ्रीमल्लक्षणतो जिनेन्द्रसमयश्रद्धालुराशाधरः ॥ १ ॥

धर्म, अर्थ व काम या तीही सपत्तींनी भरपूर असा[1] शाकंभरीभूषण सपादलक्ष नामक देश आहे त्या देशात रतिधाममंडलकर नामक मोठा किल्ला आहे तेथ शुद्ध अशा व्याघ्रेरवाल वंशाच्या श्रीमान् लक्षणशाहना भार्येच्या पोटीं जिनशासनानुरक्त असे आशाधर पंडित जन्माला आले

सरस्वत्यामिवात्मान सरस्वत्यामजीजनत् ॥
य पुन छाहड गुण्य रजितार्जुनभूपतिम् ॥ २ ॥

सरस्वतीच्या पोटी हा पंडित जसा आला तसा त्यानेंहि सरस्वतीनामक भार्येच्या पोटी छाहड नामक पुत्राला जन्म दिला ज्याने अर्जुनराजाला आपल्या गुणानी तृप्त केले

म्लेच्छेशेन सपादलक्षविषये व्याप्ते सुवृत्तक्षति ।
त्रासाद्विंध्यनरेन्द्रदो परिमलस्फूर्जी त्रिवर्गौजसि ॥
प्राप्तो मालवमण्डले बहुपरीवार पुरीमावसन ॥
यो धारामपठज्जिनप्रमितिशास्त्र महावीरत ॥३॥

* त्रिवर्गसपत्तियुक्त २ लक्षणशाह हे पितृनाम।

म्लेच्छराजाने सपादलक्षनामक देश पादाक्रांत केल्यावर उपजी-विकेला हरकत पोहोचल्यामुळे या त्रासाने विध्यनरेशाच्या आश्रयाखालील माळवदेशातल्या धारा नगरीत येऊन महावीरापासून जैनेंद्रव्या-करण व जैनन्याय या जिनशासनाचे वाचन करीत राहिले

श्रीमदर्जुनभूपालराज्ये श्रावकसंकुले ॥
जिनधर्मोदयार्थं यो नलकच्छपुरेऽवसत् ॥ ४ ॥

श्री अर्जुनदेवाच्या राज्यातील श्रावकवर्गांत जिनधर्माचा उदय करण्यासाठी ते नलकच्छपुरात राहिले

योद्राग्व्याकरणाब्धिपारमनयच्छुश्रूषमाणान्नकान ॥
षट्तर्कीपरमास्त्रमाप्य नयत प्रत्यर्थिनः कःक्षिपन ॥
चेरुः केऽस्खलितं न येन जिनवाग्दीप पथि ग्राहिताः ।
पीत्वा काव्यसुधा यतश्च रसिकेष्वापुः प्रतिष्ठां न के ॥

ज्यांनी कोणत्या विद्यार्थ्यांना व्याकरणरूपी समुद्राच्या पलीकडे नेले नाही बरे ? षट्तर्कीपरमअस्त्र त्यांच्याकडून लाभल्यामुळे कोणा प्रतिपक्षावर प्रहार केले नाहीत ? त्यांनी जिनवाणीचा दीप राजमार्गावर लावल्यामुळे कोण विनधोक मार्गी लागले नाहीत बरे ? त्यांची काव्यसुधा पिऊन रसिकामध्ये कोणी बरें प्रतिष्ठा मिळविली नाही

धर्मामृतादिशास्त्राणि कुशाग्रीयधियामिव ।
य सिद्धयन्महाकाव्य रसिकानां मुदेऽसृजन् ॥६॥

कुशाग्रबुद्धीचा धोतक धर्मामृतादि शास्त्र व रसिकांच्या प्रमादासाठी सिध्यका महाकाव्य त्यान रचिले

सोऽहमाशाधरः कण्ठमलङ्कर्तुं सधर्मणाम् ।
पञ्जिकालङ्कृतं ग्रन्थमिमं पुण्यमरीरचम् ॥ ७ ॥

त्या मी त्या आशाधर पंडितान धार्मिकांचे कंठ भूषित करण्यासाठी हा पावन ग्रंथ रचला

क्वार्षगब्धि' क्व मद्धीस्तैस्तथाप्यनच्छूत मया ।
पुण्यैःसद्भ्यःकथारत्नान्युद्धृत्य ग्रथितान्यत ॥ ८ ॥

आर्षग्रंथाचा सागर कोणीकडे व माझी अल्पबुद्धि कोणीकडे ! तथापि त्या पावनसागराचा मी स्पर्श केला व सज्जनांसाठी त्यातून कथारत्ने काढून मी त्याचे ग्रथन केले

सङ्क्षिप्यतां पुराणानि नित्यस्वाध्यायसिद्धये ।
इति पण्डितजाजाकाद्विज्ञप्तिः प्रेरिकात्र मे ॥ ९ ॥

नित्य स्वाध्यायासाठी त्रेसष्टशलाका पुरुषांचा पुराणे संक्षिप्त करून द्या अशी जाजाक पंडितांनी केलेली प्रेरणाच या ग्रंथाला कारण झाली

यच्छद्मस्थतया किञ्चिदत्रास्तिस्वलितं मम ।
तत्संशोध्य पठन्त्वेनं जिनशासनभाक्तिकाः ॥ १० ॥

जिनशासनभक्त चुकून जर माझ्या हातून काही स्खलन झाले असेल तर ते शुद्ध करून वाचोत

१ मम मतिः २ प्रसिद्धैः पुण्यैः ३ श्रेयोऽर्थिनामर्थे ४ शब्दार्थे वा प्रमाद

महापुराणान्तस्तत्त्वसङ्ग्रहं पठतामिमम् ।
त्रिषष्टिस्मृतिनामानं दृष्टिदेवी प्रसीदतु ॥ ११ ॥

त्रिषष्टिस्मृतिनामक महापुराणातील हा अंतर्गत तत्वसंग्रह वाचणाऱ्यावर सम्यग्दृष्टि देवता प्रसन्न होवो,

प्रमारवंशवार्धीन्दुदेवपालनृपात्मजे ।
श्रीमज्जैतुगिदेवेऽसिस्थेम्नावन्तीमवत्यलम् ॥ १२ ॥

परमार वंशरूपी समुद्राला वृद्धिंगत करण्यास चंद्राप्रमाणें असलेला जो देवपाल राजाचा पुत्र जो जैतुगिदेव तो आपल्या तरवारीच्या सामर्थ्याने अवंतीचे चांगले रक्षण करीत असता

नलकच्छपुरे श्रीमन्नेमिचैत्यालयेऽसिधत् ।
ग्रन्थोऽयं द्विनवद्वयेकविक्रमार्कसमात्यये ॥ १३ ॥

नलकच्छपुरातील नेमिनाथ मंदिरात हा ग्रंथ विक्रम संवत १२९२ मध्ये सिद्ध झाला

खाडिल्यवंश महणकमलश्रीः सुतः सदृक् ॥
धीनाकों वर्धतां येन लिखितास्यात्र पुस्तिका ॥१४

ज्याने ही पहिली प्रत लिहिली त्या खाडिल्यवंशांत महणकमल श्रीसुत धीनाकाची भरभराट होवो

अलमतिप्रसंगेन——आता विस्तार पुरे

१ त्रिषष्टिशलाकापुरुषपुराणार्थस्मरणाभ्यासात् २ सम्यक्त्वदेवता ३ विशदतया प्रसन्ने हृदि प्रसीदतु वा अभिमतार्थप्रदास्तु । ४ विक्रमसंवत्

शान्ति'शन्तनुता समस्तजगतां सङ्गच्छतां धामिकैः
श्रय श्रीपरिवर्द्धता नयधुराधुर्यो धरित्रीपति ॥
सद्विद्यारसमुद्गिरन्तु कवयो नामाप्ययस्यास्तु मा ॥
प्रार्थ्य वा कियदेक एव शिवकृद्धर्मो जयत्वर्हतः १५

सर्व जगात शातिनाथजिन शाति व कल्याणाची वृद्धि करोत धामिकाव़रोवर पुण्याची वृद्धि होवो न्यायनीतीत अग्रेसर असलेल्या पृथ्वीपतींच प्रभव वाढो कविजन सद्विद्येचा प्रसार करोत पाप नावालाहि कोठ न राहो दुसरे किती मागावे कल्याणकारक असा अर्हच्छासनाचा जयजयकार होवो

इत्याशाधरविरचिता त्रिषष्टिस्मृति समाप्ता ।

माणिकचन्द-जैन-ग्रन्थमालामे प्रकाशित ग्रन्थोंकी सूची

१ लघीयस्त्रयादिसंग्रह |=)
२ सागारधर्मामृत सटीक (अप्राप्य) |≡)
३ विक्रान्तकौरव (नाटक) |=)
४ मैथिलीकल्याण (,,) |)
५ पार्श्वनाथचरित (काव्य) ||)
६ आराधनासार सटीक |)||
७ जिनदत्तचरित (अप्राप्य) |)||
८ प्रद्युम्नचरित (काव्य) ||
९ चारित्रसार (अप्राप्य) |=)
१० प्रमाणनिर्णय (अप्राप्य) |-)
११ आचारसार (अप्राप्य) |=)
१२ त्रैलोक्यसार (अप्राप्य) १|||)
१३ तत्त्वानुशासनादिसंग्रह (अप्राप्य) |||=)
१४ अनगारधर्मामृत (सटीक) ३||)
१५ युक्त्यनुशासन |||-)
१६ नयचक्रसंग्रह |||≡)
१७ षट्प्राभृतादिसंग्रह-सटीक ३)
१८ प्रायश्चित्तसंग्रह
१९ मूलाचार सटीक पूर्वार्ध
२० भावसंग्रहादि
२१ सिद्धान्तसारादिसंग्रह
२२ नीतिवाक्यामृत (सटीक) १
२३ मूलाचार सटीक उत्तरार्ध
२४ रत्नकरण्डश्रावकाचार(सटीक)
२५ पंचसंग्रह
२६ लाटी संहिता
२७ पुरुदेवचम्पू
२८ जैनशिलालेखसंग्रह
२९ पद्मपुराण प्रथम खंड
३० ,, द्वितीय खंड
३१ ,, तृतीय खंड
३२ हरिवंशपुराण प्र०
३३ ,, द्वि०
३४ नीतिवाक्यामृत (परिशिष्ट)
३५ जम्बूस्वामीचरित
३७ आदिपुराण (पुष्पदन्त) लग०

नोट—ग्रन्थमालाके सब ग्रन्थ लागत मूल्यपर बेचे जाते हैं। इनकी जितनी अधिक बिक्री होगी, उतने ही अधिक ग्रन्थ प्रकाशित किये जा सकेंगे।

पत्रव्यवहार करनेका पता—

मन्त्री, माणिकचन्द जैनग्रन्थमाला
हीराबाग, गिरगाँव, बम्बई